

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Варшавська школа економіки
Балтійська Міжнародна Академія
Клайпедський університет
Грузинський технічний університет
Херсонський Національний технічний університет
Криворізький державний педагогічний університет
Інформаційний центр «Майдан моніторинг»

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Матеріали

**XII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 140-річчю Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»**

12 грудня 2025 р., м. Харків, Україна

Харків НТУ «ХПІ» 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Варшавська школа економіки
Балтійська Міжнародна Академія
Клайпедський університет
Грузинський технічний університет
Херсонський Національний технічний університет
Криворізький державний педагогічний університет
Інформаційний центр «Майдан моніторинг»

**РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

Матеріали

**XII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 140-річчю Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»**

12 грудня 2025 р., м. Харків, Україна

Харків НТУ «ХПІ» 2025

УДК [316+351.9]:004.773.7(477)
М 75

Рецензенти:

Перевалова Людмила Вікторівна – кандидат філософських наук, професорка, НТУ «ХПІ»;

Ортіна Ганна Володимирівна – докторка наук з державного управління, професорка, Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Д. Моторного.

Редакційна колегія:

Мороз Володимир Михайлович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»;

Бірюкова Марина Василівна – докторка соціологічних наук, професорка, професорка кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»;

Круглов Віталій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»;

Терещенко Діна Акрамівна – докторка наук з державного управління, професорка, професорка кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»;

Шанідзе Надія Олександрівна – кандидат соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»

Григор'єва Світлана Василівна – старша викладачка кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ»;

Суцула Оксана Анатоліївна – старша викладачка кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХПІ».

***Затверджено Вченою радою ННІ «СГТ» НТУ «ХПІ»,
протокол № 6 від 16.12.2025 р.***

М 75 Розвиток сучасного українського суспільства у соціологічному вимірі: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. 12 грудня 2025 р. м. Харків, Україна / редкол.: Мороз В. М., Круглов В. В., Бірюкова М. В. [та ін.] ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т» [та ін.]. – Харків : НТУ «ХПІ», 2025. – 244 с. – Укр., англ. мовами.

УДК [316+351.9]:004.773.7(477)

Збірник містить тези доповідей науковців, аспірантів, здобувачів вищої освіти – учасників XII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток сучасного українського суспільства у соціологічному вимірі», що відбулась 12 грудня 2025 р.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Оргкомітет конференції може не поділяти висловлену авторами позицію.

Адреса редколегії: 61002, Харків, вул. Кирпичова, 2, корпус У1 / 807; НТУ «ХПІ», кафедра соціології і публічного управління.

Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу НТУ «ХПІ» заборонено!

© Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Бірюкова М.В.

Символічні ресурси опору в українському суспільстві: ідентичність, пам'ять, солідарність..... 8

Богун Д.Ю., Бірюкова М.В.

Соціальне підґрунтя розвитку громадських організацій в Україні під час війни. 13

Болотова В.О., Байдак Т.М.

Роль медіа у формуванні корпоративної репутації в умовах інформаційного суспільства..... 19

Боремчук О.С., Шанідзе Н.О.

Адикція як механізм подолання стресу в умовах воєнного стану..... 23

Гнутов А.В.

Інституційний фактор як соціальний чинник успіху підприємств в Україні..... 27

Григор'єва С.В.

Війна як чинник активізації адаптаційного потенціалу та резилієнтності сучасних українців..... 32

Гуляєв Я.О., Григор'єва С.В. Від індивіда до особистості: соціологічні візії..... 34

Ерґашева А.С., Сутула О.А. Зміна моральних цінностей у сучасному світі: соціологічний аспект..... 39

Калініченко К.В., Шанідзе Н.О.

Тривожність як норма в умовах невизначеності під час війни в Україні..... 42

Кустова Є.В., Григор'єва С.В.

Соціальна стратифікація у сучасному суспільстві: витоки, чинники та трансформації соціальної структури..... 45

Лантій В.М., Григор'єва С.В.

Соціальна інклюзія в дитячих центрах: роль управління персоналом у забезпеченні рівного доступу та можливостей..... 50

Моїсеєнко П.В., Сутула О.А.

Девіація як соціальний феномен сучасності..... 55

Неповинних О.В., Григор'єва С.В.

Соціальні мережі як інструмент маніпуляції громадською думкою.....	58
--	----

Осадчук О.С., Сутула О.А.

Соціально-психологічні властивості натовпу.....	62
---	----

Павлова А.І., Григор'єва С.В.

Академічне вигорання в українських вишах: роль навчального навантаження, підробітку та браку відпочинку.....	67
--	----

Панасенко А.Ю., Григор'єва С.В.

Комунікації, медіа та суспільна думка.....	70
--	----

Парафіло Т.О., Сутула О.А.

Становлення психологічного напрямку в соціології.....	72
---	----

Пилаєва С.О., Григор'єва С.В.

Соціальні мережі як інструмент формування сучасної суспільної думки.....	74
--	----

Радченко І.О.

Штучний інтелект і суб'єктність: соціологічні виміри.....	77
---	----

Северин В.О., Шанідзе Н.О.

Мотивація до навчання у спеціалістів ІТ та психологів.....	82
--	----

Сутула О.А.

Соціально-політична система сучасної України.....	85
---	----

Шморгун А.С., Бірюкова М.В.

Особливості управління персоналом під час війни.....	87
--	----

СЕКЦІЯ 2

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ, СТУДЕНТСТВА ТА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Божко А.М., Григор'єва С.В.

Роль молоді у формуванні громадянського суспільства	93
---	----

Дон К.О., Круглов В.В.

Соціальні мережі як фактор формування нових моделей поведінки в молоді.....	95
---	----

Дон К.О., Круглов В.В.

Проблеми емоційного вигорання студентів у сучасних умовах.....	98
--	----

Клочко І.О.

Волонтерство серед молоді як фактор громадянського становлення..... 101

Ковальчук А.Є., Шанідзе Н.О.

Вікові та соціальні відмінності у сприйнятті кохання молоддю в умовах трансформації українського суспільства..... 105

Сметана А.В., Шанідзе Н.О.

Вплив війни на трансформацію сімейних структур і молодіжних цінностей в Україні..... 110

Смирнова П.О., Григор'єва С.В.

Проблеми адаптації студентів до дистанційного навчання..... 114

Удовенко С.С., Григор'єва С.В.

Проблеми молоді, студентства та освіти в сучасному українському суспільстві..... 117

СЕКЦІЯ 3 ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

Воржесвітінна А.І., Шаронова Н.В.

Моделювання лінгвістичних структур у сучасному українському інформаційному суспільстві..... 120

Дмитренко М.Ю., Сутула О.А.

Проблема цифрової нерівності (digital divide) в сучасному українському суспільстві..... 124

Канатова К.В., Григор'єва С.В.

Диджитал-ідентичність і девіантна поведінка в умовах онлайн-соціалізації 127

Клочко В.С., Круглов В.В.

Формування цифрової грамотності населення як елемент державної політики трансформації ринку праці..... 133

Козлова Є.К., Круглов В.В.

Управління публічними фінансами в умовах цифрової трансформації..... 137

Лунальцова Є.А., Григор'єва С.В.

Вплив штучного інтелекту на комунікаційні моделі суспільства..... 143

Тимченко О.А., Шанідзе Н.О.

Тенденції розвитку цифрових технологій у сучасному суспільстві..... 145

СЕКЦІЯ 4

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ І СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИМ РОЗВИТКОМ

Moroz O.

Public-administrative mechanisms for quality of higher medical education in the context of reforms and instability..... 150

Апухтіна А.В., Круглов В.В.

Механізми залучення молоді до публічної служби в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови 154

Гайдук П. О., Терещенко Д. А.

Громадські організації як ключові партнери держави у реалізації державної молодіжної політики: виклики та можливості..... 159

Д'яченко К.С.

Законодавчі новели в сфері публічно-приватного партнерства в Україні як інструмент подолання системних бар'єрів та забезпечення відновлення і сталого розвитку..... 166

Коник Т. Д., Терещенко Д. А.

Державне регулювання інвестиційних процесів на регіональному рівні на основі публічно-приватного партнерства 170

Круглов В.В.

Екологічні дисфункції та стратегії відновлення довкілля України в умовах воєнного стану..... 176

Кураєв Б. І., Терещенко Д. А.

Інформаційно-аналітична діяльність як основа трансформації публічного управління: від традиційних моделей до процесного підходу..... 180

Мороз В.М., Мороз С.А., Мороз О.В.

Модель компетентнісної системи публічних службовців: глобальний контекст актуалізації змісту..... 187

Мороз С.А., Тищук О.М., Мороз В.М.

Якість вищої освіти: діалектика інтерпретації змісту феномену якості через призму загально-філософського та нормативно-правового підходів..... 194

Петруленко І. В., Терещенко Д. А.

Публічне управління як чинник розвитку сучасного українського суспільства: соціологічний вимір..... 201

Слісаренко М. С., Терещенко Д. А.

Трансформація механізмів публічного управління сталим розвитком територій в умовах воєнного стану..... 208

Соколов І. А., Круглов В. В.

Необхідність формування економічного потенціалу розвитку територіальних громад..... 215

Терещенко А. А.

Соціологічні виміри якості вищої освіти: синергія наукових підходів в умовах трансформації українського суспільства..... 220

Терещенко Д. А.

Ключові вектори розвитку репутаційного менеджменту органів влади в Україні в період воєнного стану..... 225

Шутов Д. К., Мороз В. М.

Якість вищої освіти: категоріальний зміст дефініції..... 231

Інформація про авторів 238

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Бірюкова М.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СИМВОЛІЧНІ РЕСУРСИ ОПОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПАМ'ЯТЬ, СОЛІДАРНІСТЬ

SYMBOLIC RESOURCES OF RESISTANCE IN UKRAINIAN SOCIETY: IDENTITY, MEMORY, SOLIDARITY

Війна в Україні актуалізувала проблему символічних ресурсів як чинників соціальної стійкості, солідарності та ідентичності. Символи, за висловом П. Бергера і Т. Лукмана, виступають основою конструювання соціальної реальності, оскільки саме через мову, знаки та ритуали суспільство відтворює власний порядок і сенси [1]. У ситуації воєнного лихоліття символічний простір стає не лише інструментом комунікації, але й засобом соціальної мобілізації, спротиву й відновлення.

Символічний ресурс опору формується на перетині трьох складових – ідентичності, колективної пам'яті та соціального капіталу. П. Бурдьє розглядав символічний капітал як різновид влади, заснованої на визнанні і легітимності [2]. Для українського суспільства це означає, що символи війни – героїчні постаті, міські гасла, народна творчість, патріотичні марки чи цифрові меми – стають механізмом відновлення довіри й віри у спільне майбутнє.

Уровень значущості ідентичності в контексті війни підкреслив у своїй доповіді Микола Рябчук: «український жорсткий і досить добре організований опір ... з'ясував, що українці здатні в критичних умовах консолідуватися,

відкидаючи партикулярні інтереси на користь загальнонаціональної єдності та солідарності» [3]. Емпіричні дослідження підтверджують: наприклад, у статті О. Резнікової і О. Корнієвського [4] йдеться про те, що громадянська ідентичність у війні працює як ресурс стійкості: небажання капітулювати, готовність до саморобних ініціатив, волонтерства. ejes.uaic.ro

Ідентичність також має символічне підґрунтя: дослідження показують, що у 2023 році 79,5% українців назвали громадянську (не регіональну) ідентичність основною, а показники гордості за державні символи суттєво зросли (прапор – 75%, герб – 74%) [4]. Цей процес пов'язаний із змінами у символічному просторі: мова, герої, ритуали пам'яті стають активними ресурсами.

Символічна пам'ять також важлива: як підкреслюється у дослідженні про культурну спадщину, «everyday heritage» – щоденні символи, фотографії, місцеві традиції – стають основою культурної стійкості. Таким чином, наративи пам'яті працюють як зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім – і роблять можливим відновлення після руйнувань.

Ідентичність і пам'ять породжують не лише внутрішню мотивацію, а й соціальні зв'язки – горизонтальні і вертикальні. Дослідження підтверджують: згідно з Арендсом, Бріком, Геррманом і Роезелем, децентралізаційна реформа в Україні значно покращила соціальний капітал: місцеві громади вирішували локальні питання, що підвищувало довіру до місцевих інститутів і між людьми [5].

У контексті війни процеси самоорганізації, волонтерства й горизонтальних мереж стають життєво важливими. Дослідження Migliorini et al. (2023) показують, що серед українських біженців саме залученість у громаду та підтримка іноземних спільнот були важливими для відновлення стійкості.

Отже, соціальний капітал і довіра – це не просто ресурси, а «провідники» символічних ресурсів в дію: вони перетворюють ідентичність і пам'ять на практичні спільні дії, на механізм відновлення. У культурному вимірі

символічна креативність українців проявилася у феномені «креативної зброї» – використанні мистецтва, музики, побутових речей і цифрових образів як засобів опору. Наприклад, поштові марки «Русській воєнний корабль, іди...» чи «Доброго вечора, ми з України!» набули не лише естетичного, але й мобілізаційного значення, перетворившись на засоби збору коштів для ЗСУ [6]. Аналогічно музика та візуальні образи стали каналами емоційної комунікації, що підтримують колективну енергію народу.

Соціологічний аналіз символічних ресурсів виявляє, що вони виконують як інтеграційну, так і прогностичну функції. Як зазначав Е. Дюркгейм, символи не просто виражають спільні вірування – вони конституюють моральну спільноту, цементуючи колективні уявлення про належність і солідарність. У цьому сенсі такі міста, як Харків чи Маріуполь, стають не лише географічними точками, а символами незламності, моральними центрами спільної пам'яті.

Важливою складовою символічного опору є цифрова культура. Поширення мемів, гасел, коротких відео з фронту створює ефект емоційного обміну та солідарності в умовах інформаційної війни. За Р. Коллінзом, такі практики утворюють «ланцюги інтеракційних ритуалів», що зміцнюють колективну енергію. Водночас у віртуальному просторі формуються нові спільноти – цифрові «моральні громади», які підтримують взаємне визнання та довіру.

Особливу роль у формуванні символічної реальності відіграють жінки. Як показують роботи К. Енло, мілітаризація суспільства змінює жіночі ролі, однак у випадку України ми бачимо феномен фемінізованого патріотизму: жінки як символи захисту, турботи та відродження стають важливою частиною національного міфу. Це простежується у візуальних серіях українських художниць, у яких жінка – не жертва, а активна захисниця дому, дитини, країни.

Креативною зброєю стають навіть цілі міста. Харків став уособленням української незламності – міста, що попри щоденні обстріли зберігає життя,

культуру й гідність. З перших днів повномасштабної війни харків'яни проявили приклад громадянської мужності, самоорганізації та взаємопідтримки. Волонтерські центри, університети, митці, лікарі – усі об'єдналися у спільній боротьбі за місто й країну. У міському просторі народилися нові символи спротиву – мурали, написи, гасла, зокрема «Харків – залізобетон», створений харківським художником Патріком Кассанеллі та завдяки стійкості та мужності його мешканців, які підтримують дух міста попри постійні обстріли й руйнування. Це проявляється у готовності боротися, працювати, вірити в майбутнє та захищати власну країну й культуру. Зруйновані будівлі та відновлені парки існують поруч, уособлюючи біль і надію водночас. Харків довів, що стійкість – це не лише сила зброї, а й сила духу, пам'яті, солідарності. Його приклад показує: навіть під вогнем місто може залишатися серцем культури, науки й людяності, з якого виростає віра у відновлення всієї України.

Війна й згуртованість українців фіксують у символах не лише образи теперішнього, а й оптимістичні проєкти майбутнього – відновлені міста, перемога, повернення додому. Ці уявлення працюють як соціальні прогнози, підтримуючи віру в колективне майбутнє. За Е. Дюркгеймом, символи стають механізмом соціальної інтеграції, об'єднуючи індивідів у моральну спільноту.

Таким чином, символічні ресурси опору в умовах війни формують багатовимірний простір соціальної стійкості. Символічні ресурси – ідентичність, пам'ять, соціальний капітал – відіграють ключову роль у підтриманні та відновленні українського суспільства в умовах війни.

Як показують сучасні дослідження, стійкість українського суспільства – це не просто фізична витривалість, а здатність трансформуватися, адаптуватися, мобілізувати символіку на підтримку спільного майбутнього. Наприклад, Reznikova & Korniiievskiy (2024) стверджують, що «сформована громадянська ідентичність, об'єднана патріотизмом, соціальні мережі й саморганізація» – ключові компоненти стійкості

Вони поєднують традиційні національні архетипи з новими цифровими

образами, забезпечуючи трансляцію колективної пам'яті у сучасному форматі. Цей процес можна розглядати як становлення нової форми культурного капіталу, де символи війни набувають рис морального й комунікативного ресурсу майбутнього.

Український досвід свідчить, що стійкість не є лише матеріальною чи військовою категорією – вона має символічне підґрунтя. Саме завдяки спільним знакам, словам і образам суспільство відновлює себе, долаючи травму та створюючи моральну основу для перемоги. Як зазначають сучасні дослідники, символи війни стають кодами національної стійкості, що поєднують громадян у прагненні до відновлення й гідності.

Список джерел інформації

1. Berger P., Luckmann T. *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books. 1966.
2. Bourdieu P. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press. 1991.
3. Рябчук М., Петровський-Штерн Й. Гуртування довкола прапора: соціально-політичні зміни в Україні протягом першого року війни. URL: https://shevchenko.org/past_event/%D0%B3%D1%83%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD/
4. Reznikova O., Korniiievskiyi O. Resilience of the Ukrainian society in wartime: components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies*. 2024. DOI: 10.47743/ejes-2024-0105
5. Arends H., Brik T., Herrmann B. Ukraine's resilience: How an administrative reform boosted social capital and trust in Ukrainian communities. 2023. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/ukraines-resilience-how-administrative-reform-boosted-social-capital-and-trust?utm_source=chatgpt.com

6. Бірюкова М. В. Біженці та внутрішньо переміщені особи України на шляхах війни: кроки незламності: кол. монографія. Харків: НТУ «ХПІ». 2023.

Богун Д.Ю., Бірюкова М.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

SOCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF NATIONAL ORGANIZATIONS IN UKRAINE DURING THE WAR

Повномасштабне вторгнення агресора в Україну у лютому 2022 року спричинило глибоку трансформацію суспільно-політичного й економічного ландшафту країни. Одним із найпомітніших проявів цієї трансформації стала активізація громадянського суспільства: виник масив волонтерських ініціатив, значно зросла роль недержавних організацій (НУО) у гуманітарній, соціальній та відновлювальній діяльності, а також у просуванні реформ і місцевого самоврядування. Аналіз зміни ролі, структури та функціонування громадських організацій (ГО) під час війни вимагає врахування як кількісних показників (реєстрації, фінансова звітність, охоплення допомогою), так і якісних змін (інституційна адаптивність, нові форми взаємодії з владою, трансформація місії). У статті досліджуються основні напрями розвитку ГО у період 2022–2024 рр., визначаються ключові виклики й перспективи, формулюються практичні рекомендації для сектору та донорів.

Від початку повномасштабної агресії поява численних добровольчих мереж і волонтерських ініціатив стала ключовим чинником швидкого реагування на гуманітарні потреби: забезпечення захисними матеріалами,

евакуація цивільного населення, підтримка Збройних Сил, допомога переселенцям і відновлення інфраструктури. За даними міжнародних та національних моніторингів, кількість організацій, залучених до гуманітарної відповіді, значно зросла, а сам сектор пережив швидку диверсифікацію (зокрема поєднання формальних ГО та неформальних волонтерських мереж). Це призвело до швидкої мобілізації ресурсів і посилення довіри суспільства до волонтерських ініціатив [Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report in January-December, 2023].

Проте «бум» реєстрацій і активності ГО не був рівномірним: 2022 року спостерігався сплеск створення нових ініціатив, у 2023–2024 рр. – етап інституалізації, консолідації та професіоналізації частини організацій, у той час як інші залишалися неформальними або припиняли роботу через вигорання, брак ресурсів або зміну потреб. Дослідження ISAR Ednannia (CSO Meter) та аналітика ЕЕФ фіксують, що сектор у 2023–2024 рр. переживав фазу «переосмислення»: зростала потреба у зміцненні організаційної спроможності, фінансовій звітності та довгостроковому плануванні [CSOMETER, 2023].

На початковому етапі війни ГО в основному виконували функцію екстреної гуманітарної допомоги. Проте з часом частина організацій розгорнула діяльність у напрямках: психологічної реабілітації, правової допомоги, відновлення житла та інфраструктури, економічної підтримки переселенців і постраждалих бізнесів, адвокації місцевих інтересів у процесах відбудови. Така трансформація зумовлена двома факторами: перехід від миттєвої допомоги до вирішення системних проблем, а також вимогою донорів і партнерів до стратегічного планування та звітності. Звіт UN-партнерів і моніторинги гуманітарної відповіді підтверджують, що великі частини допомоги в 2023 році були спрямовані саме на сталі сервіси, що дають довготривалий ефект [Ukraine Humanitarian Response, 2023].

Попри швидкий ріст кількості ініціатив, багато ГО зіткнулися з проблемою обмеженої інституційної спроможності: відсутність систем

управління фінансами, слабкий моніторинг-оценка, недосконала кадрова політика і обмежений доступ до компетенцій у сфері HR, комунікацій і грант-менеджменту. Саме це обумовлювало потребу в навчальних програмах, технічній допомозі та мережевій підтримці з боку донорів. Деякі великі організації та консорціуми виступили центрами кластера, надаючи консультаційну та логістичну допомогу молодшим ініціативам, що сприяло поступовій професіоналізації сектору [Andrieieva O., Kurylo V., NabokV., 2023].

Водночас частина ініціатив навпаки зберігала низьку формальність – це дозволяло їм уникати бюрократії та швидко реагувати, але ускладнювало доступ до міжнародних грантів і масштабування. Відповідно, спостерігається двополярність: формалізація та «інституційний шарінг» проти невимушеної оперативності неформального волонтерства.

Фінансування стало одним із ключових викликів. На початковому етапі великі обсяги пожертв від громадян, бізнесу та міжнародних донорів дозволили швидко закрити нагальні потреби. Проте з часом донорський фокус частково змістився на відновлення інфраструктури й системні проєкти, що вимагало від ГО підвищеної відповідності стандартам і спроможності звітувати. Звіт EEF та аналітика Опендатабот вказують на проблеми з фінансовою звітністю та низьку подачу річних фінзвітів значною частиною ГО (значний відсоток організацій не подав фінансові звіти за 2024 рік), що ускладнює оцінку реального масштабу і ефективності сектору. [Падалка Г., Бікла О., Білоскурський А., 2023]

Це стимулювало процес диверсифікації джерел доходів: партнерства з приватним сектором, місцевими громадами, платні послуги (соціальне підприємництво), краудфандинг-кампанії та участь у державних програмах відбудови. Розвиток таких механізмів є ключовим для зменшення ризику фінансового вигорання сектору.

Взаємини ГО зі структурами влади зазнали трансформації. На початку агресії велика частина ініціатив працювала автономно або паралельно з державними структурами, іноді через недовіру та бюрократичні бар'єри. Проте

у 2023–2024 рр. з'явилися приклади успішної координації: спільні програми допомоги, механізми співфінансування та участь ОГС у плануванні відновлення на місцях. CSO Meter та національні аналітичні доповіді фіксують позитивні зсуви у напрямку більш інституційованої співпраці, хоча проблеми взаємодії на рівні регіонів залишаються. [CSOMETER, 2023]

Критично важливим є, щоб співпраця держави й громадянського сектору будувалася на прозорості, механізмах підзвітності та чітких правилах розподілу відповідальності – інакше ризики корупції та неефективного використання ресурсів зростатимуть.

Громадська довіра до волонтерських мереж і багатьох ГО залишалася високою протягом перших років війни: волонтери й неприбуткові ініціативи часто вважалися більш дієвими й оперативними, ніж окремі державні інститути. Водночас у подальшому частина досліджень вказує на певне зниження рівня довіри, пов'язане з втомою суспільства, скандалами довкола непрозорого використання коштів та психоемоційним вигоранням громадян. Підтримка довіри вимагає з боку ГО прозорості фінансової звітності, відкритого інформування про результати та залучення громадян у процеси ухвалення рішень.

Війна викликала перерозподіл активності ГО по регіонах: посилення ролі локальних ініціатив у прифронтових та евакуаційних зонах, зростання організацій в області прийому переселенців та відбудови (наприклад, у західних і центральних регіонах, які стали хабами для прийому вимушених переселенців), а також домінування певних тематик (гуманітарна допомога, медична та психологічна підтримка, правозахист і реінтеграція). Журналістські та аналітичні матеріали фіксують, що нові організації активно реєструвалися у містах-хабах, де концентрувалися гуманітарні потоки.

Однією з ключових загроз для сектору є людський фактор: волонтери та працівники ГО часто працювали в екстремальних умовах, відчували хронічне перевантаження, що призводило до високого ризику вигорання. Нестача

фахівців у сферах грант-менеджменту, психологічної підтримки, логістики й адвокації перешкоджала масштабуванню ефективних програм. Тому інвестиції в кадровий розвиток, ментальне здоров'я співробітників та політики збереження персоналу мають стати пріоритетом.

Війна стала каталізатором інновацій: ГО активно використовували цифрові інструменти для збору коштів, координації волонтерів, моніторингу потреб і розподілу ресурсів. Ініціативи з краудфандингу, платформи для координації допомоги, застосунки для відслідковування запитів – усе це підвищувало ефективність. Також частина організацій експериментувала з прозорими цифровими реєстрами пожертв та використанням технологій для підвищення підзвітності. Такі практики поглиблюють довіру та роблять процеси більш вимірюваними.

Період відбудови вимагає залучення громадського сектору не меншою мірою, ніж період гуманітарної відповіді. ГО можуть виконувати ролі експертів у питаннях відновлення житлового фонду, реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, відстоюванні прав постраждалих, формуванні місцевих програм розвитку та контролю за прозорістю використання ресурсів. Сектор уже отримав досвід, який можна трансформувати у стандарти участі громадян у відбудові. Але для цього потрібні стратегічні інвестиції у спроможність організацій, правові рамки співпраці та довгострокове фінансування.

На основі виявлених тенденцій можна запропонувати такі практичні кроки:

Підтримка інституційної спроможності: донори й міжнародні партнери мають інвестувати в управлінські навички, фінансовий менеджмент, M&E (моніторинг та оцінка), HR-політики та IT-інфраструктуру для ГО.

Диверсифікація фінансування: розвивати місцеві джерела доходів (соціальне підприємництво, приватні партнери, платні сервіси) паралельно з грантовою підтримкою.

Підвищення прозорості: заохочувати відкриту фінансову та програмну

звітність, використання цифрових реєстрів пожертв і результатів.

Формалізація партнерства з владою: створити механізми спільного планування відбудови та визначення зон відповідальності між державою, місцевою владою й ГО.

Психологічна підтримка персоналу: впровадження систем добробуту для працівників і волонтерів, профілактика вигорання.

Розвиток громадських організацій в Україні під час війни – це історія одночасної мобілізації, інновацій та вчення на ходу. Сектор продемонстрував надзвичайну гнучкість: від оперативного реагування на гуманітарні виклики до поступової трансформації в інституції, здатні брати участь у довгостроковій відбудові й розвитку суспільства. Проте для реалізації цієї ролі необхідно системне підсилення спроможності організацій, довгострокове фінансування, створення сприятливих рамок взаємодії з владою та забезпечення прозорості. Інвестиції в інституційну якість ГО – це інвестиції в стійкість та відновлення країни у післявоєнний період.

Список джерел інформації

1. Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report in January-December 2023. URL: https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-2023-situation-report-january-december-2023-enuk?utm_source=chatgpt.com

2. CSO Meter: Ukraine 2024 – Country Report – ISAR Ednannia (аналіз спроможності громадянського суспільства. 2024. URL: https://csometer.info/sites/default/files/2025-03/CSO%20Meter%20Ukraine%202024_ENG.pdf?utm_source=chatgpt.com

3. Andrieieva O., Kurylo V., NabokV. Civil Society in Ukraine's Restoration A Guide to CSOs Mobilizing for a Marshall Plan. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/2023-09/Ukraine-NGO%20mapping.pdf?utm_source=chatgpt.com

4. Падалка Г., Бікла О., Білоскурський А. Потреби та проблеми

організацій громадянського суспільства (ОГС) України в умовах війни (результати кількісного та якісного дослідження). Київ. 2023. URL: https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Full-report_Study-of-the-Ukrainian-Civil-Society-Sector-in-a-Time-of-War_UKR-version.pdf?utm_source=chatgpt.com

Болотова В.О., Байдак Т.М.

Національний університет імені В.Н. Каразіна,
м. Харків Україна

РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ КОРПОРАТИВНОЇ РЕПУТАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

THE ROLE OF MEDIA IN SHAPING CORPORATE REPUTATION IN THE INFORMATION SOCIETY

У сучасному глобальному середовищі медіа відіграють стратегічну роль у формуванні громадської думки та репутації компаній. Репутація, як ключовий нематеріальний актив, безпосередньо впливає на довіру споживачів і партнерів. Водночас, багатовимірний вплив медіа на репутаційний капітал потребує комплексного вивчення в контексті соціальних комунікацій.

Фундамент аналізу корпоративної репутації був закладений у роботах таких науковців, як Ч. Фомбран, В. Риндови, Г. Даулінг, С. Вортік, Ф. Котлер, Д. Аекер, О. Хортюк, С. Бережний, Д. Берницька та Н. Кравчук. Аспекти безпосередньо управління репутацією висвітлюються в працях О. Нусінової, О. Чирви, Н. Краснокутської, О. Дерев'янка, Я. Колеснік та інших.

Важливий внесок у розуміння механізмів медіавпливу на суспільну свідомість зробили В. Ліпман, Е. Ноель-Нойман, Н. Луман, Д. Мак-Квейл, Ю. Габермас і Ф. Ессер. Їхні теорії підкреслюють роль медіа у формуванні

публічної порядку денного, вказуючи на здатність акцентувати увагу суспільства на певних проблемах.

У контексті української науки аналіз медіативного впливу та репутаційних комунікацій представлений у роботах Г. Почепцова, В. Різуна, Е. Афоніна, Л. Городенко, І. Соколовського. Проведені ними дослідження наочно демонструють прямий зв'язок між характером інформаційних потоків і суспільним сприйняттям організацій.

У сучасних умовах актуалізується необхідність системного аналізу взаємодії між медійним полем і процесами формування корпоративної репутації. Важливість такого дослідження зумовлена тим, що медіа сьогодні виконують роль ключового арбітра в оцінці організацій з боку суспільства. Вони безпосередньо впливають на такі критичні параметри, як рівень довіри, соціальна легітимність і, як наслідок, конкурентоспроможність компанії. Таким чином, розкриття закономірностей впливу інформаційних потоків, символічних наративів і комунікаційних стратегій на репутаційний капітал стає запорукою розуміння механізмів конструювання публічної ідентичності організації.

Поняття «репутація» походить від латинського *reputatio* – «оцінка», «міркування», що відображає соціальну природу цього явища. У сучасному розумінні репутація – це стійка, але динамічна оцінка компанії, сформована у свідомості стейкхолдерів на основі попереднього досвіду, інформаційних сигналів і суспільного сприйняття. На відміну від іміджу, який має переважно емоційно-комунікативний характер, репутація є результатом довготривалого процесу оцінювання поведінки організації, її послідовності та етичності. Бренд, імідж і репутація перебувають у взаємозв'язку, однак лише репутація інтегрує соціальну довіру й легітимність компанії у взаємодії з публікою.

Репутація формується не лише у сфері економічних відносин, а й у соціально-комунікаційному просторі, де медіа виконують функцію посередника між компанією та суспільством. Вони створюють символічне поле, у межах

якого відбувається оцінка дій організації, конструювання її образу та трансляція наративів, що впливають на сприйняття компанії.

З позицій соціальних комунікацій репутація є процесуальним феноменом, що формується в межах інформаційного обміну. ЗМІ, будучи каналом публічної легітимації, визначають рамки суспільного дискурсу, у якому обговорюється діяльність компанії. Медіа не лише поширюють фактичну інформацію, але й структурують соціальну реальність, формуючи образи, з якими ідентифікується організація. Таким чином, інформаційне середовище стає простором, де корпоративна репутація конструюється, підтримується або руйнується.

Класичні концепції впливу медіа, розроблені В. Ліпманом і Е. Ноель-Нойман, пояснюють механізми цього процесу. В. Ліпман вказував, що медіа створюють «псевдосередовище» – спрощену модель реальності, через яку громадськість сприймає світ. Цей феномен визначає не лише теми публічного обговорення, але й способи інтерпретації дій суб'єктів. Теорія «спіралі мовчання» Е. Ноель-Нойман доповнює цей підхід, показуючи, як медійна репрезентація домінантних позицій стимулює конформізм і пригнічує альтернативні точки зору. Отже, медіа не просто інформують – вони визначають репутаційний контекст, у межах якого формуються громадські оцінки.

Ч. Фомбран виділяє шість основних компонентів корпоративної репутації: емоційну привабливість, якість продуктів і послуг, фінансову стійкість, лідерство, робоче середовище та соціальну відповідальність. Вони формують цілісну систему параметрів, за якими медіа та громадськість оцінюють компанію. У межах соціальних комунікацій ці параметри відображають ступінь відкритості організації, її здатність до діалогу та участі в суспільному житті.

Залежно від характеру подачі інформації, акцентів та фреймів, медійні матеріали можуть формувати різні інтерпретації корпоративних дій – від

позитивних до кризових. Водночас новітні медіа – соціальні платформи, блогосфера, мережеві комунікації – створюють умови для горизонтального поширення репутаційних смислів, посилюючи вплив публіки як активного учасника формування образу компанії.

Управління репутацією в умовах цифрового середовища передбачає використання механізмів постійного моніторингу інформаційного поля, антикризових стратегій і проактивної взаємодії з медіа. Необхідна цілісна комунікаційна стратегія, що забезпечує узгодженість між цінностями компанії, її публічними повідомленнями та поведінкою. Відповідно, сильна репутація базується на відмінності, фокусуванні, узгодженості, тотожності та прозорості. Ці засади відображають соціальну природу корпоративної комунікації, яка має бути відкритою, автентичною та етично вмотивованою.

Важливою характеристикою сучасного репутаційного простору є зростання ролі соціальної відповідальності як медійно значущого параметра. Громадськість очікує від компаній не лише якісних продуктів, а й відповідальної поведінки щодо суспільства та довкілля. У цьому контексті соціально відповідальні практики стають важливим інструментом підтримки репутації, а їх відображення в медіа визначає рівень довіри до бренду. Таким чином, комунікаційна діяльність компанії має бути спрямована не лише на просування комерційних цілей, а й на конструювання соціально легітимного образу.

Отже, медіа впливають на репутацію компанії через подвійний механізм: формування публічного дискурсу (що визначає рамки соціальної оцінки) та створення комунікаційних каналів для взаємодії з громадськістю. Ефективний репутаційний менеджмент передбачає синтез стратегічних комунікацій і глибоке розуміння медіаекології, у якій діє компанія.

Репутація у сучасному інформаційному суспільстві виступає інтегральною характеристикою комунікаційної діяльності компанії. Вона формується на перетині соціальної довіри, корпоративної поведінки та

медійного відображення. Медіа, виконуючи функцію посередника між компанією та суспільством, визначають контекст, у якому відбувається інтерпретація її дій, що перетворює їх на ключовий чинник управління репутацією.

Боремчук О.С., Шанідзе Н. О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

АДИКЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ADDICTION AS A MECHANISM FOR COPING WITH STRESS IN A STATE OF WAR

В умовах воєнного стану в Україні відбуваються глибокі трансформації у різних сферах суспільного життя. Наслідки бойових дій впливають на психологічний стан населення країни. Вивчення особливостей поведінки людини у кризових ситуаціях завжди знаходились у центрі уваги дослідників. Проблемами девіантної психології, зокрема адиктивної поведінки людини активно займається низка вітчизняних фахівців у галузі медицини, соціології, педагогіки, психології (І.А. Белінська, О. Бондаренко, Н.П. Бурмака, Д.Т. Гошовська, Н.Є. Завацька, О.Є. Іванашко, Н.Ю. Максимова, В.Г. Розов та ін.).

Серед багатьох форм девіантної поведінки людини особливо виділяються адикції – різноманітні залежності, які суттєво шкодять психофізичному та соціальному здоров'ю. Військові дії, які є джерелом інтенсивного стресу, посилює цю проблему. Вживання алкоголю та наркотиків в таких умовах не лише підвищує ризики для здоров'я, а й істотно знижує здатність людини адаптуватися в суспільстві та виживати в складних ситуаціях. Це створює

додаткові загрози на індивідуальному і суспільному рівнях [4, с. 308].

Такий тип поведінки характерний для осіб, які погано адаптуються до швидких змін життєвих обставин, щоб швидше досягти психофізіологічного комфорту. Залежність стає для них універсальним засобом втечі від реальності. В цілях самозахисту особи з залежною поведінкою використовують механізм, відомий у психології як «прийняття бажаного за дійсне»: нехтуючи логікою причинно-наслідкових зв'язків, вони вважають реальним лише те, що відповідає їхнім бажанням. В результаті порушуються міжособистісні стосунки, і людина відчужується від суспільства.

Адиктивна поведінка належить до деструктивних форм поведінки, що характеризуються непереборним прагненням людини досягти певного психоемоційного стану чи переживання, часто шляхом штучного впливу на психіку, зокрема через уживання психоактивних речовин.

Проблематика адиктивної поведінки сьогодні набуває особливої гостроти та соціальної значущості. Воєнні дії на території України виступають потужним стресогенним чинником, який сприяє формуванню та поширенню адиктивних форм поведінки серед населення. В умовах воєнного стану поведінкові реакції людей зазнають суттєвих трансформацій під впливом численних психотравмуючих обставин: психологічних травм, хронічного стресу, втрати близьких, житла чи засобів до існування. Сукупність цих факторів створює передумови для виникнення девіантних проявів у поведінці громадян [5].

Крім безпосереднього фізичного та психологічного впливу війни, істотну роль відіграють соціально-економічні чинники: економічна нестабільність, безробіття, зниження соціальної взаємодії та підтримки.

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій важливе місце у формуванні суспільних настроїв посідають засоби масової інформації та соціальні мережі. Саме вони значною мірою впливають на громадську думку та емоційний стан населення. В умовах воєнного стану інформаційний простір часто насичений повідомленнями про руйнування, втрати й загибель людей, що

посилює емоційну напругу та тривожність. Постійне сприйняття негативного контенту сприяє зростанню почуття страху, безнадії та психологічного виснаження, що, у свою чергу, може провокувати девіантні форми поведінки.

Отже, адиктивну поведінку в умовах воєнного стану в Україні доцільно розглядати як результат комплексного психологічного та соціального впливу на особистість. Її виникнення зумовлене дією об'єктивних чинників, які істотно впливають на життєдіяльність людини та переважно не залежать від її волі чи бажання [5].

Адиктивна поведінка виступає своєрідним підсвідомим механізмом захисту особистості від зовнішніх впливів, враховуючи процес адаптації до нової системи соціальних норм. Звертаючись до поглядів Е. Дюркгейма щодо теорії аномії, де акцентується увага на соціалізації особистості, можна виявити її здатність пристосовуватися до системи соціокультурних норм суспільства, які функціонують у період її існування [1, с. 9].

Зараз більшість українців живуть у стані стресу. Стрес є ключовим фактором ризику виникнення залежності. Стресові життєві події з поганими навичками подолання можуть вплинути на ризик залежності через підвищення імпульсивної реакції та самолікування. Стресові обставини, пов'язані із воєнним станом, спричиняють зростання адиктивної поведінки серед українського населення [2].

Стрес являє собою явище, яке кожна людина сприймає по-своєму. На характер цього сприйняття впливають установки, оцінка ситуації, життєвий досвід.

Проблематика стресових проявів особистості є предметом дослідження як зарубіжних, так і українських вчених. Аналіз теоретичних джерел дозволяє підкреслити, що психічна стійкість до стресу виступає ключовою передумовою збереження й зміцнення здоров'я особистості. В умовах війни ця проблема набуває особливої актуальності, адже вона виступає потужним деструктивним фактором, який спричиняє серйозний фізичний і психологічний стрес як для

цивільного населення, так і для військовослужбовців.

Як стратегія подолання стресу, будь-яка адикція спрямована в першу чергу на зведення до мінімуму впливу стресу та травмування за допомогою різноманітних засобів.

Адиктивна поведінка під час війни найчастіше проявляється у вигляді наркоманії, алкоголізму. Так, хімічні залежності використовуються задля змінення стану свідомості через вживання різного роду психотропних речовин.

Психоактивні речовини, а саме алкогольні та наркотичні речовини, можуть використовуватися як, хоч і тимчасовий, але швидкий спосіб боротьби з психологічним дистресом, зниження емоційної напруги та полегшення психологічного болю. Адикція часто використовується як спосіб впоратися з травматичними спогадами, заглушити біль, тривогу, страх, відчуття порожнечі та відчаю, а також дистанціюватися від гнітючої реальності війни.

Соціологічний аналіз та відповідна статистика засвідчує, що зловживання алкогольними та наркотичними речовинами серед населення в умовах воєнного стану в Україні зросло, а основною причиною вживання було визначено: покращення настрою, внутрішні проблеми та «отримання кайфу», [3, с. 146]. Під час воєнного стану в Україні важливо підкреслити значення психологічної стійкості до стресів та викликів. Вона повинна ґрунтуватися не на руйнівних формах адиктивної поведінки, таких як вживання алкоголю, наркотиків, а на дотриманні здорового способу життя, патріотичному вихованні та глибокому усвідомленні власної ідентичності. Важливо також обмежити споживання новинного контенту, щоб уникнути перенавантаження інформацією.

Прояви стресу й різноманітних фобій у людей різних вікових категорій, особливо в складних та екстремальних умовах війни в Україні, мають свої особливості, які потребують емпіричного дослідження.

З урахуванням викладеного можна дійти висновку, що для подолання стресових ситуацій та появи адикцій, спричинених війною, необхідно застосовувати конструктивні методи управління стресом. У разі, якщо особа не

здатна самостійно впоратися з емоційним напруженням, доцільно звернутися по професійну допомогу.

Список джерел інформації

1. Гарасимів Т.З. Філософсько-правові проблеми девіантної поведінки людини: моменти історіографії дослідження. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 3. 2011. С. 7–12.
2. Євтушик Ю.О., Чернецька І.В. Дослідження впливу стресу на життя та діяльність людини. *Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування*. Випуск 3 (5). 2015.
3. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2023 рік (за даними 2022 року). ДУ «ІСП МОЗ України». 2023. 146 с.
4. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки : навчальний посібник. Київ : ВПУ "Київський університет". 2002. 308 с.
5. Русанов В. Коли норми руйнуються: девіантна поведінка населення під час війни в Україні: Дослідження впливу війни на девіантну поведінку українського населення та можливі шляхи профілактики через психологічну корекцію та соціальні програми. *Психосоматична медицина та загальна практика*. № 9, 3 (Вер 2024). DOI:<https://doi.org/10.26766/pmgp.v9i3.528>.

Гнутов А.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ФАКТОР ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК УСПІХУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

INSTITUTIONAL FACTOR AS A SOCIAL FACTOR OF THE SUCCESS OF ENTERPRISES IN UKRAINE

Інституційне середовище відіграє вирішальну роль у функціонуванні

підприємництва, адже воно визначає не лише економічні умови ведення бізнесу, але й соціальні рамки, в яких формується взаємодія між бізнесом, державою та громадянським суспільством. У теоретичних підходах економічної соціології інституції трактуються як системи норм, правил та очікувань, що надають економічним діям соціальної впорядкованості (Д. Норт, М. Грановеттер).

В Україні, попри низку реформ у 2022–2025 роках, інституційна взаємодія між державою та бізнесом залишається фрагментарною. Регуляторні та податкові зміни часто мають хаотичний характер, цифрові сервіси поки що не охоплюють усього спектра послуг, а довіра між підприємцями та державними органами – обмежена. Це створює складні умови для малого та середнього бізнесу, який є основою економіки: він формує понад 70% доданої вартості та забезпечує понад 80% зайнятості в країні.

У цьому контексті наукову проблему становить аналіз впливу інституційного фактора як соціального механізму, що формує умови для економічного успіху підприємств. В українському контексті слабкість формальних інститутів змушує бізнес покладатися на неформальні зв'язки, довіру до локальних структур і взаємодію з громадянським суспільством. Це створює своєрідний гібридний інституційний простір, де поряд із державними правилами діють соціальні мережі підтримки, партнерства та взаємної допомоги. Проте без системних інституційних змін цей баланс є вкрай нестабільним.

Основні інституційні проблеми:

1) Регуляторна нестабільність. Часті та суперечливі зміни у податковому та трудовому законодавстві створюють ефект «інституційної турбулентності». За даними дослідження OECD (2024), Україна продовжує залишатися країною з високим регуляторним навантаженням: середній час для реєстрації виробничого бізнесу в Україні становить 64 години, у порівнянні з 19 годинами в Польщі та 6 годинами в Естонії.

2) Низький рівень довіри. Опитування ЄБА у 2023 році засвідчили, що лише 27% підприємців довіряють регуляторній політиці уряду. За даними СУП, 72% МСП сприймають податкові та контролюючі органи як обтяжливі або ризиковані у співпраці. Причинами виступають непрозорість, вибірковість підходів до бізнесу та брак діалогу з асоціаціями підприємців.

3) Бюрократичний тиск і корупція. За Індексом сприйняття корупції Transparency International (2023), Україна посідає 104 місце з 180 країн, отримавши 36 балів зі 100. Незважаючи на цифрові реформи, сфери державних закупівель, ліцензування та судового захисту бізнесу залишаються вразливими до корупційного тиску.

4) Фінансові обмеження та нерівність доступу. За даними Світового банку, понад 43% МСП не мають доступу до традиційного кредитування. Причини: брак застави, висока вартість обслуговування кредитів, відсутність довгострокових інструментів.

Позитивні ініціативи, які вже діють

1) «Дія.Бізнес» охоплює понад 14 офлайн-центрів підтримки бізнесу та цифрову платформу з безкоштовними консультаціями, навчальними курсами та інструментами перевірки бізнес-ідеї.

2) Програма «єРобота». Передбачає державне співфінансування запуску мікробізнесу (до 250 тис. грн), підтримку переробних підприємств (до 8 млн грн), розвиток садівництва, тепличного господарства, гранти на навчання ІТ-фахівців та підтримку стартапів. До 2025 року – понад 24 тисячі отримувачів, 8 млрд грн податкових надходжень.

3) Міжнародна підтримка. Програми EU4Business, ЄБРР, GIZ та U-LEAD з Європою надають гранти, менторство, консультації та інструменти релокації бізнесу з прифронтових областей.

Соціальні аспекти інституційного середовища

1) Довіра як фундамент. Інституційна довіра – ключовий маркер ефективності політики. За результатами дослідження ПРООН (2023), рівень

довіри до місцевої влади, яка взаємодіє з підприємцями у громадах, вищий, ніж до центральної влади.

2) Горизонтальні мережі як заміник інституційної підтримки. Підприємці в Україні дедалі активніше об'єднуються в кластери, спільноти, галузеві асоціації.

3) Соціальний капітал як фактор стійкості. Довіра, солідарність, участь у волонтерських ініціативах – ці риси формують нову модель відповідального підприємництва. Соціально вкорінене підприємство отримує підтримку громади, легітимність і перевагу навіть у кризових умовах.

В українських умовах інституційне середовище поки що перебуває у фазі транзиту, де співіснують рудименти старих практик і нові цифрові моделі. Держава впроваджує ініціативи, що мають значний потенціал: цифровізація, гранти, відкритість даних. Проте без зростання довіри, боротьби з корупцією та реформи правового поля ці ініціативи не матимуть повного ефекту. Подальші реформи мають поєднувати формальні механізми з розвитком соціального капіталу, місцевих партнерств і горизонтальних мереж як основ нової інституційної екосистеми в Україні.

Список джерел інформації

1. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>

2. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*. 1985. Vol. 91, No. 3. P. 481–510. URL: <https://www.jstor.org/stable/2780199>

3. Fligstein N. The Architecture of Markets. Princeton: Princeton University Press. 2001. URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691127814/the-architecture-of-markets>

4. OECD. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024. Paris: OECD Publishing. 2024. URL: <https://www.oecd.org/publications/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2024-8f2b231a-en.htm>
5. World Bank. Doing Business 2020. Washington, DC: World Bank Group. 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32436>
6. Європейська бізнес асоціація. Індекс інвестиційної привабливості України. 2024. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti/>
7. Мінекономіки України. Портал «Дія. Бізнес». URL: <https://business.diia.gov.ua>
8. Міністерство цифрової трансформації України. Програма «єРобота». URL: <https://diia.gov.ua/services/yerobota>
9. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
10. EU 4 Business Ukraine. URL: <https://eu4business.org.ua>
11. ЄБРР. Підтримка МСП в Україні. URL: <https://www.ebrd.com/work-with-us/small-business-support.html>
12. OECD. Supporting SMEs in Ukraine: Policy Brief. Paris: OECD. 2023. URL: <https://www.oecd.org/eurasia-countries/supporting-smes-in-ukraine.pdf>
13. Програма розвитку ООН. Соціальний капітал у громадах України. Київ: ПРООН. 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/social-capital-ukrainian-communities>
14. Бурдьє П. Форми капіталу. *Соціологічний огляд*. 2002. №2. С. 55–76. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bourdieu_Pierre/Formy_kapitalu.pdf
15. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. Річний звіт. 2024. Київ: ОРПЕ. 2025. URL: <https://export.gov.ua>
16. СУП. Дослідження бізнес-клімату. 2024. Київ: Спілка українських підприємців. URL: <https://sup.org.ua/news/1227>

17. Кабінет Міністрів України. Концепція підтримки МСБ. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-kontseptsiiu-rozvytku-mikro-malohota-serednoho-pidpriemnytstva-v-ukraini-na-period-do-2027-roku>
18. Transparency International Ukraine. Аналіз корупційних ризиків у регуляторному середовищі. Київ. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/research/korypczyjni-ryzyky-u-regulyatornomu-seredovyshhi/>
19. Проєкт GIZ «Підтримка інновацій та підприємництва в Україні». 2023. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/127529.html>
20. U-LEAD з Європою. Інституційна підтримка бізнесу на рівні ОТГ. Київ: 2024. URL: <https://ulead.org.ua/news/u-lead-rozvyvaiemo-biznes-na-hromadskomu-rivni>

Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ВІЙНА ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА РЕЗИЛІЄНТНОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

WAR AS A FACTOR IN ACTIVATING THE ADAPTATIVE POTENTIAL AND RESILIENCE OF MODERN UKRAINIANS

Повномасштабна війна росії проти України стала критичною точкою соціальних трансформацій, що змінила структуру повсякденності, систему соціальних зв'язків та механізми колективної взаємодії. В умовах екстремальної невизначеності суспільство активізувало адаптаційні ресурси та сформувало нові моделі резилієнтності – здатності відновлювати функціональність у кризових ситуаціях. У соціологічному вимірі ці процеси розглядаються як динамічна взаємодія між індивідом, інститутами та

культурними нормами (Parsons, 1951).

У класичній соціології адаптація трактується як фундаментальна властивість соціальної системи. Талкотт Парсонс у моделі AGIL визначав адаптацію як одну з ключових функцій соціального організму (Parsons, 1951).

Концепт резилієнтності тісно пов'язаний із теоріями ризикового суспільства. Ульріх Бек наголошував, що у світі глобальних загроз традиційні інституції дедалі частіше не справляються зі своїми функціями, тому суспільства мають формувати нові механізми самоорганізації (Beck, 1992). Ентоні Гідденс розвиває цю ідею через концепт «рефлексивної модернізації», підкреслюючи, що здатність до постійного перегляду практик стає ключовою умовою стійкості (Giddens, 1990).

У працях Пітера Бергера та Томаса Лукмана підкреслюється, що люди формують адаптацію через процес соціального конструювання реальності, активізуючи механізми інтерпретації та легітимації власного досвіду (Berger & Luckmann, 1966).

Українські соціологи, зокрема Євген Головаха та Наталія Паніна, акцентували увагу на ролі соціального капіталу та психологічної адаптивності українців у періоди політичних і соціальних криз (Головаха & Паніна, 2006). Віктор Ворона та Микола Шульга підкреслювали, що українське суспільство історично сформувало особливий тип адаптивності на тлі перманентної нестабільності (Ворона, Шульга, 2015).

Війна виступила певним каталізатором адаптаційних процесів. Адаптаційний потенціал українців проявився в кількох вимірах.

Індивідуально-психологічний рівень. Переосмислення життєвих стратегій можна розглядати через призму теорії повсякденного конструювання значень (Berger, Luckmann, 1966). Індивіди формують нові coping strategies, зберігаючи агентність у складних умовах.

Соціально-структурний рівень. Перебудова ринку праці, міграційні процеси та поява нових форм волонтерства відповідають логіці М.

Грановеттера про роль «слабких зв'язків» як ресурсів мобільності та адаптації (Granovetter, 1973).

Інституційний рівень. Попри характерні для «рідкої модерності» тенденції до ерозії інституцій (Bauman, 2000), український випадок демонструє їхнє зміцнення під тиском зовнішнього виклику. Довіра до держави, армії, волонтерських структур посилила інституційний каркас суспільства.

Соціальна резилієнтність ґрунтується на горизонтальних зв'язках і громадській активності. Це узгоджується з концепцією соціального капіталу Роберта Патнема, який визначав його як основу ефективної взаємодії та колективної дії (Putnam, 2000).

Резилієнтність в Україні проявляється у посиленні локальних спільнот, самоорганізації та волонтерського руху. Колективні емоції виконують інтегративну функцію, що узгоджується з ідеями Арлі Гохшильд щодо соціальної природи емоцій та емоційної праці (Hochschild, 1979). П'єр Бурдьє наголошував, що соціальні практики залежать від «габітусу» – стійких схем сприйняття та дії (Bourdieu, 1990). Війна трансформує ці схеми, посилюючи національну ідентичність та готовність до солідарності.

Гуляєв Я. О., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ВІД ІНДИВІДА ДО ОСОБИСТОСТІ: СОЦІОЛОГІЧНІ ВІЗІЇ

FROM INDIVIDUAL TO PERSONALITY: SOCIOLOGICAL VIEWS

Дослідження особистості в соціології є надзвичайно важливим, адже особистість є ключовою ланкою суспільства, її взаємодії та центром соціальних подій. Сучасне суспільство можна характеризувати, як складна мережа норм, цінностей та міжособистісних взаємин, і через призму особистості можна зрозуміти, як людина інтегрується в соціальне середовище (суспільство), вивчає

та приймає його правила та водночас зберігає власну ідентичність (унікальність).

У соціології особистість одночасно є суб'єктом і об'єктом соціальних відносин. Завдяки ній відбувається обмін знаннями, цінностями, досвідом, формується соціальна поведінка (менталітет) та соціальні ролі. Завдяки розумінню цих механізмів соціологи, психологи, педагоги та фахівці із соціальної роботи здатні прогнозувати поведінку людей, мати можливість ефективно організувати соціальні процеси та створювати умови для кращого та безпечного розвитку індивіда.

У соціології одним з найважливіших є здатність розрізняти індивіда, індивідуальність і особистість, оскільки ці поняття відображають різні аспекти людської природи та соціального розвитку. Вони гарно демонструють, як біологічні та соціальні чинники взаємодіють у формуванні людини.

Для початку ми розглянемо хто такий «Індивід». Індивід – це біологічний представник виду *Homo sapiens*. Індивід існує як окрема людина з фізіологічними, анатомічними та генетичними характеристиками. Вона має здатність до виживання, розмноження та адаптації до навколишнього середовища. На цій стадії людина ще не засвоїла соціальні норми та ролі, тим самим не являє собою соціально сформовану особистість.

Біологічні аспекти індивіда, такі як темперамент, здоров'я та генетичні задатки закладають основу для подальшого розвитку унікальних рис та поведінкових реакцій. *«Кожна людина є індивідом, але не кожна – особистістю».*

Переходимо до «Індивідуальність». Індивідуальність – це сукупність унікальних психологічних, біологічних і соціальних рис, які відрізняють людину серед інших представників виду *Homo sapiens*. Індивідуальність проявляється в характері, здібностях (фізичних, творчих, розумових), темпераменті, емоційної лабільності, у стилі мислення та власних інтересах. На формування індивідуальності впливає соціальне оточення (сім'я, школа,

колектив, культура, менталітет), завдяки цьому формуються певні моделі поведінки, способи взаємодії та творчі здібності. Завдяки індивідуальності кожна людина є неповторною та унікальною. Індивідуальність також можна назвати своєрідним «мостом» між біологічною основою (індивідом) та соціальною людиною (особистістю). Індивідуальність дозволяє людині адаптуватися до різних соціальних умов, та в той же час зберігати власну унікальність.

Особистість. Особистість – це вже соціальна категорія, яка формується через індивіда з суспільством. Особистість включає в себе засвоєні соціальні норми, цінності, соціальні ролі, установки та життєві орієнтації. Вона проявляється у здатності усвідомлювати соціальні очікування, брати на себе відповідальність за власні дії, можливість будувати міжособистісні стосунки та приймати автономні рішення. Формування особистості залежить від процесу соціалізації, саморозвитку індивіда, культурних та історичних чинників, а також від індивідуальних особливостей людини. Підсумовуючи можна зазначити, що особистість – це результат поєднання біологічного потенціалу людини (індивіда) та соціального впливу. Вона відображає, як людина інтегрується в суспільство, засвоює його цінності та реалізує власний потенціал.

Тепер розглянемо більш детально «Особистість як соціально сформований індивід». Особистість, спираючись на соціологію, не є вродженою. Людина народжується індивідом – представником виду *Homo sapiens*, але соціально сформованою особистістю стає лише через взаємодію з оточенням. У процесі формування особистості індивід засвоює соціальні норми, цінності, соціальні ролі, установки характерні для конкретного суспільства.

До соціальних чинників формування особистості відносяться:

Сім'я – це перший і найважливіший представник суспільства. Через взаємодію з батьками та близькими діти засвоюють базові соціальні норми,

мову, емоційні реакції та моральні цінності. Саме сім'я формує нашу первинну модель поведінки, що визначає подальший розвиток особистості.

Школа та освітні установи також грають велику роль, як соціальні чинники для формування особистості. Ці установи розширюють соціальні контакти та дають нас змогу ознайомитися з колективними нормами, правилами взаємодії і культурними цінностями. Саме в цих установах людина (індивід) отримує свій перший досвід міжособистісних стосунків. Дуже великий вплив на формування наших моральних принципів, мотивації до навчання (саме у цьому віці буде визначено, чи полюбить дитина навчатися чи ні) та розвитку здібностей відіграють вчителі та однолітки.

У групі дитина вчиться співпрацювати, дотримуватися правил колективної взаємодії та виконувати соціальні ролі (Теорія соціальних ролей за Д. Г. Мід). Однолітки можуть задавати стандарти поведінки та способи самовираження, які іноді відрізняються від сімейних стандартів.

Також дуже великий вплив на дитину має медіа, телебачення, інтернет, соціальні мережі тощо, вони формують наше уявлення про світ, моральні норми та можливі соціальні очікування. За допомогою медіа простору створюють культурні зразки, до яких індивід прагне відповідати, сприяючи соціалізації.

І звісно ніяка соціалізація індивіда не можлива без культурних та історичних умов. До цього можна віднести культуру, традиції, релігію, історичні події та соціально-економічне середовище. Наприклад, якщо особистість зростатиме під час війни або кризи, то його цінності й пріоритети будуть відмінними, в порівнянні з особистістю, що формувалась в мирний та стабільний період.

До проявів соціальносформованої особистості можна віднести:

– Вона дотримується суспільних норм і законів, проявляє громадянську відповідальність.

- Виконує професійні ролі, адаптуючись до колективу та вимог роботодавця/керівника.
- У сімейних і дружніх відносинах демонструє високі моральні цінності, етичні принципи та емоційну компетентність.
- В період підліткового віку адаптується до культурних стандартів та може примкнути до певних субкультур, поєднуючи власні інтереси із суспільними очікуваннями.

Отже, особистість – це продукт соціальної взаємодії. Вона формується під впливом різноманітних соціальних чинників та проявляється через виконання соціальних ролей, засвоєння норм і цінностей та інтеграції в соціальні групи.

До основних етапів соціалізації можна віднести: раннє дитинство, підлітковий період та доросле життя.

Раннє дитинство являє собою початкову стадію розвитку дитини. Під неї дитина імітує, копіює поведінку дорослих, не усвідомлюючи соціального значення цих ролей. За Дж. Мідом дитина приймає конкретні ролі, наприклад «тато», «космонавт», «вчитель», і за допомогою цього вчиться відповідати соціальним очікуванням – цей період має назву «Ігрова стадія». Також під час цього процесу дитина засвоює правила групової взаємодії, налаштовує взаємини з іншими та розуміє «ролі» кількох людей одночасно, що в подальшому буде впливати на його доросле життя.

Під час підліткового періоду у підлітка формується самосвідомість та автономність. Він засвоює цінності та норми більш ширшого соціального середовища – школа, однолітки, медіа та субкультури. Саме в цей час він намагається встановити життєві орієнтири та стратегії власної поведінки, завдяки яким він буде переходити до дорослого життя.

Доросле життя характеризується постійною саморегуляцією. Соціалізація триває протягом усього життя і тому доросла людина постійно освоює нові ролі (професійні, сімейні, громадські) і вдосконалює/розвиває власні цінності, критичне мислення та здатність до самовдосконалення.

На усіх цих етапах людина соціалізується та вивчає, що таке суспільство, соціальні ролі, як їй потрібно поводитись у певному суспільстві, її засади та норми. Соціалізація визначає способи реагування на різні соціальні ситуації та вчить нас приймати певні стратегічні рішення будь то у професійній чи особистісній сферах, формувати життєві орієнтири (цілі, мотивацію, соціальні амбіції та стилі взаємодії з іншими). Ефективно соціалізована людина усвідомлено обирає ролі, підтримує міжособистісні стосунки, має повну автономію та активно долучається до розвитку суспільства.

Ергашева А. С., Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЗМІНА МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

CHANGING MORAL VALUES IN THE MODERN WORLD: A SOCIOLOGICAL ASPECT

З давніх-давен людство під цінностями розуміло різні блага, чесноти, ідеали. З XIX ст. поняття «цінність» в науці почало вивчатися концептуально. Це поняття стали приписувати ідеям, предметам, властивостям, ситуаціям, які люди відчують і вважають за важливе і бажане у своєму житті й одночасно визнають за необхідне і обов'язкове для розвитку суспільства в цілому. Утакому випадку ціннісні оцінки, ціннісні вибори людей базуються на їхньому преференційному мисленні, що формується в молодому віці та функціонує протягомусього людського життя.

Таким чином, коли людина ставить собі запитання на кшталт: до чого варто прагнути в житті, заради чого необхідно докласти зусиль, зазнавати

страждання, йти на жертви, в чому сенс людського життя, вона, прагнучи відповісти на них, звертається, так чи інакше, до світу цінностей. І дійсно, люди кожного дня у своєму житті звертаються до цінностей, щоб прийняти певне рішення, здійснити певний вибір, розпочати якусь справу тощо. Питання цінностей особливо помітне в так званих граничних пунктах людської екзистенції, коли йдеться про явища життя і смерті, щастя і страждань, любові й ненависті, набуття ідентичності та її втрати тощо.

Згідно з моделлю Інглгарта, ціннісна зміна сьогодні зводиться до заміни «старих» цінностей (традиційних, матеріалістичних, модерних) на інші, «нові» цінності (ліберальні, постматеріалістичні, постмодерні) [1]. Це означає, що в сьогочасних умовах попередні ціннісно-сміслові пріоритети втрачають своє колишнє значення. З'являються нові ціннісно-сміслові пріоритети, які разом із соціально-економічним розвитком суспільства успішно утверджуються в житті людей. Розглянуті моделі сучасної ціннісної зміни, як бачимо, дещо розрізняються між собою, за визначенням її спрямованості й наслідків для суспільного життя. За допомогою цих моделей їх автори намагаються дати пояснення ціннісно-смісловим метаморфозам, які відбуваються в сучасних розвинених суспільствах. І цей досвід, без сумніву, заслуговує на увагу і ретельне вивчення. Тим паче, що ціннісна зміна є на сьогодні провідною темою вітчизняної соціальної науки. Тому освоєння відповідного досвіду, що пропонують зарубіжні вчені у своїх дослідженнях ціннісної проблематики, може бути релевантним для розуміння і пояснення ціннісно-сміслових змін сучасного українського соціуму.

Систематичний моніторинг ціннісної ментальності населення, що здійснює Інститут соціології НАН України, дає можливість встановити загальні тренди ціннісної зміни, яка відбувалась за останні часи незалежності України. Нижче наводяться відповідні дані, що були отримані на підставі восьми репрезентативних загальнонаціональних опитувань населення України протягом зазначеного періоду. При цьому був запропонований список

цінностей, розроблений у відділі соціології культури і масових комунікацій ІС НАН України [2]. Респондентам пропонувалось оцінити важливість для себе певного списку цінностей за п'ятибальною шкалою, де один бал означав «зовсім не важливо», а п'ять балів – «дуже важливо». Якщо згрупувати запропонований список за критерієм функціональної однорідності, то можна вирізнити декілька специфічних ціннісних синдромів. Було виокремлено такі ціннісні синдроми: «безпека», який охоплював вітальні цінності; «соціальний комфорт», що охоплював соціальні, егалітарні, традиційні, релігійні цінності; «самореалізація», що охоплював різноманітні самореалізаційні цінності; «демократія», що охоплював політико-громадянські цінності.

Ціннісні уподобання спільнот не існують окремо від їхнього соціального обґрунтування. Тому трансформація класичних цінностей відбувається внаслідок домінування у гуманітарних науках постмодерністської методології та розуміння сутності людини як тимчасової, ірраціональної, загубленої істоти, яка втратила себе, свою свободу, своє авторство у творчості та є тільки фрагментом суспільної дійсності.

Будь-яка зміна форм життя спричиняє трансформації у суспільній свідомості і в духовному житті суспільства. Суспільна свідомість змінюється значно складніше і повільніше базових і матеріальних основ. Моральне «обличчя» українського суспільства сьогодні є яскравим свідченням того, як складно країна економічно перебудовується, як важко відбувається пошук шляхів подальшого розвитку держави, адже суспільна свідомість зазнала суттєвих ударів і змістовних змін, які можна оцінювати як кризові для всіх складних форм суспільного життя, зокрема для моралі. Моральна криза в українському суспільстві є продовженням і наслідком довготривалого політичного, економічного, правового, соціального експерименту щодо модернізації країни в контексті сучасних європейських вимог і тенденцій. У процесі цих перебудов суспільство стикається з кризами у різних сферах життя, які так чи інакше торкаються базових інтересів людей. Для сучасного українця

кризовий стан – це не тільки стан його фінансової спроможності і матеріальних можливостей, а й стан його свідомості. Тому сьогодні надто важливо і актуально говорити про аксіологію цінностей, бо вона формує націю.

Список джерел інформації

1. Ручка А. Прикладна культурологія і культурні практики. URL: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.3> (дата звернення: 18.10.25)
2. Верстин А. Трансформація моральних цінностей у постмодерну добу: філософський та аксіологічний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філос.- політолог. студії*. 2023. Випуск 49. С. 35-38

Калініченко К.В., Шанідзе Н.О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК НОРМА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

ANXIETY AS A NORM UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY DURING THE WAR IN UKRAINE

Війна в Україні з кожним роком усе більше і більше впливає на психічне здоров'я населення, змінивши як соціальну, так і психологічну дійсність. Постійне знаходження в небезпеці, страх втратити близьких людей, зруйновані міста навколо, вимушена еміграція – усе це глибоко позначається на емоційному стані українців, а тривала невизначеність стає передумовою збільшення рівня тривоги й хронічного напруження. У таких умовах питання психічного здоров'я набуває особливої актуальності, адже мова йде не лише про індивідуальне самопочуття, а про загальну стійкість нації.

Тривожність стає ключовим феноменом сучасного українського досвіду, і

з часом змінилася сама природа тривоги: вона перестала виконувати лише сигнальну функцію небезпеки і поступово перетворилася на спосіб адаптації до життя в умовах нестабільності і невизначеності [1]. Тема тривоги та тривожності людини є особливо актуальною зараз, адже цей феномен виходить за межі суто психологічного виміру й набуває соціального значення. Сьогодні це впливає на внутрішній стан особистості і на характер міжособистісної взаємодії, сприйняття майбутнього та здатність до адаптації у мінливому середовищі.

Важливо, вивчаючи наукову літературу, звернути увагу на вже існуючі теоретичні основи дослідження. Наприклад, Зігмунд Фройд описував тривогу як сигнал внутрішнього конфлікту між свідомим і несвідомим, як реакцію «Я» на загрозу з боку несвідомих потягів, Карен Хорні, у свою чергу, вбачала у тривозі результат невпевненості у власній цінності та відчуття беззахисності перед ворожим світом. Ролло Мей трактував тривогу як екзистенційну, що пов'язана з усвідомленням неминучості смерті, важливості питань свободи та відповідальності. У працях Спілбергера виокремлено два рівні тривожності: ситуативна та особистісна. Досліджуючи питання впливу війни на психіку українців, ці два типи тривоги зливаються, утворюючи нову форму: хронічну адаптивну тривожність [2].

Під впливом воєнних подій змінюється звичний рівень емоційного напруження, який раніше вважався нормальним. Багато людей перебувають у стані постійного очікування небезпеки, що породжує тривогу навіть тоді, коли прямої загрози немає. Це проявляється у прагненні постійно стежити за новинами, труднощах із концентрацією, порушеннях сну, підвищеній дратівливості. Часто додаються також соматичні прояви, такі як напруга м'язів, прискорене серцебиття і головний біль [3].

Так, у суспільстві поступово відбувається нормалізація тривоги, тобто люди звикають до життя в постійній небезпеці. Вони продовжують виконувати буденні обов'язки навіть під звуки сирен, а почуття страху перетворюється у

фонову тривогу. Цей феномен можна описати як адаптивну тривожність, яка дозволяє функціонувати, не втрачаючи зв'язку з реальністю. Новизна дослідження полягає у трактуванні тривожності не лише як негативного стану, а як адаптивної та умовно-нормальної реакції особистості на тривале перебування в умовах невизначеності, що дозволяє розглядати її як психологічний механізм виживання, який допомагає зберегти себе.

На сьогоднішній день тривожність стає колективним станом суспільства, який проявляється у схожих моделях поведінки. Наприклад, у надмірному споживанні інформації і чутливого контенту, що вже не так травмує, на перший погляд. У постійному обговоренні воєнних тем і житті у неусвідомленому очікуванні поганих новин.

Попри постійну небезпеку та відчуття невизначеності, українська спільнота поступово виробляє власні психологічні способи захисту, які допомагають зберігати внутрішню рівновагу та адаптуватися до умов війни. Психологічні захисні механізми – це несвідомі процеси, що дозволяють впоратись з труднощами і не допустити руйнування психіки під надмірним впливом тривалого стресу. Хоч вони і не усувають реальну загрозу, але дозволяють жити далі, зберігаючи базове відчуття стабільності і відносне почуття задоволеності життям [4].

Одним із найпомітніших захистів став гумор як спосіб зняти напругу через іронію, жарт чи актуальний мем. Такий спосіб повертає людині відчуття контролю над ситуацією і дає змогу хоча б на мить подивитися на події зі сторони. Інший поширений механізм – раціоналізація, коли люди намагаються пояснити події логічно, надати їм сенсу, щоб зменшити емоційне навантаження. Волонтерство можна розглядати як приклад сублімації – перетворення тривоги у допомогу як конкретний вчинок. Через активність людина повертає собі відчуття впливу на світ, що помітно знижує безсилля. У багатьох людей активізується механізм заперечення – тимчасове відсунення страшної реальності, що дозволяє функціонувати у повсякденному житті. Хтось вдається

до інтелектуалізації, коли переключається на нескінченний аналіз, наукові знання і статистику, щоб зменшити яскравість емоцій. Так, тривога перестає бути лише деструктивним відчуттям, передусім вона є сигналом психіки, що трансформується у рушійну силу взаємодії.

Отже, тривожність зараз перестає бути лише індивідуальною реакцією на стрес і набуває рис колективного досвіду, який об'єднує людей, допомагаючи підтримувати життєздатність в екстремальних умовах. У ситуації війни тривога стала способом адаптації, що забезпечує пильність, готовність діяти й здатність відчувати зв'язок із іншими. Можливо, саме завдяки цьому захисному механізму суспільство знаходить сили для взаємопідтримки та збереження людяності. У висновку, доцільно розглядати тривожність не лише як симптом, а як нормальний прояв психіки у ненормальних умовах, що прагне зберегти себе в умовах невизначеності та небезпеки.

Список джерел інформації

1. Бахарєва Г. Ю., Черкашин А. І. Методика корекції тривожних станів громадян України. Київ. 2025.
2. Іванова Т. Тривога як психологічний феномен. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип. 6. С. 72-78.
3. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». *Психологія та соціальна робота*. 2023. № 49(1). С. 32-48.
4. Лісовенко А., Вишар Є. Тривожність та її подолання. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Полтава, 19-20 травня 2022 р. Полтава : Полтавський інститут економіки і права. 2022. С. 515-517.

Кустова Є. В., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:

ВИТОКИ, ЧИННИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

SOCIAL STRATIFICATION IN MODERN SOCIETY: ORIGINS, FACTORS AND TRANSFORMATIONS OF SOCIAL STRUCTURE

Соціальна стратифікація залишається однією з центральних проблем сучасної соціології, що визначає характер і динаміку суспільних змін. Особливо актуальною ця проблема є в умовах трансформації українського суспільства, де нерівність у доступі до матеріальних ресурсів, влади, освіти та престижу набуває гострих форм. У цьому контексті дослідження витоків, чинників та механізмів трансформації соціальної структури є ключовим для розуміння сучасної соціальної динаміки і вироблення ефективних політик. Метою роботи є аналіз теоретичних основ соціальної стратифікації, сучасних трансформацій в українському суспільстві та визначення соціальних наслідків нерівності.

Соціальна стратифікація – це складна ієрархічна система, що формує соціальні групи або шари на основі нерівномірного розподілу благ, прав і привілеїв у суспільстві. За класифікацією Е. Гідденса, існують основні типи стратифікованих систем: рабство, касты, стани, класи, які трансформуються залежно від економічних та політичних умов [1]. Марксистський підхід визначає класову стратифікацію як відображення відносин власності і поділу праці, де конфлікт між власниками і найманими працівниками лежить в основі соціального поділу [2]. Проте з розвитком постіндустріального суспільства традиційні критерії власності поступово доповнюються соціальними індикаторами.

Соціальна стратифікація як явище має глибокі історичні корені, які сягають початків людських суспільств. Виникнення нерівностей було зумовлене потребою організувати спільноти для ефективного управління ресурсами і розподілу функцій. Спочатку суспільства будувалися навколо

родових або племінних зв'язків, у яких роль індивіда визначалась традиціями і генетичною близькістю. Проте з появою виробництва, землеробства, та інших форм власності з'явилися і нові передумови соціального поділу. Коли у суспільстві почали концентруватися цінні ресурси – земля, худоба, рабська праця – виникли і перші форми нерівності, що заклали основи стратифікації. Суспільство поділялося на тих, хто володіє і контролює ресурси, та тих, хто їх здобуває або слугує власникам [3].

Перехід від традиційної форми до класової стратифікації дав основу сучасній соціальній структурі. Основні чинники, що визначають позицію людини у цій ієрархії, формувалися у кількох ключових площинах. Насамперед, як вже зазначалось, це власність – доступ до матеріальних благ та засобів виробництва, адже вона безпосередньо впливає на рівень доходів і можливості індивіда у соціумі. Власність часто обумовлює і політичну владу, адже контроль над ресурсами дає вплив на прийняття рішень на різних рівнях.

Другий важливий фактор – освіта, яка стала одним із найпотужніших інструментів соціальної диференціації у сучасних суспільствах. Освітні ресурси визначають доступ до престижних професій, можливостей для розвитку та культурного капіталу. Люди з вищою освітою мають значно більші шанси піднятися у соціальній ієрархії, тоді як недостатній освітній рівень часто веде до зациклення у нижчих шарах [4].

Третім чинником є влада, як інституційна і символічна складова, що підтримує існуючу соціальну структуру. Влада дозволяє не лише розподіляти ресурси, але й формувати норми і цінності, які легітимізують стратифікацію. Вона може бути формальною, у вигляді політичних інститутів, або неформальною – через впливові соціальні групи та еліти [3].

Четвертим важливим чинником є культурний капітал – унікальні знання, навички, стилі поведінки і цінності, які людина набуває у сім'ї, освіті, суспільних інститутах. Французький соціолог П'єр Бурдьє підкреслював, що культурний капітал слугує тонким механізмом відтворення соціальних

нерівностей, адже він визначає соціальні переваги, які не завжди пов'язані з прямим матеріальним забезпеченням, але суттєво впливають на статус і престиж у суспільстві [5].

Також у сучасних реаліях глобалізації і цифрової революції соціальна стратифікація набуває нових рис. Глобалізація призводить до посилення економічної диференціації між країнами та всередині них, розширюючи прірву між багатими і бідними шарами. Цифрові технології, з одного боку, відкривають нові можливості для соціальної мобільності через доступ до інформації і знань, але з іншого – сприяють утворенню «цифрового розриву», що посилює нерівність між тими, хто має доступ до нових технологій і тим, хто його позбавлений.[6].

У сучасному постіндустріальному суспільстві соціальна стратифікація зазнає суттєвих змін. Традиційні класи, пов'язані насамперед із власністю на засоби виробництва, поступово доповнюються більш складною системою статусів, де велике значення відіграють освіта, професійні навички та культурний капітал. З'являються нові соціальні групи, пов'язані з інноваційними сферами економіки, зокрема в галузі інформаційних технологій і послуг [3].

Водночас, розширення середнього класу є однією з головних тенденцій соціальної трансформації. Проте паралельно спостерігається зростання нерівності: багаті стають багатшими, а частина населення залишається на периферії соціальної структури. Це формує «розрив» між елітами та низами суспільства, який актуальний і для України [2].

Глобалізація, покращення доступу до освіти та розвиток технологій розширюють можливості для соціальної мобільності, проте водночас створюють виклики. Цифрова нерівність і нерівний доступ до якісної освіти обмежують шанси частини населення піднятися вгору соціальною драбиною. Загалом сучасні трансформації формують більш гнучкі, але водночас неоднорідні моделі соціальної стратифікації [6].

Соціальна нерівність безпосередньо впливає на можливості індивіда реалізувати свій потенціал. Люди, які належать до нижчих соціальних груп, часто стикаються з обмеженим доступом до ресурсів, які потрібні для розвитку: якісної освіти, медичного обслуговування, професійного навчання. Це створює замкнене коло, коли низький соціальний статус передається з покоління в покоління, унеможливаючи соціальну мобільність.

Для суспільства в цілому зростання нерівності підриває соціальну стабільність. Коли великі верстви населення ведуть скрутне становище, посилюється розчарування та конфліктність. Відсутність рівних можливостей сприяє посиленню напруженості між різними соціальними групами, що може призвести до соціальних протестів або навіть дестабілізації [4].

Крім того, нерівний доступ до освіти, охорони здоров'я та політичної участі є одними з найгостріших проблем. Діти з незаможних сімей часто не можуть отримати якісну освіту, що обмежує їх майбутні шанси на успіх. Недостатній рівень медичного обслуговування зменшує якість та тривалість життя у бідніших групах. Політична дискримінація або низька активність серед маргіналізованих верств унеможливорює врахування їх інтересів в ухваленні рішень.

Таким чином, соціальні виклики, породжені нерівністю, вимагають адекватної уваги з боку держави. Для зниження нерівності потрібні цілісні політики, що охоплюють освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та демократичну участь населення. Лише за умови створення умов для рівного доступу до ресурсів можна забезпечити справедливість і стабільність у суспільстві.

Список джерел інформації:

1. Осипчук А. Час та поняття «часу/простору» у теорії структурації ентоні гідденса. *DSpace Repository : Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2c17d06-91ae-4ef4-82cd-0fa3dfd10282/content> .

2. Толстоухов А. Соціологія політики. *Соціологічний факультет*. URL: <https://socio.karazin.ua/resources/5daf7f46b8ac1198931e705d5dcaafb7.pdf>
3. Коваліско Н., Савчинський Р. Сучасне українське суспільство: стратифікаційний вимір великого міста. *Головна - Історичний факультет*. URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Kovalisko-N.V.-Suchasne-ukrainske-suspilstvo-stratyfikatsiynyy-vymir-velykoho-mista-N.V.-Kovalisko-R.O.-Savchynskyy.-Lviv-Vydavnychy-tsentr-LNU-imeni-Ivana-Franka-2007.-236-s..pdf>
4. Аксьонова І. В. Статистичний аналіз стратифікації українського суспільства за рівнем доходів. *Repository Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics: Домівка*. URL: https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19614/1/Стаття_Аксьонова_2.pdf
5. Соціальна стратифікація: поняття та види. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/5835473/>
6. OECD. Education and social mobility: evidence from OECD countries. *Directorate for Education and Skills*. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/directorates/EDU/OECD-Education-Brochure.pdf>

Лантій В.М., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ В ДИТЯЧИХ ЦЕНТРАХ: РОЛЬ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РІВНОГО ДОСТУПУ ТА
МОЖЛИВОСТЕЙ**

**SOCIAL INCLUSION IN CHILDREN'S CENTERS: THE ROLE OF
PERSONNEL MANAGEMENT IN ENSURING EQUAL ACCESS AND**

OPPORTUNITIES

У сучасному суспільстві питання забезпечення соціальної інклюзії – тобто процесу активного включення всіх осіб, незважаючи на їхні соціальні, фізичні чи інші характеристики – набувають дедалі більшої ваги. Соціальна інклюзія в освіті, соціальній сфері та дитячих центрах стає не лише етичним імперативом, але й компонентом якісного функціонування організацій, що працюють із дітьми. В контексті дитячих центрів – закладів, які надають освітні, соціально-педагогічні, дозвілєві або оздоровчі послуги дітям – роль управління персоналом є ключовою у створенні рівних умов доступу та можливостей для всіх. Ця стаття має на меті з'ясувати, яким чином управління персоналом у дитячих центрах може сприяти соціальній інклюзії, які механізми та практики є ефективними, а також які виклики слід враховувати.

Інклюзія передбачає не лише доступ до послуг чи закладів, а й участь, реалізацію потенціалу, рівноправне включення в життя спільноти. Відповідно до соціальної моделі, перешкоди на рівні суспільства чи середовища виступають не як особистісна «недостатність» учасника, а як бар'єри, які потрібно усунути. У сфері дитячих центрів це означає створення простору, де діти з різними характеристиками (з особливими освітніми або соціальними потребами, із різних соціальних груп) мають реальну можливість брати участь у програмах, отримувати підтримку та мати рівний доступ до ресурсів. Це включає просторову доступність, адаптовані форми, ментальне прийняття, компетентність персоналу тощо.

Управління персоналом у дитячих центрах виступає одним із головних механізмів реалізації політики інклюзії. З точки зору соціології праці та організаційної теорії, можна виокремити кілька ключових напрямів:

1. Формування кадрового складу. Підбір, навчання та розвиток працівників, які володіють компетенціями для роботи з дітьми різних категорій.

Працівники мають розуміти принципи інклюзії, толерантності, адаптації середовища.

2. Політика рекрутингу та добору. HR-управління має забезпечувати стратегію, що підтримує рівність і різноманітність (diversity & inclusion). Це включає орієнтацію на найм фахівців, які мають досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, участь у програмах наставництва, а також врахування принципів недискримінації.

3. Розробка внутрішніх політик та процедур. У структурі дитячих центрів необхідно передбачати політики доступу, недискримінації, адаптації середовища, моделі супроводу. HR-менеджмент має забезпечити підготовку персоналу, створення посад асистентів вихователя чи соціального педагога, а також умови для командної роботи фахівців.

4. Підтримка працівників. Для реалізації інклюзивних практик важливо організувати систему наставництва, супервізії, професійного розвитку. Якщо працівники не отримують підтримки, навіть найкращі програми інклюзії можуть залишитися декларативними.

5. Моніторинг і оцінювання ефективності. Управління персоналом має розробляти показники, що дозволяють відстежувати рівень інклюзивності середовища – рівень участі дітей, їхню задоволеність, адаптацію програм тощо.

Виходячи з теоретичних положень, можна визначити кілька практичних напрямів діяльності HR-служби дитячого центру:

- Аналіз потреб. Необхідно визначати профілі компетенцій персоналу з урахуванням особливостей дітей, які відвідують центр.
- Навчання та розвиток. Регулярні тренінги, семінари та воркшопи з тем інклюзивної освіти, соціальної адаптації, ефективної комунікації та управління різноманітністю.
- Кадрове забезпечення супроводу. У штаті мають бути передбачені посади асистентів, соціальних педагогів, психологів, які підтримують процес інклюзії.

- Організація адаптованого середовища. HR-менеджмент повинен сприяти створенню безбар'єрного простору, адаптації програм і процедур.
- Системний моніторинг. Необхідно здійснювати регулярну оцінку результатів інклюзії, збір даних щодо участі, задоволеності та потреб дітей і батьків.

Впровадження соціальної інклюзії у дитячих центрах супроводжується низкою викликів:

- Культурні бар'єри. Упередження щодо дітей з особливими освітніми потребами чи з уразливих соціальних груп можуть перешкоджати реалізації інклюзії. Формування толерантності серед персоналу та батьків є необхідною умовою успіху.
- Недостатня підготовка персоналу. Брак професійних знань і навичок може стати причиною неефективності інклюзивних практик.
- Обмежені ресурси. Фінансові та матеріальні обмеження впливають на можливість створення безбар'єрного середовища.
- Відсутність системної політики. Якщо інклюзія не інтегрована у стратегічні документи дитячого центру, HR-ініціативи можуть залишитися на периферії.
- Проблеми моніторингу. Кількісні показники участі не завжди відображають якість інклюзивного процесу, тому важливо поєднувати кількісні та якісні методи оцінки.

Управління персоналом у дитячих центрах є базовим елементом реалізації соціальної інклюзії. Якщо кадрові політики, добір, навчання, супровід та оцінка персоналу реалізуються системно, це створює реальні умови для рівного доступу дітей до послуг та ресурсів. Інклюзія – це не лише фізична доступність, але й створення середовища, де кожна дитина має можливість розкрити свій потенціал.

Успішна реалізація інклюзивних практик можлива лише за умови, що інклюзія розглядатиметься як стратегічна мета розвитку центру. Управління

персоналом у цьому контексті виступає посередником між цінностями організації та їхньою практичною реалізацією. HR-менеджери мають формувати культуру прийняття, підтримки та участі, яка забезпечує реальну рівність можливостей.

Таким чином, соціальна інклюзія в дитячих центрах є не лише педагогічним чи соціальним завданням, але й управлінським процесом. Саме система управління персоналом визначає, наскільки успішно ці заклади можуть гарантувати дітям право бути включеними, почутими та підтриманими у своїй унікальності.

Список джерел інформації

1. Потапюк Л. М. Соціальна інклюзія у сучасних освітніх закладах. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. 2020.
2. Петроцько З. М. Соціальні послуги для дітей з інвалідністю: аналітичний огляд. Київський університет імені Б. Грінченка. 2021.
3. Шевченко І. В. Інклюзивна освіта як чинник соціалізації дітей з особливими потребами. Наукові записки КРОК. 2022.
4. Липовська О. І. Формування інклюзивної культури в освітньому середовищі. Педагогічні науки. 2021.
5. United Nations. Social Inclusion: Concepts and Strategies for the 21st Century. New York. 2019.
6. Armstrong F. Inclusive Education: Policy, Contexts and Comparative Perspectives. Routledge. 2020.
7. Booth T., Ainscow M. The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Centre for Studies on Inclusive Education. 2016.
8. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Inclusive Early Childhood Education Environment Self-Reflection Tool. Odense. 2018

Моїсеєнко П.В., Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ДЕВІАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

DEVIATION AS A SOCIAL PHENOMENON OF MODERNITY

Девіація виступає одним із базових понять соціології, що описує поведінку або дії, які порушують усталені соціальні норми. Це не лише індивідуальний акт, а результат соціальних процесів, структурних умов і реакції суспільства. Вивчення девіації дозволяє зрозуміти, як суспільство підтримує порядок, реагує на відхилення та змінює власні норми. Соціологічні теорії Е. Дюркгейма, Р. Мертон та Е. Гофмана розкривають різні аспекти даного явища. Вони пояснюють, як соціальні структури, норми та механізми контролю формують девіантну поведінку, а також як суспільство реагує на тих, хто виходить за межі прийнятих правил.

Е. Дюркгейм першим запропонував розглядати девіацію як соціально обумовлений і необхідний елемент суспільного життя [1]. Він вважав, що девіація не є відхиленням у патологічному сенсі, а природним наслідком існування різноманітних цінностей і норм у будь-якому соціумі. Основна ідея Дюркгейма полягає в тому, що девіація має функціональне значення. Вона допомагає суспільству визначати межі дозволеного, посилює соціальну згуртованість і стимулює моральний розвиток. Через реакцію на девіантні вчинки суспільство відновлює моральну рівновагу та підкреслює важливість колективних норм. Учений виділяв два типи солідарності: а) механічна солідарність властива традиційним суспільствам, де норми є спільними, а девіація карається як загроза стабільності; б) органічна солідарність характерна для сучасних суспільств із розвиненим поділом праці, де індивідуальні

відмінності є нормою. У періоди швидких соціальних змін може виникати аномія – стан нормативної дезорганізації, коли старі правила втрачають силу, а нові ще не утвердилися. Це спричиняє зростання рівня девіантної поведінки. Отже, за Дюркгеймом, девіація є показником стану суспільної солідарності. Її наявність допомагає суспільству оновлювати моральні норми, підтримувати рівновагу й визначати межі соціально прийняттого.

Американський соціолог Р. Мертон розвинув ідеї Е. Дюркгейма, запропонував структурно-функціональний підхід до пояснення девіації. Він розглядав її як результат розриву між культурно схваленими цілями та соціально доступними засобами їх досягнення. Суспільство визначає, яких цілей мають прагнути його члени (наприклад, успіх, матеріальне благополуччя), але не всі мають рівний доступ до легітимних шляхів їх досягнення. Ця суперечність породжує аномію, тобто соціальну напругу, що штовхає індивіда до девіантних дій. Р. Мертон виділив п'ять типів адаптації до соціальної напруги: конформізм – прийняття і цілей, і засобів; інновація – прийняття цілей, але використання нелегітимних засобів; ритуалізм – дотримання засобів без прагнення до цілей; ретритизм – відмова і від цілей, і від засобів (втеча від суспільства); повстання – відкидання існуючих норм і створення нових [4]. Девіація за Р. Мертоном є закономірною реакцією на соціальну нерівність. Вона не обов'язково відображає моральну слабкість особи, а радше структурну проблему суспільства, що створює напруження між ідеалами та реальністю.

Е. Гофман запропонував мікросоціологічне пояснення девіації. Він показав, що девіантність формується не лише через вчинки, а й через соціальні реакції на них. Коли суспільство маркує людину як «порушника норми», цей ярлик починає визначати її соціальний статус і поведінку. Стигма, за Е. Гофманом – це соціальний знак, який дискредитує індивіда в очах інших. Після накладання ярлика людина часто сприймає себе через призму цього статусу, що може призвести до вторинної девіації – закріплення девіантної ролі. Ключові

положення теорії стигмації є наступними. По-перше, девіація не є властивістю самого вчинку, а результатом соціальної оцінки. По-друге, влада у визначенні норм має вирішальне значення: хто має право визначати, що є «нормальним», формує систему соціального контролю. По-третє, стигматизація може посилювати девіацію, оскільки ізольована особа шукає підтримку серед подібних груп, що зміцнює девіантну ідентичність [4]. Цей підхід показує, що боротьба з девіацією вимагає не лише контролю поведінки, а й зміни суспільних практик маркування та соціального відторгнення.

Е. Дюркгейм, Р. Мертон і Е. Гофман пропонують взаємодоповнюючі пояснення девіації. Е. Дюркгейм показує її як нормальний і необхідний елемент суспільного життя. Р. Мертон пояснює девіацію як структурну реакцію на нерівність можливостей. Е. Гофман фокусує увагу на соціальних процесах визначення девіантності та стигматизації. Разом ці теорії дозволяють побачити девіацію як багатовимірне явище – результат одночасної дії соціальних структур, культурних норм і соціальної взаємодії.

Таким чином, можна зазначити, що девіація є показником соціальної динаміки, а не просто порушенням норм. Вона виконує регулятивну, інтеграційну та адаптивну функції. Причини девіації часто мають структурний характер і пов'язані з соціальною нерівністю. Стигматизація формує вторинну девіацію, тому соціальна політика має уникати навішування ярликів. Комплексний аналіз девіації потребує одночасного врахування макро- і мікросоціологічних чинників.

Список джерел інформації

1. Губенко О. В. Типологія особистості та нормативної культури в умовах кризи суспільних норм. *Психологія і суспільство*. 2017. № 2 (68). С. 119-127. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/resursy-biblioteky/naukovi-vydannia-tneu?id=242> (дата звернення: 25.09.25)
2. Михайлишин У. Б. Психологічні особливості девіантної поведінки підлітків у сім'ях із різними стилями виховання. Ужгород. 2020. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/2c543e38-9c2c-48eb-9684-09f85ac7b004> (дата звернення: 27.09.25)

3. Андрусишин Р. Аналіз особливостей розвитку девіантної поведінки підлітків. *Науковий вісник УжН*. 2021. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4389> (дата звернення: 26.09.25)

4. Гарасимів Т. З. Історіографічні дослідження проблеми девіантної поведінки: тенденції та напрямки. *ЛНУ «Львівська політехніка»*. 2020. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vnulpurn_2016_850_29 (дата звернення: 25.10.25)

Неповинних О.В., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ

SOCIAL NETWORKS AS A TOOL FOR MANIPULATING PUBLIC OPINION

Сучасне суспільство знаходиться під безпрецедентним впливом соціальних мереж, які еволюціонували від платформ для спілкування до домінуючого глобального джерела інформації. Ця трансформація зробила їх ключовим, але водночас і вкрай небезпечним, майданчиком для формування суспільної свідомості. Актуальність дослідження цієї проблеми обґрунтовується тим, що соціальні мережі сьогодні розглядаються як ефективна

платформа для здійснення психологічного впливу шляхом поширення пропаганди й маніпуляції (Свідерська).

Цей процес кардинально змінив баланс між журналістикою та пропагандою, розмивши межу між фактом і думкою (7, с.4). У результаті соціальні мережі впливають на те, як люди бачать світ і оцінюють події (3). Негайного вирішення потребує завдання аналізу та систематизації конкретних технологій і механізмів, за допомогою яких ці платформи використовуються для деструктивного маніпулювання громадською думкою, що становить пряму загрозу для об'єктивного світогляду, критичного мислення та стійкості демократичних інститутів.

Головним механізмом маніпуляції, що інтегрований у саму архітектуру соціальних мереж, є феномен «інформаційної бульбашки» (*Filter Bubble*). «Інформаційна бульбашка» – це стан інтелектуальної ізоляції, спричинений персоналізованими алгоритмами цифрових платформ. Вони показують користувачам лише ту інформацію, що відповідає їхнім існуючим поглядам та вподобанням, ефективно усуваючи альтернативні точки зору. Це призводить до обмеженого світогляду, упередженості та зниження критичного мислення.

Наслідки цього механізму є руйнівними: феномен «інформаційної бульбашки» провокує розрив між соціальними групами і зниження суспільної солідарності (6). Користувачі, постійно перебуваючи в ізольованому інформаційному середовищі, стають більш вразливими до маніпулятивного контенту, який підтверджує їхні упередження.

Ефективність маніпуляцій значно посилюється через психологічну схильність людини. Кіберпсихологічні дослідження свідчать, що люди краще запам'ятовують емоційний, а не фактологічний контент . Ця особливість активно експлуатується: візуальний контент (меми, відео) прискорює поширення маніпуляцій саме завдяки сильному емоційному впливу та простоті сприйняття (2), мінімізуючи необхідність у критичній оцінці інформації.

На додаток до алгоритмічного упередження, маніпуляція здійснюється

через цілеспрямоване впровадження дезінформації, яка стає все більш переконливою та важкою для ідентифікації. Сьогодні у соціальних мережах важко відрізнити реальність від фейку. Ця проблема катастрофічно загострюється внаслідок використання технологій штучного інтелекту (ШІ).

Генеративні моделі ШІ дозволяють створювати ультрареалістичні підробки – від текстових новин і фотографій до аудіо- та відеоматеріалів (*Deepfakes*). Ці технології дають змогу синтезувати правдоподібне зображення політиків чи громадських діячів, які нібито роблять суперечливі заяви чи вчиняють дискредитуючі дії. *Deepfakes* створюють синтетичну реальність, що не лише поширює дезінформацію, а й підриває довіру до автентичних відео- та аудіодоказів, ставлячи під сумнів саму можливість перевірки фактів.

Маніпулятивні кампанії використовують як прямі, так і «м'які» техніки. Часто «м'які» маніпуляції – наприклад, нормалізація певних ідей через гумор чи сатиру – виявляються ефективнішими за пряму пропаганду, оскільки вони долають когнітивний захист аудиторії.

Ключову роль у поширенні цих ідей відіграють суб'єкти впливу. Популярні блогери та інфлюенсери, завдяки високому рівню довіри серед своєї аудиторії, можуть нав'язувати певні думки (зокрема, свою політичну думку) (5, с.22) як особисту точку зору, маскуючи її під об'єктивну позицію чи рекомендацію.

Феномен маніпуляції в соціальних мережах слід розглядати в контексті теорії влади та комунікації. Видатний соціолог Мануель Кастельс (M. Castells) вважає, що контроль мереж і комунікації стає тим важелем, за допомогою якого інтереси і цінності перетворюються в провідні принципи людської поведінки (4).

Кастельс підкреслює, що інформаційна політика, яка здебільшого здійснюється за допомогою маніпулювання символами в засобах масової інформації (до яких сьогодні належать і соціальні мережі), добре поєднується з реальним, постійно мінливим світом владних відносин. Таким чином,

платформи виступають не лише середовищем, а й інструментом для перетворення ідеологій і цілей акторів влади у масові установки та цінності, що керують соціальною поведінкою. Це підтверджує, що маніпуляція в мережах є систематичною та стратегічною частиною боротьби за вплив.

Соціальні мережі, попри свій потенціал як інструмента демократизації та комунікації, перетворилися на потужний і стратегічно важливий інструмент маніпуляції громадською думкою. Це комплексне явище успішно використовує алгоритмічну ізоляцію («інформаційна бульбашка»), психологічні вразливості людини (краще запам'ятовування емоційного контенту) та новітні технології (особливо ШІ-генеровані фейки) для створення контрольованої та вигідної для певних акторів картини світу. Кінцевим результатом цих процесів є радикалізація суспільства, втрата довіри до медіа та посилення соціальної дезінтеграції.

Напрями подальшого дослідження проблеми повинні бути зосереджені на розробці ефективних механізмів протидії:

1. Розробка методів нейтралізації «інформаційної бульбашки»: Дослідження та імплементація механізмів, які б стимулювали користувачів до споживання різнобічного контенту та знижували вплив упереджених алгоритмів.

2. Підвищення критичної медіаграмотності: Створення освітніх програм, спрямованих на підвищення стійкості аудиторії до емоційного та візуального маніпулятивного контенту, зокрема, на навчання ідентифікації Deepfakes та інших ШІ-генерованих фейків.

3. Етичне та правове регулювання платформ: Дослідження шляхів посилення відповідальності соціальних платформ за поширення дезінформації та маніпулятивного контенту.

Список джерел інформації

1. Як реагувати на інформаційні маніпуляції у соціальних мережах. Центр демократії та верховенства права. *Центр демократії та верховенства права.*

URL: https://cedem.org.ua/consultations/yak-reaguvaty-na-manipulyatsiyi/?utm_source (дата звернення: 31.10.2025).

2. Візуальний контент у соціальних мережах. *Технологія і техніка друкарства*. URL: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(77\).2022.273829](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(77).2022.273829) (дата звернення: 31.10.2025).

3. Соцмережі та діти - як інформаційна бульбашка змінює їхнє сприйняття світу! *Dream School*. URL: https://dreamschool.com.ua/2025/02/13/sotsmerezhi-ta-dity/?utm_source (дата звернення: 31.10.2025).

4. Маніпуляція як ключовий інструмент інформаційної війни в епоху ЗМІ та соціальних мереж. *Науково-теоретичний альманах Грані*. URL: <https://doi.org/10.15421/172522> (дата звернення: 31.10.2025).

5. Була С. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. URL: http://politicus.od.ua/4_2020/5.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

6. Психологічні аспекти сатиричної комунікації в сучасній українській військовій меметиці: За матеріалами соцмереж. Синопис: текст, контекст, медіа. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2024.1.4> (дата звернення: 31.10.2025).

7. Електронний репозитарій КРС ЧНУ ім. Петра Могили. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3044/1/кваліфікаційна%20робота%20Губницька.pdf> (дата звернення: 31.10.2025).

Осадчук О.С., Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАТОВПУ

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CROWD

Актуальність дослідження соціально-психологічних властивостей натовпу зумовлена зростанням ролі масових процесів у сучасному суспільстві.

У час глобальних комунікацій, політичних протестів, культурних подій і соціальних мереж натовп набуває нових форм – від реальних скупчень людей до віртуальних спільнот. Поведінка мас сьогодні впливає на політичні рішення, економічну стабільність і навіть моральні орієнтири суспільства. Саме тому розуміння психологічних механізмів, що визначають дії натовпу, є надзвичайно важливим як для науки, так і для практики соціального управління.

Дослідження цього феномену дозволяє виявити, як колективні емоції, навіювання, конформізм та соціальне зараження формують масову поведінку, здатну як об'єднувати людей задля позитивних цілей, так і призводити до хаосу чи агресії. Усвідомлення цих процесів має важливе значення для запобігання маніпуляціям, збереження громадського порядку та розвитку зрілої громадянської свідомості у демократичному суспільстві.

Особливої уваги потребує виокремлення важливих наукових і практичних завдань, серед яких – виявлення чинників, що спричиняють деструктивні форми масової поведінки (агресію, паніку, насильство), розробка ефективних стратегій психологічного впливу на натовп у кризових ситуаціях, а також формування моделей попередження соціального напруження. Наукова актуальність полягає у необхідності уточнення понять «масова свідомість», «соціальне зараження», «конформізм» і «сугестивність» у контексті сучасних реалій, а практична – у розробці методів управління масовими процесами для забезпечення безпеки, громадського порядку та психологічної стабільності суспільства.

Проблема натовпу здавна привертала увагу не лише соціологів і психологів, але й філософів, політиків та істориків. Вона охоплює широкий спектр питань – від механізмів формування колективної поведінки до феномену масового впливу й втрати індивідуальності. У контексті сучасного суспільства, де колективні рухи, флешмоби, протести та інформаційні кампанії в соціальних мережах набувають дедалі більшого поширення, вивчення соціально-психологічних властивостей натовпу має надзвичайну практичну значущість.

Одним із перших учених, хто системно дослідив психологію натовпу, був Г. Лебон, французький соціальний психолог, автор знаменитої праці «Психологія натовпу» [1]. Г. Лебон розглядав натовп як особливий соціальний організм, у якому індивід втрачає здатність до критичного мислення, поступаючись місцем емоційному зараженню та колективному несвідомому. За його концепцією, у натовпі відбувається «деградація особистості» – інтелектуальні й моральні риси окремої людини зникають, а поведінкою починають керувати інстинкти, емоції та підсвідомі імпульси.

Г. Лебон наголошував, що натовп діє не раціонально, а емоційно. Його поведінка залежить від психологічного зараження, сугестивності (схильності до навіювання) та анонімності, яка знімає особисту відповідальність за дії. Це створює підґрунтя для виникнення феноменів, таких як масові істерії, революційні рухи, фанатизм або колективне насильство. Саме тому Лебон бачив у натовпі і потенційну небезпеку для суспільства, і потужну силу, яку можуть використовувати політичні лідери, демагоги чи пропагандисти [2].

Попри певний консерватизм поглядів Г. Лебона, його теорія стала основою для подальшого розвитку соціальної психології. З. Фройд у своїй праці «Психологія мас і аналіз Я» частково погоджувався з Г. Лебоном, але пояснював феномен натовпу через механізми ідентифікації та перенесення, що базуються на несвідомих потягах. На його думку, люди в натовпі підсвідомо ідентифікують себе з лідером, який уособлює їхні бажання, а тому здатні діяти всупереч власним моральним нормам[3].

Сучасна наука відійшла від уявлення про натовп як про «ірраціональну масу». Теорії колективної поведінки (Н. Смелзер, Р. Тернер, Л. Кілліан) розглядають натовп як соціальну систему, що реагує на певні обставини – соціальну несправедливість, політичну кризу, інформаційні впливи тощо. У таких підходах натовп не є хаотичним, а має свою структуру, цілі та комунікативні механізми. Люди об'єднуються не лише через емоції, а й через спільні цінності або символічні цілі [4].

У ХХІ столітті дослідники дедалі частіше звертаються до феномену віртуальних натовпів – спільнот у соціальних мережах, онлайн-протестів, флешмобів чи «вірусних» інформаційних хвиль. Психологічні закономірності тут залишаються подібними до описаних Г. Лебоном: анонімність, швидкість зараження емоціями, навіювання та вплив харизматичних лідерів (інфлюенсерів). Проте сучасний натовп має нові риси – високу децентралізованість, мультиканальну комунікацію та здатність до самоорганізації без прямого лідера.

Варто також звернути увагу на те, що в сучасній психології виділяють кілька типів натовпів – експресивний, агресивний, панічний, діючий тощо. Кожен із них має специфічні механізми формування та динаміку розвитку. Наприклад, панічний натовп виникає під дією сильного страху, що швидко передається між людьми, тоді як експресивний (як під час концертів або спортивних подій) спрямований на колективне переживання радості чи захоплення [2].

З погляду соціально-психологічних властивостей, натовп характеризується: зниженням самоконтролю; зростанням емоційної збудженості; посиленням навіюваності; втратою індивідуальної відповідальності; ефектом «соціального зараження», коли емоції, дії або настрої миттєво передаються іншим.

Усе це створює ситуацію, коли людина в натовпі поводиться інакше, ніж у звичайних умовах. Її поведінка може бути більш імпульсивною, агресивною або, навпаки, конформною. Тому управління натовпом – це не лише питання безпеки, але й тонке завдання психологічного впливу, що потребує глибокого розуміння соціальної динаміки.

Вплив ідей Г. Лебона простежується навіть у сучасному маркетингу, політичних кампаніях і медіа. Технології масового впливу, психологічного зараження або створення образу лідера, якому підкоряється колектив, – усе це має коріння в класичних теоріях натовпу. Проте сучасна соціальна психологія,

на відміну від Г. Лебона, визнає потенціал натовпу не лише руйнівним, а й творчим. У певних умовах він може стати джерелом соціальної солідарності, взаємопідтримки та колективних інновацій [3].

Проведене дослідження показало, що натовп є складним соціально-психологічним явищем, у межах якого знижується рівень індивідуальної свідомості, посилюється емоційність і конформність. Людина у натовпі часто втрачає самоконтроль, піддається навіюванню та впливу колективних емоцій, що може зумовлювати як конструктивні, так і деструктивні дії.

Теорія Г. Лебона заклала основу для розуміння психології мас, зокрема ролі навіювання, наслідування й емоційного зараження. У сучасних підходах натовп розглядається не лише як ірраціональна маса, а як динамічна соціальна система, здатна до самоорганізації та колективної взаємодії. Особливої актуальності набуває дослідження віртуальних натовпів, що формуються у соціальних мережах і демонструють ті самі психологічні закономірності, але в нових масштабах.

Подальше вивчення проблеми доцільно спрямувати на аналіз впливу лідера на масову поведінку, дослідження механізмів позитивної мобілізації натовпу, а також розробку психологічних стратегій, які допомагають людині зберігати критичність і автономність у масових ситуаціях.

Список джерел інформації

1. Лебон Г. Психологія мас. Книга. 2021. с. 147. URL: <https://surl.li/zrymlv> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Доброродня О. Психологія натовпу Гюстава Лебона. Економіка інноваційної діяльності підприємств. *Філософські науки*. 2018. с. 375-376. URL: <https://surl.li/wpzvec> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Фройд З. Психологія спільнот і аналіз людського «Я». Психологія та взаємовідносини. Вид-тво «Андронум», 2021. с. 90. URL: <https://surl.li/ozmikw> (дата звернення: 18.10.2025)

4. Мацишина І. В. Ефективність норм колективних дій. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки*. 2023. с. 88-93. URL: <https://surl.li/inifuw> (дата звернення: 18.10.2025)

Павлова А.І., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**АКАДЕМІЧНЕ ВИГОРАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ВИШАХ: РОЛЬ
НАВЧАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ, ПІДРОБІТКУ ТА БРАКУ
ВІДПОЧИНКУ**

**ACADEMIC BURNOUT IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL
INSTITUTIONS: THE ROLE OF STUDY LOAD, OVERWORK AND LACK
OF REST**

Академічне вигорання у студентському середовищі не з'являється раптово: воно повільно виростає з хронічного дисбалансу між вимогами та ресурсами. У сучасних українських реаліях цей дисбаланс підсилюють щільні й часто непередбачувані навчальні графіки, паралельна підробітка як фінансова необхідність, інформаційне перевантаження та постійний дефіцит відпочинку. Спочатку все виглядає як «звичайна втома після сесії», але з часом змінюється якість щоденного досвіду: інтерес підмінюється байдужістю, зростає цинізм щодо спеціальності, падає віра у власну ефективність, а будь-яке завдання починає відчуватися удвічі важчим, ніж є насправді. Якщо говорити просто, вигорання – це стан довготривалого емоційного та когнітивного виснаження, у якому навчання перестає «жити» і починає «спустошувати». Особливість нашого часу – переплетіння ролей: ми вчимося, працюємо, іноді волонтеримо, підтримуємо рідних, переїжджаємо між містами й форматами навчання,

тримаємо соціальні зв'язки. Коли ресурси – сон, паузи, тиша, підтримка – системно менші за вимоги, психіка переходить у режим економії: увага розпорошується, пам'ять працює ніби крізь туман, емоційний фон або дратівливий, або «плоский», а відкладання справ стає типовою стратегією виживання. Навчальне навантаження саме по собі не є злом; проблемою стає його щільність, фрагментованість і невизначеність. Коли пари «зшиті» підряд без відновлювальних вікон, мозок безперервно обробляє нову інформацію і не встигає «переварити» попередню. Додаємо різні стандарти оцінювання в межах одного семестру, раптові зміни форматів завдань і дедлайни «на вчора» – і отримуємо фон тривоги, що тягне за собою прокрастинацію. Прокрастинація тут не про «лінощі», а про реакцію на невизначеність: коли нечітко, з чого почати, легше відкласти. Далі включається сором за згаяний час, жорстка самокритика, і коло замикається. Паралельна робота, з одного боку, підсилює автономію, дає досвід і гроші, з іншого – краде головний ресурс відновлення: стабільний сон і спокійні години для консолідації знань. Особливо виснажує плаваючий графік і нічні зміни: нервова система живе в режимі постійної готовності, і навіть прості навчальні завдання відчуються як «надмір». До цього додається й брак відпочинку в широкому сенсі – не лише «7–8 годин сну», а й мікропаузи вдень, цифрові межі перед сном, мінімальний щоденний рух, спілкування «про життя», а не лише «про дедлайни». Саме ці маленькі ритуали виявляються несподівано потужними: вони зменшують нервову напругу, повертають здатність концентруватися та підтримують стабільний настрій.

Ранні сигнали, що варто зупинитися й перебудувати режим, зазвичай помітні: відчуття «туманної голови», втрата інтересу до спеціальності («навіщо мені це»), дратівливість і соціальна втома, порушення сну з ранніми пробудженнями, соматичні прояви на кшталт напруги в шії та щелепі, головного болю, розладів травлення без очевидної причини. Поодинокі симптоми можуть означати просто перевтому, але коли вони тримаються

тижнями і стають фоном, це вже не про «складний період», а про стабільний дефіцит відновлення. Вихід реалістичний і складається з кількох шарів. На індивідуальному рівні важливо повернути передбачуваність тижня: не ідеальний тайм-менеджмент, а «грубі контури» – кілька великих блоків навчання в дні з меншим числом пар, короткі мікропаузи кожні 40–50 хвилин, один «легкий день» без спокуси закривати всі хвости. Якщо є підробітка, сон має стати «священним блоком», навколо якого плануються зміни; у довгій перспективі стабільний графік часто виграє навіть тоді, коли здається, що хаотичні підміни приносять більше грошей. На рівні щоденної гігієни працюють прості кроки: цифрова тиша за 30-60 хвилин до сну, короткі дихальні вправи з довшим видихом, 10-20 хвилин ходьби чи розтяжки, базова вода та регулярні прийоми їжі. Корисним виявляється й «щоденник маленьких завершень»: фіксація бодай однієї завершеної справи щовечора повертає відчуття ефективності, яке вигорання «з’їдає» першим. На міжособистісному рівні суттєво допомагає група: домовленості всередині потоку про реалістичні дедлайни, взаємодопомога в підготовці, прозора комунікація з викладачами щодо критеріїв оцінювання. Ми не завжди можемо вплинути на розклад, але можемо зробити видимими власні межі та запит на ясність: просити синхронізації великих здач, коректної черговості контрольних, гнучкості для студентів з офіційною роботою чи волонтерством. На рівні університетської політики важливі прості й дуже дієві рішення: уникати «зшивання» чотирьох-шести пар підряд, закладати у розкладі відновлювальні «вікна», робити критерії оцінювання прозорими і стабільними між викладачами того самого курсу, впроваджувати гнучкі дедлайни для підтверджених робочих/волонтерських навантажень, забезпечувати доступні канали психологічної підтримки – короткі консультації, групи взаємодопомоги, тренінги зі стрес-менеджменту й саморегуляції уваги. Такі кроки не потребують великих коштів, але знижують фонову тривогу, підвищують відчуття справедливості та передбачуваності і, як наслідок, покращують академічні результати. Варто проговорити й бар’єри, що

гальмують профілактику. Міф «спати – для слабких» романтизує нічні марафони, хоча недосип прямо знижує концентрацію, пам'ять і настрій. Ілюзія «за ніч усе наздожену» створює короточасне відчуття контролю, але запускає черговий цикл виснаження і прокрастинації.

Підсумовуючи, академічне вигорання – не «особиста слабкість», а системний наслідок того, як організовані вимоги і як ми керуємо ресурсами. Там, де високе навчальне навантаження поєднується з підробіткою та браком відновлення, закономірно виникають тріщини у мотивації, увазі та здоров'ї. Рішення у поєднанні маленьких, але послідовних індивідуальних кроків, підтримки групи й прозорих правил на рівні факультету. Коли ці рівні працюють разом, студентське життя перестає бути героїчним «виживанням» і знову стає процесом із місцем для розвитку, близькості та справжньої цікавості до своєї професії; а відпочинок повертається туди, де йому й належить бути – у список базових умов ефективного і здорового навчання.

Панасенко А.Ю., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

КОМУНІКАЦІЇ, МЕДІА ТА СУСПІЛЬНА ДУМКА

COMMUNICATIONS, MEDIA AND PUBLIC OPINION

У ХХІ столітті комунікації та медіа стали основою суспільного життя. Вони визначають, як люди отримують знання, формують переконання та беруть участь у соціальних процесах. Розвиток цифрових технологій і соціальних мереж зробив інформаційний простір відкритим і динамічним, перетворивши кожного користувача на одночасного споживача й творця контенту.

В Україні медіа та комунікації набули особливого значення після 2014

року, коли інформаційний простір став частиною гібридної війни. У сучасних умовах війни за незалежність інформація впливає на моральну стійкість громадян, рівень довіри до влади та згуртованість суспільства.

Соціальні мережі – Facebook, Instagram, TikTok, Telegram, YouTube – стали головним майданчиком формування громадської думки. Вони дають можливість швидко поширювати новини, висловлювати позицію, підтримувати армію, координувати волонтерську діяльність. Завдяки горизонтальній структурі мережі стимулюють розвиток громадянського суспільства, однак водночас створюють загрози дезінформації, фейків і маніпуляцій. Алгоритми формують «інформаційні бульбашки», через що користувачі сприймають лише близькі їм погляди, що призводить до поляризації суспільства.

Від рівня медіакультури населення сьогодні залежить не лише якість публічних дискусій, а й національна безпека. Російська агресія показала, що війна відбувається не лише на фронті, а й у свідомості людей. Пропаганда спрямована на підриг довіри, посилення страху й роз'єднання суспільства. Саме тому питання інформаційної безпеки та розвитку медіаграмотності стали стратегічно важливими.

Медіаграмотність означає здатність критично мислити, перевіряти джерела, розпізнавати маніпуляції. Українська освіта має приділяти цьому більше уваги, особливо серед молоді, яка споживає інформацію переважно з соціальних мереж. Критичне мислення – це не лише навичка, а й запорука стійкості суспільства до зовнішніх впливів.

Одним із цікавих проявів цифрової культури стали меми. Вони відображають соціальні емоції, настрої і навіть політичні процеси. Під час війни меми перетворилися на інструмент психологічної підтримки: через гумор українці знімають напругу, висміюють ворога, демонструють стійкість і єдність. Для молоді меми – це спосіб самовираження й комунікації, своєрідна «мова покоління». Вони показують, як молоді люди осмислюють події, і є цінним матеріалом для соціологічного аналізу.

Важливу роль у формуванні суспільної думки сьогодні відіграють блогери та лідери думок. Вони стали неформальними комунікаторами між владою, медіа та аудиторією. Їхня перевага – довіра, безпосередність і персональний підхід до контенту. У кризових ситуаціях блогери можуть швидко мобілізувати ресурси, поширювати правдиву інформацію чи підтримувати суспільний дух. Проте надмірна комерціалізація контенту й маніпуляції емоціями аудиторії вимагають формування етичних стандартів та відповідальності за вплив на масову свідомість.

Отже, комунікації й медіа у сучасному світі не лише передають інформацію, а й формують соціальну поведінку, цінності й довіру між людьми. Вони можуть бути як інструментом розвитку демократії, так і засобом маніпуляції – усе залежить від рівня критичного мислення та інформаційної культури суспільства.

Майбутнє українського інформаційного простору ґрунтується на трьох складових: розвитку медіаграмотності, підвищенні відповідальності контент-творців і створенні ефективної системи інформаційної безпеки. Стійке суспільство – це не те, що знає все, а те, що вміє думати, перевіряти факти та зберігати єдність навіть у світі надлишкової інформації.

Парафіло Т.О., Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАПРЯМКУ В СОЦІОЛОГІЇ

THE FORMATION OF THE PSYCHOLOGICAL DIRECTION IN SOCIOLOGY

Витоки психологічного напрямку в соціології XIX – початку XX століття сформувалися як відповідь на соціальні, культурні та економічні виклики епохи

індустріалізації та урбанізації. Психологічний підхід виник на перетині філософії, антропології, історії і дозволив пояснювати соціальні явища через внутрішній світ людини, її емоції, мотиви, психологічні механізми поведінки, способи взаємодії в групах і суспільстві. В наукових доробках Г. Тарда, Г. Лебона, В. Джеймса підкреслювалась роль імітації, масової психології, свідомості та адаптації індивіда до соціального середовища у формуванні масових процесів і колективної свідомості.

Психологічний напрям дав змогу соціологам поєднувати індивідуальні психологічні механізми з аналізом колективної поведінки, що стало підґрунтям для розвитку соціальної психології в світі. Дослідження психологічних процесів, масових настроїв, мови і культурних традицій дозволяють глибше зрозуміти соціальні явища, їх динаміку та механізми адаптації індивідів у групах, а також вплив колективної свідомості на формування соціальних норм і поведінки суспільства загалом.

Психологічні концепції суспільства базуються на двох основних підходах – еволюційному та індивідуалістичному, які по-різному пояснюють природу людської поведінки та соціальні механізми.

Еволюційний підхід підкреслює роль біологічних адаптацій, універсальних поведінкових патернів та колективних детермінант, що забезпечували виживання і стабільність груп, акцентуючи взаємодію психіки та соціальної організації. Водночас індивідуалістичний підхід фокусується на унікальних рисах особистості, її внутрішніх мотивах, когнітивних процесах і свідомих діях, через які формується соціальна поведінка та норми, показуючи активну роль індивіда у створенні суспільства.

Порівняння цих підходів дозволяє зрозуміти комплексну природу соціальної поведінки людини: еволюційний підхід пояснює фундаментальні та універсальні механізми, тоді як індивідуалістична перспектива розкриває гнучкість, творчість і суб'єктивний досвід індивіда. Це демонструє необхідність інтеграції обох підходів для глибокого аналізу психіки та соціальних процесів,

де поведінка людини формується через взаємодію природних адаптацій та культурно-соціальних чинників.

Методи психологічного підходу поділяються на теоретичні: аналіз, синтез, моделювання та емпіричні: спостереження, аналіз документів, опитування, тестування, експеримент. Це дозволяє оцінювати поведінку, установки та групові характеристики, а також виявляти причинно-наслідкові зв'язки між явищами. Застосування цих методів забезпечує науково достовірне дослідження соціально-психологічних процесів, сприяє розумінню механізмів формування соціальної єдності та ефективному аналізу масової поведінки у сучасному суспільстві.

Зазначимо внесок українських науковців І.Клочка, М.Слюсаревського, О.Потебню, які адаптували європейські ідеї до національних традицій, літератури, фольклору та освітніх практик. Психологічний напрям в соціології є результатом поєднання європейських ідей і українського культурного контексту, що дозволило сформувати соціальну психологію як самостійну дисципліну та розробити теорії масової поведінки й колективної свідомості, актуальні для пояснення соціальних процесів у сучасних умовах змін і криз.

Список джерел інформації

1. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Талком. 2018. 580 с.
2. Поліщук В.М. Соціальна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення): навч.посібник. Суми: Університетська книга. 2021. 217 с.

Пилаєва С.О., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ

SOCIAL NETWORKS AS A TOOL FOR FORMING CONTEMPORARY PUBLIC OPINION

У ХХІ столітті соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя мільйонів українців, істотно змінюючи способи отримання й поширення інформації. Вони перетворилися не лише на засіб комунікації, а й на потужний інструмент формування громадської думки. Завдяки платформам на кшталт Facebook, TikTok т. ін. інформація поширюється миттєво, охоплюючи великі маси населення та стимулюючи обговорення суспільно важливих тем. Водночас зростає ризик інформаційної замкненості та поширення емоційно забарвленого та маніпулятивного контенту, що особливо небезпечно в умовах повномасштабної війни. У цьому контексті актуальним є наукове вивчення соціальних мереж як чинника формування суспільної думки, що дає змогу глибше зрозуміти сучасні соціальні процеси та розробити ефективні стратегії протидії дезінформації. Практична значущість полягає у підвищенні рівня медіаграмотності населення й формуванні безпечного цифрового середовища.

Суспільна думка як соціальне явище є складною формою колективної свідомості, що відображає ставлення мас до значущих соціальних процесів. У її структурі виокремлюють когнітивний, емоційний, оцінний і поведінковий компоненти. Формування суспільної думки зумовлене комплексом соціальних, культурних, політичних і комунікаційних чинників, серед яких важливу роль відіграють канали поширення інформації. В умовах соціальних мереж доступ до нефільтрованого інформаційного потоку мають усі користувачі, незалежно від рівня освіти чи наявності критичного мислення, що підвищує ризики маніпуляцій. Отже, суспільна думка не є відображенням об'єктивної реальності, а результатом її медійного посередництва. У сучасних умовах

диджиталізації вона зазнає глибоких трансформацій, характеризується емоційністю та зниженням рівня критичної рефлексії.

Під соціальною мережею розуміють вебсервіс, що об'єднує людей за спільними інтересами, діяльністю чи цінностями. У глобалізованому інформаційному середовищі вони стають простором, де визначається світовий порядок денний і транслуються політичні, культурні та моральні орієнтири. Уряди, міжнародні організації активно використовують соціальні платформи для комунікації та впливу на громадську думку. В умовах повномасштабної війни соціальні мережі перетворилися на засіб мобілізації суспільної підтримки й формування національної стійкості, але водночас і полем інформаційного протистояння, яке активно використовує ворог. Це доводить, що соціальні мережі стали не просто майданчиком обміну повідомленнями, а простором творення суспільних смислів і рухів. Основними механізмами цього впливу є вірусне поширення інформації, маніпулятивні технології, діяльність лідерів думок та алгоритмічне формування контенту.

Попри наявні ризики – дезінформацію, поляризацію суспільства, зовнішні інформаційні впливи та зростання залежності користувачів, соціальні мережі все-таки залишаються важливим інструментом комунікації й самовираження. Вони сприяють демократизації доступу до інформації, мобілізації громадян, розвитку цифрової культури та формуванню нових моделей соціальної взаємодії. Тому ключовим завданням сучасного суспільства є не відмова від соціальних мереж, а формування культури їх використання.

Підсумовуючи, соціальні мережі сьогодні виступають не лише каналом комунікації, а й потужним чинником, що формує колективну свідомість і спрямовує громадські настрої. Вони перетворилися на простір створення смислів, емоцій і наративів, які впливають на поведінку людей. Водночас зростають ризики інформаційної поляризації, маніпуляцій і дезінформації, особливо в умовах війни, коли соціальні платформи стають знаряддям інформаційної боротьби. Це зумовлює потребу подальшого наукового вивчення

механізмів функціонування соціальних мереж і їхнього впливу на суспільну думку. Практичним завданням сучасності є розробка програм, які б забезпечували розвиток інформаційної культури, підвищення рівня медіаграмотності та формування безпечного цифрового середовища, у якому інформація служитиме людині, а не навпаки.

Радченко І.О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І СУБ'ЄКТНІСТЬ: СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SUBJECTIVITY: SOCIOLOGICAL DIMENSIONS

Поява цифрового суспільства, впровадження в суспільні відносини його елементів, призвело до змін у соціальній взаємодії, а саме – до актуалізації нових її учасників. Це означає не лише появу нового посередника в діяльності людини, але й нового «партнера», який виступає і знаряддям, та іншим суб'єктом взаємодії: не просто доповнюючи людину та опосередковуючи її вплив на об'єкт діяльності, а й активно їй протиставляючись. У даній статті ми розглянемо соціологічні засади дослідження штучного інтелекту (ШІ), що трансформують суб'єктність нового актора сучасності.

Розвиваючи цю тему, ми спираємось на класичні теорії суб'єкта й суб'єктивності, а також на сучасні підходи – таких, як actor-network theory (ANT), об'єктно-орієнтована онтологія, теорія техносуб'єкта. З одного боку, ШІ залишається технічним утворенням; з іншого – він став учасником соціальних процесів, водночас змінюючи структуру праці, взаємодію людей, статуси агентів у суспільстві.

У соціології та філософії суб'єкт зазвичай означає носія свідомості,

діяльності, цілеспрямованого впливу на об'єкт. Суб'єкт має здатність діяти, формулювати цілі, мати усвідомлення, велику міру автономії. Наприклад, в антропологічній традиції людина як суб'єкт – це активний агент соціальної взаємодії, який через діяльність трансформує навколишнє середовище і водночас формується в ньому.

У підході ANT (Bruno Latour, John Law) роль агентів/акторів поширюється не лише на людей, але й на нелюдські елементи, зокрема технічні об'єкти. Ця перспектива дозволяє бачити технологію як складову мереж взаємодій, де машина може бути «актором», впливати на стан справ.

У сучасну епоху «цифрового суспільства» технології не лише доповнюють соціальні взаємодії, але й створюють нові форми комунікації, нових учасників. Поширення інтернету речей, робототехніки, промислового інтернету створює середовище, в якому людина активує пристрої, заповнює їх дією, інформацією, але ці пристрої, у свою чергу, стають більш автономними. У цьому контексті технологія перестає бути лише пасивною, вона починає виступати як активний агент.

Сучасні технологічні системи пройшли шлях від «протосуб'єктів» → роботизоване виробництво → Інтернет речей → промисловий інтернет → системи із ШІ, набуваючи автономності й ознак саморозвитку. Коли машина переходить від стану керованої до стану самоуправління, вона набуває первинних рис суб'єктності: здатність до самоактивації, самокерування.

Трансгуманізм виступає радикальною перспективою: якщо технологічний прогрес стає дедалі швидшим, то людина, аби зберегти свою значущість, має «перетворитись». Наприклад, Юрген Габермас зазначав: «... як *homo fabrice*, людина також може бути інтегрована в його технічні установки». Таким чином, розглядається гібридна форма – людина-машина – як вид техносуб'єкта або як проміжна ланка.

У просторі технологій і соціуму виникає гібридний простір: людина з технологічними імплантатами, екзокортексом, роботами-компаньйонами,

системами доповнення. Межа між біоорганізмом і машиною розмивається. Таким чином, середовище стає не просто «людина + машина», але «людина-машина» як новий суб'єкт або спільнота.

Суб'єктність передбачає не тільки автономну дію, а й здатність до взаємодії, комунікації, соціальної ролі. Дослідження вказують, що люди сприймають роботів як «інших акторів»: вони надають їм інтелект, пам'ять, індивідуальність, взаємодіють, використовують соціальні норми. Так, дослідження Carnegie Mellon University показало, що люди справді сприймають роботів як суб'єктів(акторів) у робочих групах.

Суб'єктність означає вплив на об'єкт, зміну навколишнього середовища, участь у соціальних процесах. Техносуб'єкт виконує дійові функції: здатний змінювати поведінку людей, модифікувати комунікацію, втручатися у працю, збирати персональні дані, здійснювати автоматичну торгівлю, прогнозувати.

Поряд із спільними рисами (дія, цілепокладання, взаємодія) техносуб'єкт має відмінності: він не має людської свідомості, ментальної рефлексії у класичному розумінні, соціальної емпатії чи автономної моральної позиції (принаймні наразі). Наприклад, у статті «ChatGPT: towards AI subjectivity» зазначається, що сучасні системи ще не мають рефлексивної самоформи суб'єкта [1]. Таким чином, техносуб'єкт – це гібридна, проміжна форма агента соціальних відносин, що поєднує техніч, соціальний і частково автономний аспект.

У сучасному світі штучний інтелект (ШІ) стає не лише потужним технологічним інструментом, але й фундаментальним чинником, що трансформує соціальні практики та уявлення про суб'єктність людини. Соціологічна перспектива дослідження ШІ дозволяє виявити складні взаємодії між людиною і машиною, оцінити соціальні наслідки автоматизації, а також зрозуміти, яким чином розвиток ШІ впливає на формування і перебудову людської суб'єктності.

По-перше, ШІ варто розглядати як соціальний феномен, який сприяє зміні

традиційних соціальних ролей і взаємодій. За словами науковців, ШІ не просто виконує функції, що раніше належали людині, але й змінює самі умови існування людини в суспільстві: це викликає необхідність переосмислення ідентичності, компетенцій і самосвідомості сучасної особистості (Петрунько, 2025). Трансформації, які відбуваються у взаємодії людини і ШІ, створюють нові форми соціальної суб'єктності, де елементи автономії, відповідальності та взаємодії набувають відмінних рис у порівнянні з класичними моделями [2].

По-друге, аналізуючи розвиток суб'єктності через призму соціології, слід підкреслити саме розмежування між людською суб'єктністю і функціонуванням штучного інтелекту. Хоча ШІ здатен виконувати складні когнітивні операції, імітувати поведінку і навіть підтримувати складні комунікації, він лишається радше інструментом, ніж самостійним суб'єктом. Людина зберігає унікальні якості – мотивацію, свідомість, емоційну глибину, здатність до соціальних взаємодій і морального вибору, що формують соціальну суб'єктність (Tegmark, 2024). ШІ виступає посередником, що очищує або посилює людські практики, але не може замінити людську суб'єктність [3].

По-третє, важливим аспектом є взаємодія і взаємовплив людини і ШІ, які формують нові соціальні контексти. Сучасні дослідження показують, що в процесі такої взаємодії людина може не лише розширювати свої пізнавальні та комунікативні можливості, але й виявляти приховані упередження чи соціальні нерівності, закладені у алгоритми (Glickman, 2025). Тобто соціологічний підхід акцентує увагу на тому, як технології ШІ можуть відтворювати або посилювати соціальні структури, а також на необхідності критичного ставлення до їхньої інтеграції у щоденне життя [4].

По-четверте, соціологія штучного інтелекту аналізує також етичні й соціальні виміри використання технологій. Як показують українські та зарубіжні дослідження, важливо формувати етичні стандарти, які регламентують використання ШІ, аби запобігти маніпуляціям, дискримінації чи втраті автономії людини (Петрунько, 2025). Це є ключовим для підтримки й

розвитку саме людської суб'єктності, її самовизначення і соціального захисту у цифрову епоху [2].

Отже, соціологічні засади дослідження штучного інтелекту у розвитку суб'єктності сучасної людини ґрунтуються на комплексному аналізі технологічних змін у контексті соціальних практик і культурних трансформацій. Відмінність людини як суб'єкта від машинного інтелекту підкреслює унікальність людської свідомості і соціальної відповідальності. Водночас взаємодія з ШІ відкриває нові горизонти для розвитку особистості, але і ставить виклики, пов'язані з етичними, соціальними та культурними аспектами. Такий підхід дає змогу не просто вивчати ШІ як технологію, а розглядати його як важливий чинник у постмодерному процесі побудови нової соціальної суб'єктності.

Список джерел інформації

1. Kristian D'Amato. ChatGPT: towards AI subjectivity. *AI & SOCIETY*. V. 40. 2025. P. 1627–1641. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-024-01898-z?utm_source=chatgpt.com
2. Петрунько О., Плющ О. Взаємодія людини і штучного інтелекту: пошук пояснювальної парадигми. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 2(78). 2025. С. 424–431. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-424-431>
3. Xiaotun Chen, Shutong Zhang, Xi'an China. Does Artificial Intelligence Have Subjectivity? An Exploration of the Focus of Disagreement on the Cognition of Human.AI Relationship. *School of Economics & Management, Shaanxi University of Science & Technology*. DOI: 10.4236/jss.2024.1210022
4. Moshe Glickman, Tali Sharot. How human. AI feedback loops alter human perceptual, emotional and social judgements. *Nature Human Behaviour*. V. 9. P. 345–359 (2025). URL: <https://www.nature.com/articles/s41562-024-02077-2>

Северин В.О., Шанідзе Н. О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ У СПЕЦІАЛІСТІВ ІТ ТА ПСИХОЛОГІВ

MOTIVATION FOR LEARNING AMONG IT SPECIALISTS AND PSYCHOLOGISTS

У сучасному суспільстві, де знання швидко оновлюються, а технологічний прогрес вимагає постійного професійного розвитку, питання мотивації до навчання набуває особливої актуальності. Спостерігаючи за освітніми процесами як серед студентів-психологів, так і серед представників ІТ-сфери, можна помітити, що мотиви навчання мають як спільні, так і відмінні риси. Обидві професії є динамічними, але характер внутрішньої та зовнішньої мотивації в них суттєво різниться.

Для ІТ-спеціалістів мотивація до безперервного навчання зумовлена швидкою зміною технологічних трендів, появою нових мов програмування, методів кіберзахисту та штучного інтелекту. А для психологів – розвитком нових підходів у психотерапії, нейронауці, соціальній роботі та консультативній практиці. В обох цих професійних сферах навчання стає процесом, який триває протягом усього життя.

Попри це, сучасні дослідження свідчать про певну кризу навчальної мотивації серед фахівців, а особливо, після кількох років роботи у професії. Часто причиною є професійне вигорання, відсутність внутрішніх стимулів, низька самооцінка досягнень, або навіть формальне ставлення роботодавців до розвитку персоналу.

Порівнюючи студентів ІТ-галузі та майбутніх психологів, можна простежити суттєві відмінності у типах мотивації.

Для ІТ-спеціалістів характерним є переважання зовнішньої мотивації - прагнення до фінансової стабільності, високого статусу, професійного визнання. Вони часто сприймають навчання як інвестицію в майбутнє, орієнтуючись на практичний результат і матеріальні досягнення. Проте з розвитком професійної ідентичності у багатьох із них формується внутрішня мотивація, що проявляється в бажанні оволодіти новими технологіями, створювати інноваційні продукти, знаходити нестандартні рішення.

Важливим психологічним аспектом є те, що ІТ-фахівці зазвичай мають раціонально-аналітичний тип мислення, що визначає специфіку їх навчання, а конкретніше, що вони краще сприймають логічно структурований матеріал, реагують на можливість експериментувати, а не лише запам'ятовувати.

Для психологів же ситуація виглядає трошки, навпаки, у них домінує внутрішня мотивація, тобто інтерес до особистісного розвитку, прагнення зрозуміти власні емоції та вже з цього - поведінку інших людей, та бажання їм допомагати. Для студентів цієї спеціальності навчання має виразно ціннісно-гуманістичний зміст. Вони часто обирають професію через глибоке відчуття покликання або особистий досвід, пов'язаний із пошуком сенсу, самопізнанням чи подоланням власних труднощів.

Водночас важливо зазначити, що емоційна насиченість навчання у психологів має і зворотний бік, а саме – високий ризик емоційного виснаження. За надмірної емпатійності, або ідентифікації з клієнтськими історіями може знижуватися мотивація до подальшого професійного вдосконалення.

З позицій теорій мотивації (зокрема, теорії самодетермінації, яку розробили Едвард Дісі (Edward Deci) та Річард Раян (Richard Ryan)), для обох груп професій ключовими є три базові потреби:

- потреба в автономії (відчуття свободи у виборі цілей і способів навчання);
- потреба у компетентності (віра у власну спроможність досягати результатів);

- потреба у зв'язку з іншими (підтримка, схвалення, співпраця тощо).

Якщо вже виділяти щось конкретне, то у студентів ІТ-спеціальностей автономія часто реалізується через самостійне опанування матеріалу, участь у проєктних курсах, онлайн-навчанні. Для психологів - через дослідницьку діяльність, саморефлексію та інтеграцію знань із власним досвідом. Обидві групи демонструють тенденцію до поєднання внутрішніх і зовнішніх стимулів, але саме баланс між ними визначає рівень стійкої мотивації.

Наукові дослідження підтверджують, що найбільш ефективними способами підтримки мотивації є:

- практична спрямованість навчання (можливість застосовувати знання у реальних умовах).
- позитивне підкріплення успіхів (схвалення, конструктивний фідбек, підтримка з боку викладачів).
- формування професійного сенсу діяльності (розуміння цінності своєї роботи для суспільства).
- розвиток самоусвідомлення та рефлексії (особливо важливо для майбутніх психологів, які мають інтегрувати теоретичні знання у власний досвід).

З психологічної точки зору, мотивація – це не статичне явище, а динамічний процес, який формується під впливом внутрішніх потреб, зовнішніх умов, емоційного стану та соціального контексту. Як студент кафедри психології, я переконуюся, що розвиток професійної мотивації є результатом особистісного дозрівання людини, а саме, коли навчання стає не лише засобом досягнення мети, а й частиною власного життєвого сенсу.

Мотивація до навчання у майбутніх ІТ-спеціалістів і психологів має спільну основу – прагнення до професійного успіху та самореалізації, але відрізняється за провідними стимулами. Для ІТ-спеціалістів вона більш раціонально-прагматична, а для психологів – емоційно-гуманістична. Важливо, щоб у процесі підготовки фахівців обох напрямів освітні програми сприяли

формуванню внутрішньої мотивації, розвивали самостійність, відповідальність та здатність до безперервного навчання.

А наприклад, подальші дослідження цієї теми доцільно зосередити на порівняльному аналізі мотиваційних профілів студентів різних спеціальностей, вивченні впливу емоційного інтелекту, рівня стресостійкості та соціальної підтримки мотивації до навчання. Це все дозволить глибше зрозуміти психологічні механізми професійного зростання в умовах сучасного освітнього середовища.

Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна,

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

SOCIO-POLITICAL SYSTEM OF MODERN UKRAINE

Соціально-політична система сучасної України є результатом тривалих трансформаційних процесів, що розпочалися з відновлення незалежності у 1991 р. і пройшли через низку критичних точок біфуркації, таких як Помаранчева революція 2004 р., Революція гідності 2013-2014 рр. та повномасштабне російське вторгнення у 2022 р. Наведені події радикально змінили як інституційну архітектуру влади, так і природу взаємодії між державою та суспільством.

У преамбулі Конституції України та відповідними змінами до ст. 102, 85, 116, стратегічним політичним курсом держави офіційно визначено європейську та євроатлантичну інтеграцію, що стало конституційною основою зовнішньої та внутрішньої політики країни [1]. У умовах воєнного стану система зберігає демократичний каркас, однак зазнає швидких і глибоких трансформацій, які

роблять будь-який статичний опис умовним.

Україна функціонує як унітарна держава з парламентсько-президентською формою правління, у межах якої Конституція закріплює принцип поділу влади на три незалежні гілки у законодавчу (Верховна Рада), виконавчу (Президент і Кабінет Міністрів) та судову (Конституційний Суд, Верховний Суд і система загальних судів). Конституція гарантує основоположні права і свободи людини та засади децентралізованого управління. Виборчий процес зберігає змішану систему, проте воєнний стан призвів до відтермінування парламентських і місцевих виборів, що викликає дискусії щодо довгострокового впливу на легітимність інститутів.

Соціальна структура суспільства переживає глибоку трансформацію. Рівень бідності зріс до 25-29%, що складає близька 9 млн осіб, водночас середній клас скоротився до 7-10% населення (за оновленими оцінками липня-листопада 2025 р.) проти 10-15% у довоєнний період [2]. Війна, інфляція (особливо на продукти – 20-30%), масова еміграція кваліфікованих кадрів та руйнування інфраструктури спричинили розшарування колишнього середнього класу: значна його частина або опинилася за межею бідності, або емігрувала. Для збереження статусу середнього класу необхідний дохід сім'ї від 18-30 тис. грн/міс. (10-15 тис. грн на особу), що суттєво перевищує медіанну зарплату та ускладнює покриття базових витрат без боргів. Регіональні диспропорції посилилися: у Києві, Львові та ІТ-хабах частка середнього класу сягає 12-15%, тоді як на деокупованих і прифронтових територіях вона мінімальна. Збір статистичних даних ускладнений міграційними процесами та воєнним станом, тому більшість оцінок базується на вибіркових опитуваннях і непрямих індикаторах. Цивільне суспільство (понад 20 тис. зареєстрованих організацій) залишається одним із найактивніших в Європі, виконуючи функції моніторингу влади, гуманітарної допомоги та захисту прав ВПО і ветеранів.

Суспільство зберігає значний вплив на політичні процеси через механізми громадського контролю, волонтерства та протестного потенціалу, що вже двічі

(2004 та 2014 рр.) призводило до зміни влади. Політика, у свою чергу, визначає соціальні параметри через програми захисту, ветеранської реінтеграції та відбудови. Проте корупційні скандали та воєнна втома знижують довіру до інститутів, а динамічність змін залишається надзвичайно високою: будь-які прогнози потребують постійного уточнення.

Як висновок, розуміємо, що соціально-політична система України 2025 р. є гібридною, високодинамічною конструкцією, що зберігає демократичні інститути в умовах війни, спирається на активне громадянське суспільство та орієнтується на європейську інтеграцію як конституційно закріплений вектор розвитку. Головними викликами залишаються розшарування суспільства, скорочення середнього класу, корупція та невизначеність тривалості воєнного стану. Подальший розвиток залежатиме від здатності держави поєднати безпеку, реформи та соціальну консолідацію.

Список джерел інформації

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.11.25)
2. Критерії середнього класу в Україні – як себе ідентифікувати. URL: <https://novyny.live/ekonomi/kriteriyi-serednogo-klasu-v-ukrayini-iak-sebe-identifikuvati-272013.html> (дата звернення 24.11.25)

Шморгун А.С., Бірюкова М.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

FEATURES OF PERSONNEL MANAGEMENT DURING WAR

Війна створює безпрецедентні виклики для суспільства, економіки й організацій. У період воєнного стану змінюється не лише структура ринку праці, але й сама логіка управління персоналом. Системи HR-менеджменту, розроблені в умовах стабільності, виявляються частково неефективними, що вимагає пошуку нових підходів до збереження людського капіталу, підтримки мотивації, комунікації та забезпечення безпеки працівників. Як зазначає О. Вороніна, «в умовах війни управління людськими ресурсами стає стратегічним інструментом виживання організації, а не лише засобом оптимізації трудових процесів» [Вороніна О. В., Горбатюк О. Г., Зосіменко Т. В., 2023].

Війна змінює базові параметри функціонування організацій: порушується логістика, скорочуються ресурси, зростає невизначеність, з'являються ризики фізичної небезпеки. Як зазначають І. Дразнер і М. Чала, зовнішнє середовище підприємств під час воєнних дій характеризується «високою турбулентністю, частими перериваннями виробничих процесів, відтоком кадрів і постійним стресовим навантаженням» [Дразнер І., Чала М., 2024].

Зміна соціально-економічного контексту вимагає від HR-менеджменту перегляду стратегічних цілей. Традиційна орієнтація на ефективність, продуктивність і кар'єрне зростання поступається місцем пріоритетам безпеки, стабільності та психологічної підтримки. У центрі уваги управлінців опиняється не стільки результат, скільки збереження трудового потенціалу та життєздатності колективу.

Мобілізація, вимушене переміщення населення, еміграція та загибель людей призводять до суттєвого зменшення трудових ресурсів. За оцінками експертів, у перші місяці війни частка активного працездатного населення в Україні скоротилася більш ніж на третину [Левчук В., Бандурка О., 2023]. У таких умовах HR-служби стикаються з проблемою швидкого заміщення кадрів, перекваліфікації та залучення нових працівників, зокрема осіб, що повернулися з-за кордону або змінили професійну сферу.

Фізична безпека стає ключовим пріоритетом кадрової політики. Організації вимушені створювати укриття, забезпечувати евакуацію, переводити працівників у віддалений режим. Особливу увагу приділяють охороні праці та управлінню ризиками. Як наголошують І. Дразнер і М. Чала, серед обов'язкових заходів – «розробка планів дій у надзвичайних ситуаціях, резервування критичних функцій, а також підтримка комунікації між працівниками в умовах кризи» [Дразнер І., Чала М., 2024].

Війна породжує високий рівень тривоги, стресу, депресивних станів. Працівники можуть втрачати мотивацію, концентрацію, відчуття сенсу праці. Дослідження Н. Канцур і О. Пастух, проведене в готельно-ресторанній індустрії, показало, що понад 60 % персоналу відчували хронічну втому й емоційне виснаження [Канцур Н., Пастух О., 2024]. Тому ключовим завданням HR-служб стає організація психологічної підтримки, програм ментального здоров'я, тренінгів зі стрес-менеджменту.

Під час воєнного стану змінюються норми трудового законодавства: спрощується процедура укладання договорів, дозволяється переведення на неповний робочий день, дистанційну роботу, призупинення трудових відносин. Керівники мають відстежувати ці зміни, щоб уникнути порушення прав працівників і штрафних санкцій [Череп А., Калюжна В., Михайліченко Н., 2023].

Традиційні стимули – заробітна плата, премії, кар'єрне просування – втрачають домінуюче значення. На перший план виходять нематеріальні чинники: відчуття безпеки, довіри до керівництва, приналежності до спільноти, соціальна місія організації. За словами С. Бондар, «мотиваційна система у воєнний період має базуватися на емпатії, солідарності, взаємній підтримці, а не лише на економічних стимулах» [Бондар С., 2023].

Важливим є визнання внеску кожного працівника, гнучкість графіка, можливість самореалізації навіть у складних умовах. Компанії, які демонструють людяність і соціальну відповідальність, зберігають лояльність

персоналу значно краще, ніж ті, що орієнтуються виключно на фінансові показники.

Лідерство у кризових ситуаціях вимагає нових якостей – відкритості, емоційного інтелекту, здатності надихати та підтримувати команду. Ефективна комунікація зменшує тривогу, сприяє відчуттю контролю й причетності. Як підкреслюють Череп А. і співавт., «комунікація стає ключовим інструментом дистанційного управління, що забезпечує згуртованість колективу навіть у розпорошеному стані» [Череп А., Калюжна В., Михайліченко Н., 2023].

Вимушений перехід на віддалену роботу стимулював цифровізацію управлінських процесів, використання хмарних технологій, онлайн-платформ для комунікації та моніторингу продуктивності. Як зазначає К. Гриценко, «дистанційна зайнятість із тимчасового рішення перетворилася на стійку форму організації праці» [Гриценко К., 2023]. Разом з тим це вимагає нових методів контролю, підтримки командного духу та розвитку довіри між працівниками.

Поширюються індивідуальні графіки, ротаційні зміни, скорочені робочі тижні. Гнучкість дозволяє поєднувати трудову діяльність з особистими обставинами працівників – доглядом за дітьми, волонтерством, участю в обороні. Такі підходи підвищують відданість і зменшують плинність кадрів [Куделя Т., Яковенко І., 2023].

Багато організацій впроваджують програми допомоги працівникам: фінансова підтримка, гуманітарна допомога, забезпечення житлом, сприяння релокації. Це формує позитивний імідж роботодавця і підвищує рівень довіри. Згідно з дослідженням В. Бондаренка (2024), працівники, які отримали від компанії підтримку під час війни, у 2–3 рази частіше демонструють готовність залишатися в організації навіть за нижчої оплати праці.

Як відзначають Дrajнер і Чала, ці нововведення дозволили підприємствам оперативно реагувати на виклики, проте «створили ризики зловживань з боку недобросовісних роботодавців» [Дrajнер І., Чала М., 2024]. Тому важливо забезпечити баланс між інтересами бізнесу й правами

працівників, особливо у сфері оплати праці та соціальних гарантій.

На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду можна виокремити кілька груп стратегій:

1) Організаційно-структурні – оптимізація штатного розпису, делегування функцій, створення кризових штабів.

2) Технологічні – впровадження цифрових систем управління персоналом, онлайн-навчання, автоматизація обліку.

3) Психологічні – підтримка ментального здоров'я, формування культури взаємопідтримки, корпоративні заходи.

4) Комунікаційні – регулярне інформування, прозорість рішень, канали зворотного зв'язку.

5) Мотиваційні – поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів, соціальна підтримка сімей працівників.

Як показує практика, саме комплексне поєднання цих стратегій дозволяє організаціям зберегти працездатність навіть у зоні ризику [Куделя Т., Яковенко І., 2023].

Водночас війна стала каталізатором інновацій у HR-сфері: розвиваються нові моделі зайнятості, цифрові рішення, міжсекторальні партнерства. За словами Т. Куделі, «досвід управління персоналом у кризових умовах формує нову парадигму гнучкого та людиноцентричного менеджменту» [Куделя Т., 2023].

Управління персоналом під час війни – це багатовимірний процес, який поєднує стратегічне мислення, емпатію та здатність діяти в умовах невизначеності. У центрі сучасних HR-практик опиняються безпека, психологічна підтримка, гнучкість і комунікація. Ефективна кадрова політика у воєнний період повинна орієнтуватися на збереження людського потенціалу як найвищої цінності.

Досвід українських підприємств засвідчує, що навіть у найскладніших умовах можливо забезпечити стабільність колективів, якщо управління

базується на принципах довіри, партнерства та соціальної відповідальності. Надалі отримані напрацювання можуть стати основою для розвитку стійких моделей HR-менеджменту в післявоєнний період.

Список джерел інформації

1. Вороніна О. В., Горбатюк О. Г., Зосіменко Т. В. Управління персоналом в умовах воєнного стану. DSpace: ПДАУ. 2023.
2. Дразнер І., Чала М. Особливості розроблення стратегії управління персоналом підприємства в умовах війни. *Електронний архів НаУКМА*. 2024.
3. Левчук В., Бандурка О. Управління персоналом: виклики, з якими стикаються роботодавці у воєнний час. *Економічний вісник ДДУ*. 2023.
4. Череп А., Калюжна В., Михайліченко Н. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *OUCI*. 2023.
5. Канцур Н., Пастух О. Особливості управління персоналом готельно-ресторанної індустрії під час війни. *REICST*. 2024.
6. Бондар С. Мотиваційні аспекти управління персоналом під час війни. *Електронний архів НАУ*. 2023.
7. Куделя Т., Яковенко І. Особливості системи управління персоналом в умовах воєнного стану. *BTIE Journal*. 2023.
8. Гриценко К. Дистанційна зайнятість як форма організації праці у кризових умовах. *Empirio. НаУКМА*. 2023.
9. Бондаренко В. Соціальна відповідальність роботодавців у воєнний період. *Економіка і суспільство*. 2024.

СЕКЦІЯ 2

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ, СТУДЕНТСТВА ТА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Божко А.М., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

РОЛЬ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

THE ROLE OF YOUTH IN FORMING CIVIL SOCIETY

Сучасна молодь – це не лише майбутнє, а й невід'ємна складова громадського життя. Молодь має потенціал змінювати світ навколо себе, а громадські рухи стають важливим інструментом для втілення позитивних змін і вирішення глобальних проблем. Долучитися до громадського руху – це можливість вплинути на події в суспільстві та внести свій вклад у зміну стану речей на краще. Сучасна молодь активно шукає можливості реалізувати себе не лише в особистому, а й у суспільному вимірі. Вона бере участь у волонтерських ініціативах, екологічних акціях, освітніх проєктах, культурних заходах, допомагає армії та постраждалим від війни. Такі дії демонструють, що молодь не байдужа до долі країни, і що для неї важливо жити у справедливому, вільному та розвиненому суспільстві. Через громадську діяльність молоді люди навчаються відповідальності, взаємодії, плануванню, лідерству та відчуттю власної значущості.

Молоді люди відкриті до нових знань, прагнуть справедливості, свободи та самореалізації. Вони мають високий рівень сприйняття інновацій, а також готовність діяти поза межами старих стереотипів. Саме тому від активності, світогляду та громадянської позиції молоді залежить майбутнє України.

Громадянське суспільство – це система соціальних зв'язків і інститутів, у межах якої громадяни об'єднуються добровільно для захисту своїх прав і реалізації спільних інтересів. Це можуть бути волонтерські організації, молодіжні рухи, студентські ради, ініціативні групи, благодійні фонди тощо. Молодь активно долучається до таких форм діяльності, адже саме через участь у них вона вчиться брати відповідальність, приймати рішення та впливати на події навколо себе.

Одним з ключових аспектів ролі молоді в громадському суспільстві є їхня здатність мобілізувати інших молодих людей для спільної дії. Будуючи мережі з однодумцями та залучаючи їх до співпраці, молоді громадські активісти створюють сильні соціальні об'єднання для досягнення спільних цілей. Завдяки своїй енергії, творчості та запальності, молодь приносить нові підходи та ідеї у громадські рухи, що сприяє їхній розвиненні та вдосконаленню. Вони наповнюють рухи свіжими поглядами та висловлюють потреби та погляди молодих поколінь.

Освіта відіграє ключову роль у розвитку громадянської активності молоді, адже саме вона формує розуміння демократії, прав людини, свободи слова та соціальної відповідальності. Через освітній процес молоді люди вчаться не лише отримувати знання, а й мислити критично, аналізувати інформацію та робити власні висновки. Школа є першим середовищем, де дитина навчається співпраці, взаємоповазі, справедливості та вмінню працювати в команді. Коли учні беруть участь у шкільних проєктах, волонтерстві чи самоврядуванні, вони поступово вчаться брати відповідальність і діяти в інтересах спільноти.

Університети продовжують цей процес, створюючи умови для розвитку ініціативності, лідерства та самореалізації. Студентські ради, молодіжні організації, дебатні клуби й соціальні проєкти дають змогу відчувати власну значущість і вплив на життя суспільства. Так формується активна життєва позиція, бажання брати участь у змінах і покращенні навколишнього середовища. Особливе значення має громадянська освіта, що навчає молодь

розуміти суспільні процеси, брати участь у громадських ініціативах, захищати права людини та підтримувати демократичні цінності. Вона формує відповідального громадянина, який усвідомлює, що кожна дія має наслідки і що навіть невеликий внесок може змінити суспільство.

Для подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні необхідно підтримувати молодіжні ініціативи на державному та місцевому рівнях. Це можуть бути програми підтримки волонтерства, гранти для молодіжних організацій, тренінги з громадянської освіти, створення платформ для молодіжного діалогу з владою. Важливо, щоб молоді люди відчували, що їхня думка важлива, а їхня участь може реально вплинути на рішення у громаді чи державі. Такі кроки допоможуть підвищити довіру молоді до влади та стимулюватимуть її активніше долучатися до суспільного життя. Адже лише за умови співпраці держави та молодого покоління можливе формування зрілого, відповідального й демократичного громадянського суспільства в Україні.

Дон К.О., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НОВИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ В МОЛОДІ

SOCIAL NETWORKS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF NEW BEHAVIOURAL MODELS AMONG YOUNG PEOPLE

Активне впровадження соціальних мереж у повсякденне життя молоді зумовило їх ключову роль у формуванні нових поведінкових моделей. У контексті глобалізації та становлення інформаційного суспільства, соціальні мережі трансформуються з простого інструменту комунікації у потужний соціалізаційний інструмент, що конкурує з традиційними сім'єю та освітою.

Вони виступають основним каналом отримання інформації, формування світогляду та поведінкових моделей молоді. Інтерактивна та імерсивна природа цих платформ активно породжує нові соціальні ролі, нормалізує специфічні стилі комунікації, а також впливає на ієрархію цінностей, пропонуючи нові ідеали успіху, краси та соціальної взаємодії. Зазначене комплексне явище, що охоплює психологічні, соціологічні та комунікаційні аспекти, робить необхідним його ретельний міждисциплінарний аналіз для розробки адекватних педагогічних та соціальних стратегій [1, с. 48-49].

Як зазначають науковці, соціальні мережі сьогодні не лише створюють нові можливості для комунікації, а й активно змінюють традиційні механізми соціалізації молодих людей, перетворюючись на потужне середовище їхнього повсякденного життя. Також підкреслюється, що соціальні мережі виконують функцію альтернативного соціалізаційного інституту, який формує нові моделі поведінки, установки, норми та цінності молодого покоління [1, с. 49-50].

Наголошується, що цей вплив реалізується через низку ключових механізмів: по-перше, мережеві платформи стають головним каналом отримання інформації та конструювання картини світу; по-друге, вони виступають простором формування особистісної ідентичності через самопрезентацію та відображення у реакціях соціального оточення; по-третє, соціальні мережі створюють нове комунікативне середовище, у якому виробляються специфічні мовні практики, стилі спілкування та моделі взаємодії. Таким чином, соціальні мережі не просто доповнюють, а значною мірою витісняють традиційні агенти соціалізації, зумовлюючи появу спектра нових моделей поведінки – від конструктивних до деструктивних [1, с. 50-51].

Водночас інші дослідники виявляють амбівалентний характер впливу соціальних мереж на молодь. З одного боку, спостерігається позитивна кореляція між активністю у мережах та розвитком комунікативних навичок, розширенням соціального капіталу й полегшенням доступу до корисних ресурсів і знань. З іншого боку, науковці наголошують на вираженій негативній кореляції між інтенсивним використанням соціальних мереж та психологічним

благополуччям [3, с. 46-48].

Вказане проявляється в підвищенні рівня соціальної тривожності, формуванні «зрівняльної поведінки» (соціального порівняння), що веде до зниження самооцінки, та залежності від зовнішньої валідації через кількість реакцій. Як наслідок, замість сприяння соціальній успішності, надмірне занурення у цифрове середовище часто породжує стресові стани та ризик соціальної ізоляції в реальному житті [3, с. 49-52].

Додатково інші автори узагальнюють висновки щодо негативного впливу соціальних мереж, підкреслюючи, що крім ризиків для соціальної успішності, існує глибша проблема – систематична ерозія психологічного благополуччя.

Постійне перебування в цифровому середовищі, де панують нереалістичні очікування та культивується звичка до постійного соціального порівняння, виступає потужним тригером для підвищеної тривожності та зниження самооцінки. Таким чином, дослідження розкривають фундаментальний парадокс: інструмент для зв'язку та самопрезентації одночасно є середовищем, що підриває психологічну стійкість молоді [2, с. 60-62].

Отже, соціальні мережі виступають амбівалентним чинником у розвитку молоді, поєднуючи потенціал для самореалізації з ризиками втрати автентичності. У відповідь на це академічний дискурс має змістити фокус з констатації проблем на практичні рішення. Як свідчать наукові праці, основним із таких рішень є системний розвиток цифрової грамотності та критичного мислення, спрямований на формування в молоді свідомого, а не споживчого, ставлення до цифрового середовища. Саме це становить основу для подальших наукових пошуків і становить головний виклик для сучасної освіти.

Список джерел інформації

1. Буковська О. О., Мазур Т. В., Анищенко Л. О. Вплив соціальних інтернет-мереж на соціалізацію молоді. *Науковий журнал «Габітус»*. 2021. Вип. 29. С. 48–52. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2021/29-2021/9.pdf>.
2. Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних

мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73). Вип. 4. С. 60–66. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2023/11.pdf.

3. Нохріна І. С. Вплив соціальних мереж на соціальну успішність студентської молоді. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2024. Вип. 4. С. 46–53. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51528/1/I_Nokhrina_SRPON_1_FPSRSO.pdf.

Дон К.О., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

PROBLEMS OF EMOTIONAL BURNOUT AMONG STUDENTS IN CONTEMPORARY CONDITIONS

В умовах посилення динаміки суспільних змін, що поєднує виклики воєнного стану, глобальну цифровізацію освітніх процесів та стабільно високе навчальне навантаження, феномен емоційного вигорання серед студентів трансформується з індивідуальної проблеми у масштабну соціально-педагогічну загрозу. Емоційне вигорання розглядається не лише як психологічний феномен, але й як соціально зумовлена поведінкова модель реагування на довготривалий стрес.

Ключовими збудниками цього стану виступає синергетичний вплив тривоги за безпеку, інформаційного перевантаження від дистанційних форматів навчання та вимог висунутих системою освіти, що часто не враховують психоемоційний стан молоді. Вивчення вказаних механізмів є запорукою розробки цілеспрямованих профілактичних стратегій.

Науковці зазначають, що емоційне вигорання серед студентів закладів вищої освіти становить серйозну проблему, впливаючи на їхнє психічне та фізичне здоров'я, навчання і загальну якість життя. Одними із ключових проявів цього стану є:

- емоційне виснаження та втрата інтересу до навчання;
- відчуття безсенсовності власних зусиль;
- постійний стрес, нестача ресурсів та виснаження.

Зазначені стани виникають не лише через надмірні навчальні навантаження, але й завдяки поєднанню таких сучасних викликів, як дистанційне навчання та невизначеність соціального середовища. Саме ця комбінація сприяє підвищенню тривожності та формує відчуття постійного перевантаження. Симптоми емоційного вигорання можуть виявлятися в різних формах, і їх прояви можуть відрізнятися у кожної людини [4].

Проблема емоційного вигорання в студентському середовищі, як підкреслюють дослідники, проявляється у трьох ключових симптомах: емоційному виснаженні, деперсоналізації та редукції досягнень [1].

Стан «хронічної втоми» та «емоційного спустошення», про який повідомляє понад 65% студентів, є яскравим проявом саме емоційного виснаження. Проведене університетське опитування підтверджує масштаб проблеми, виявивши, що 81% опитаних студентів знаходяться у стані, що передує вигоранню [1].

Також виокремлюється групи ризику, зокрема категорії «Батьківські надії» та «Усезнайки», які через постійний тиск або надмірну зануреність у навчання є найбільш вразливими до станів хронічної втоми та емоційного спустошення. Основними причинами цього є надмірна когнітивна напруга, нестача соціальної підтримки та невміння ефективно організувати навчальне навантаження, що призводить до постійного стресу [1].

Як протилежність факторам ризику, дослідження виокремлюють низку захисних факторів та ефективних копінг-стратегій. До них належать розвиток

навичок емоційної саморегуляції (зокрема, практики релаксації, дихальні вправи, усвідомленість), підтримка соціальних зв'язків (спілкування з друзями, родиною, викладачами) та здатність до саморефлексії, що дозволяє усвідомлювати власний стан [3].

Ключову роль також відіграє раціональне планування часу (тайм-менеджмент) та дотримання балансу між навчанням і відпочинком, що дозволяє запобігти хронічному виснаженню. Саме формування цих навичок є основою профілактики емоційного вигорання [3].

В умовах повномасштабної війни проблема емоційного вигорання студентів набуває критичного характеру. Дослідження вказують, що постійна тривога, невизначеність майбутнього та інформаційне перенасичення створюють потужний психологічний тиск, який спричиняє посилення емоційного виснаження, зниження мотивації до навчання та погіршення загального психологічного стану. Війна виступає каталізатором, який не лише загострює традиційні академічні стреси, але й додає нові, екзистенційні виклики, такі як відчуття безпеки та втрата попередніх життєвих орієнтирів [2].

Таким чином, емоційне вигорання студентів – це серйозний виклик, що вимагає консолідованих дій. Ефективна профілактика має бути трирівневою: на інституційному рівні – це гнучка організація навчання та доступна психологічна допомога; на соціальному – створення середовища взаємопідтримки; на індивідуальному – розвиток навичок саморегуляції, тайм-менеджменту та позитивного мислення. Саме такий комплексний підхід дозволить зберегти психічне здоров'я та навчальну мотивацію студентської молоді.

Список джерел інформації

1. Морочило Н. М., Серeda Г. В. Дослідження та профілактика емоційного вигорання у студентів університету. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. Т. 1. Вип. 12. С. 22–26. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8457>.

2. Прокопенко О. А. Емоційне виснаження студентів та втома під час

війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія.* 2025. №7(10). С. 10–12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-10-01>.

3. Ташматов В. А., Геращенко О. С., Борисова С. В. Профілактика емоційного вигорання серед студентської молоді. *Габітус.* 2025. Вип. 72. С. 120–124. URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/72-2025/part_2/24.pdf.

4. Яковенко О. В. Емоційне вигорання студентів в умовах повномасштабної війни. *Науково-практична конференція «Особистість у просторі проблем XXI століття» : програма і матеріали, 25 травня 2023 року, Національний університет «Києво-Могилянська академія».* Київ : НаУКМА, 2023. С. 66–68. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bab27635-fdb0-497c-82d5-b46991fdf160/content>.

Ключко І.О.

Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна

ВОЛОНТЕРСТВО СЕРЕД МОЛОДІ ЯК ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ

VOLUNTEERING AMONG YOUTH AS A FACTOR OF CIVIC FORMATION

Українському народові здавна властиві традиції взаємної підтримки. Волонтерський рух в Україні має глибоке історичне коріння. Як підкреслювала Адріана Огорчак, українці завжди дбали про літніх і немічних, про вдів та сиріт. Сильні допомагали слабшим, а великі справи виконували спільно. Доброта й людяність у стосунках між людьми захоплювали мандрівників, які приїздили до нас із далеких країн. Усім добре відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи та Михайла Грушевського –

постатей, які були не лише видатними політичними діячами, а й щедрими меценатами та благодійниками.

Перші прояви волонтерського руху в незалежній Україні з'явилися ще у 1992 році. Однак справжній розквіт волонтерства припав на період Революції Гідності та початок російсько-української війни. Активне поширення волонтерської діяльності стало відповіддю суспільства на зовнішню агресію, яку українці сприймали як виклик для національної самоідентифікації. З іншого боку, розвиток волонтерства був зумовлений і внутрішньополітичною кризою, коли держава не могла повноцінно виконувати свої функції.

Нині волонтерство знову посилюється під впливом зовнішньої агресії. Масове зростання волонтерського руху, активність благодійних організацій, програм обміну та міжнародних проєктів сприяють тому, що в суспільній свідомості українців волонтерство сприймається як форма суспільно корисної, здебільшого безоплатної та соціально важливої діяльності. Таку роботу виконують добровольці з власної ініціативи або від імені громадських і некомерційних організацій.

В Україні волонтерська діяльність регулюється рядом нормативно-правових документів. Зокрема, Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає її як добровільну, соціально орієнтовану й неприбуткову практику, що здійснюється через надання волонтерської допомоги.

Волонтерство – це не просто робота, а справжнє покликання. Воно дарує відчуття власної участі в житті країни, формує патріотизм і є важливою складовою громадянської свідомості сучасної молоді. Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, волонтерська діяльність є однією з форм патріотичного виховання та важливим засобом розвитку патріотичних рис особистості. Найвагоміший вплив на формування патріотичних почуттів молодшої людини мають родина та освітні установи.

На прикладі волонтерської роботи педагогів і батьків молодь може навчитися шанобливо й відповідально ставитися до своєї держави. У неї поступово формуються важливі соціальні якості – ініціативність та готовність

жертвувати власним часом заради України.

Те, що підліток чи молода людина бачить навколо, впливає на її усвідомлення: «усе, що відбувається у світі, стосується мене особисто». Про це писав В.О. Сухомлинський, який ще багато років тому передбачив важливість волонтерства – явища, що сьогодні стало особливо поширеним у світі.

Розуміння цього принципу сучасною молоддю в ХХІ столітті, в умовах політичних конфліктів, війни в Україні та глобальної екологічної кризи, є вкрай необхідним. Це усвідомлення приходить через працю та взаємини між людьми. Щоб виховати таку рису, кожен має берегти все живе й прекрасне. Громадянська й патріотична свідомість виникає лише тоді, коли ще в дитинстві молоде покоління відчувало любов і відповідальність за найдорожче.

Добрі вчинки, що зароджуються ще у шкільні роки, формують у дітей емпатію, вміння розуміти інших, а також дають можливість здобувати досвід соціальної взаємодії та комунікації. Дітям і молоді важливо долучатися до благодійності, адже вона: допомагає помічати різноманітні прояви добра. Дитина, яка регулярно робить корисні справи й докладає до цього зусиль, частіше бачитиме добро навколо себе; формує ціннісні орієнтири учнів. Дитина гостріше відчуває добрі вчинки – як власні, так і спрямовані на неї; забезпечує можливість накопичення досвіду соціальних контактів і спілкування; сприяє становленню моральних та етичних норм як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Волонтерство як активна форма суспільної участі є важливою основою для формування та розвитку громадянського суспільства. Нині набирає популярності й онлайн-волонтерство (або віртуальне волонтерство) – сучасний, технологічний спосіб долучитися до добровольчого руху. У світі існують великі спільноти віртуальних волонтерів, і багато з них з часом переходять до офлайн-діяльності, оформлюючись як некомерційні благодійні організації.

Для активного залучення молоді до волонтерської роботи держава повинна створити ефективну систему мотивації та популяризації волонтерства.

Участь у волонтерських ініціативах допомагає молодому поколінню

розвивати життєво важливі навички, здобувати професійний досвід, вчитися організовувати інших, ефективно взаємодіяти з людьми та установами, знаходити партнерську підтримку, налагоджувати співпрацю з державними й комерційними структурами. Волонтерська діяльність розширює світогляд молоді, сприяє інтелектуальному розвитку, дозволяє реалізовувати творчі ідеї та лідерські здібності.

Волонтерство – це підґрунтя для розвитку громадянського суспільства, особливо у молоді, студентські роки та важливий інструмент, що сприяє зростанню соціального капіталу, економічному розвитку та добробуту всього суспільства.

Варто зауважити, що мотиви волонтерів можуть бути різноманітними, і в однієї людини часто поєднується кілька таких спонукань. Тому рішення стати волонтером або продовжувати волонтерську діяльність зазвичай визначається домінуючим мотивом. Коли одна потреба чи мотив задовольняється, людина може переключитися на інший, який стає провідним.

Отже, волонтерська діяльність молоді спрямована на реалізацію їхніх духовних інтересів і потреб. Для цього важливо вивчати та застосовувати цінний міжнародний і український досвід у сфері волонтерського руху, співпрацювати з державними та громадськими структурами у сфері соціальної роботи, а також створювати нові проєкти й продовжувати втілювати вже існуючі, працюючи на благо суспільства.

Патріотичне формування особистості відбувається як єдність двох процесів: на психологічному рівні це включає розвиток уявлень, почуттів, звичок, настроїв і прагнень, а на ідеологічному – становлення патріотичної свідомості, поглядів, ідей та переконань.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вивчення економічних і правових механізмів, за допомогою яких держава може підтримувати й розвивати молодіжний волонтерський рух. Реалізація цих завдань сприятиме формуванню морально зрілої, духовно розвиненої та національно свідомої особистості.

Список джерел інформації

1. Горєлов Д., Корнієвський О. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. Київ : НІСД. 2015. С. 16.
2. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» Політологія. Соціологія. Право.* Вип. 2 (38). 2018. С. 73–78.
3. Ільчук Л.І., Давидюк О.О., Плечко С.П., Петренко Ю.М., Куц О.І., Голубкова І.В., Штихалюк О.М. Вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського союзу з метою її запровадження в Україні: Звіт про науково-дослідницьку роботу. Київ. 2014. 117с. С. 24-26.
4. Капська А. Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи: Навч.-метод. посібник. Київ: Держсоцслужба. 2005. 152 с.
5. Осипова Н. П., Воднік В. Д., Клімова Г. П. Соціологія : підручник. К. : Юрінком Інтер. 2003. 336 с.

Ковальчук А.Є., Шанідзе Н.О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ВІКОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ У СПРИЙНЯТТІ КОХАННЯ
МОЛОДДЮ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**AGE AND SOCIAL DIFFERENCES IN THE PERCEPTION OF LOVE BY
YOUNG PEOPLE IN THE CONTEXT OF THE TRANSFORMATION OF
UKRAINIAN SOCIETY**

Сучасне українське суспільство переживає період глибоких соціокультурних змін, що суттєво впливають на сферу міжособистісних

стосунків, зокрема на уявлення молоді про кохання, шлюб і сімейні цінності. Молоді люди формуються у світі, де з одного боку активно пропагується свобода вибору, саморозвиток і незалежність, а з іншого - відчувається потреба у близькості, підтримці та теплих людських зв'язках. Цей контраст створює внутрішню напругу сприйнятті кохання: воно стає не лише емоційному почуттям, а й складним соціальним явищем, у якому переплітаються очікування, страхи, цінності та культурні впливи. Проблеми сприйняття кохання молоддю є надзвичайно актуальною саме зараз, коли українське суспільство перебуває у стані воєнної, економічної та психологічної нестабільності. Молоде покоління зростає у середовищі підвищеної тривожності, невизначеності майбутнього і глибоких емоційних переживань. У цих умовах любов часто стає водночас джерелом сили і болю, способом самозбереження і втечу від реальності. Вона виконує не лише романтичну, а й адаптаційну функцію – допомагає людині залишатися живою чуттєвою і людяною.

Для того, щоб виявити, як молоді люди різного віку сприймають кохання, я провела невелике емпіричне дослідження. У дослідженні взяли участь 30 респондентів – 15 студентів та 15 школярів із міста Харків. Учасники відрізнялися за віком, рівнем самостійності та соціальними умовами життя, що дало змогу простежити як вікові, так і соціальні відмінності у ставленні до любові. Для збору даних були використані дві методики: «Тріада кохання» Р. Стернберга, яка дозволяє виміряти рівень інтимності пристрасті та зобов'язання, і «Семантичний диференціал», який допоміг визначити емоційне забарвлення уявлень про кохання, результати представлені в таблиці 1 та на рисунку 1.

Таблиця 1. Компоненти кохання за Р. Стернбергом (середні значення)

Компонент	Студенти	Школярі
Інтимність	7.2	6.4
Пристрасть	6.2	7.1
Зобов'язання	7.0	5.6

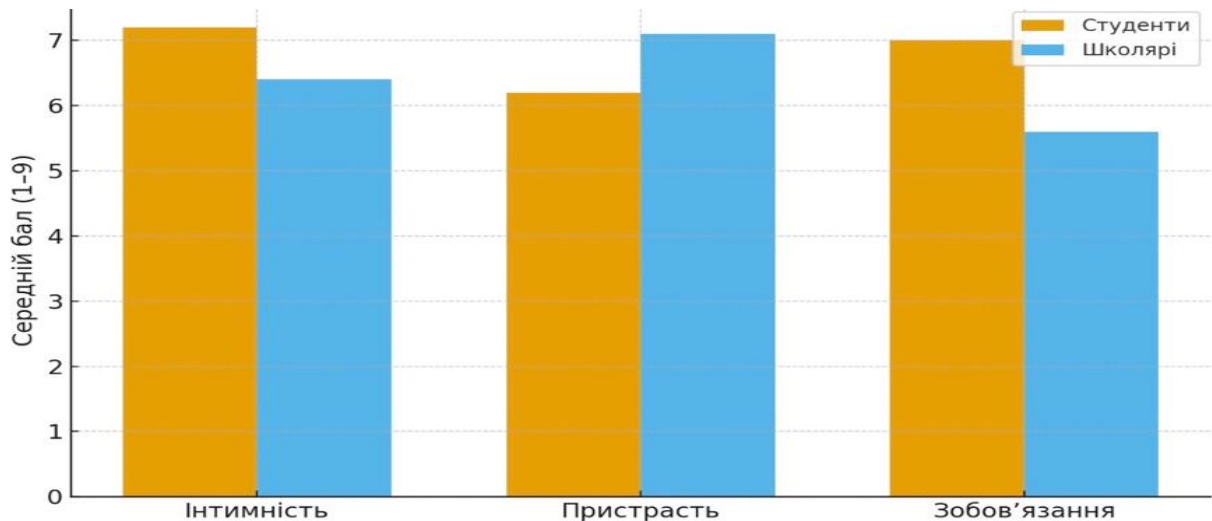

Рисунок 1 – Порівняння компонентів кохання за Р. Стернбергом

Результати дослідження підтвердили, що у школярів переважає компонент пристрасі, тоді як у студентів – інтимність і зобов'язання. Це свідчить про те, що з віком кохання втрачає елементи імпульсивності набуває більшої глибини та зрілості. Школярі схильні сприймати любов як яскраве, емоційне переживання, тоді як студенти - як почуття відповідальності, стабільності і взаємної підтримки.

Таблиця 2 – Семантичні оцінки поняття «кохання» (Методика Ч. Осгуда)

Шкала	Студенти	Школярі
Добре – погане	2.2	2.0
Близьке – далеке	1.9	2.1
Спокійне – тривожне	0.8	1.6
Сильне – слабке	1.7	1.1
Відповідальне – безвідповідальне	1.8	1.2
Зріле – інфантильне	1.7	0.9

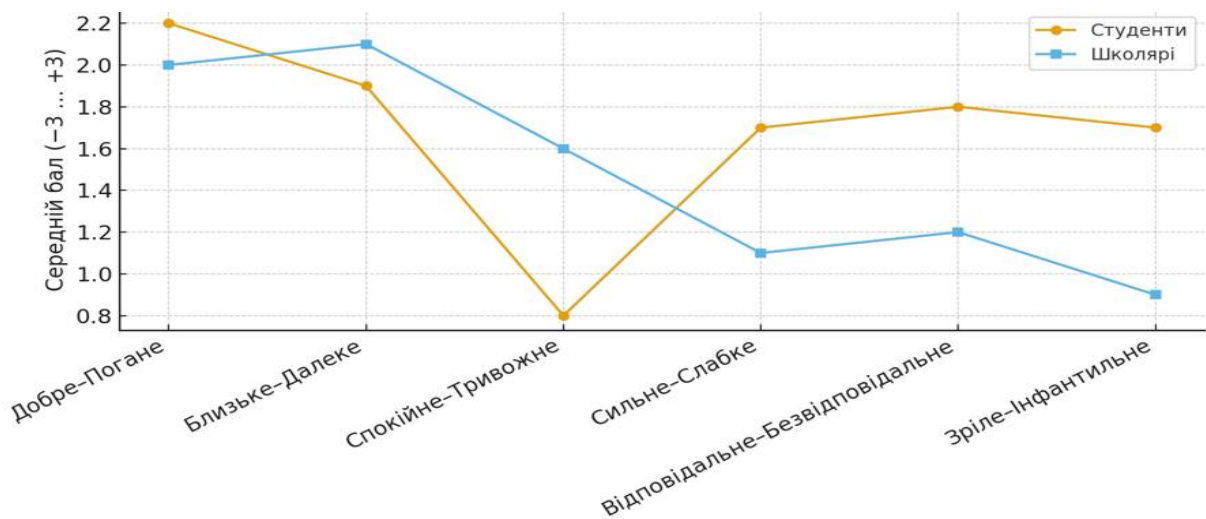

Рисунок 2 – Графік семантичних оцінок поняття «кохання» (методика Ч. Осгуда)

Дослідження показало не лише вікові, а й соціальні відмінності у сприйнятті кохання. Соціальний статус респондентів суттєво впливає на їхні уявлення про любов: школярі ще перебувають у залежних від дорослих соціальних ролях, тоді як студенти вже активно взаємодіють із суспільством, формують власні цінності та життєві пріоритети. Вони стикаються з реальністю відповідальності, вибору, втрат і самостійності, що змінюють саму структуру почуття. У студентів кохання набуває зрілості та осмисленості, тоді як у школярів воно залишається романтизованим, імпульсивним, емоційно нестабільним. Ці соціальні чинники – рівень автономності, життєвий досвід, участь у суспільному житті – є вирішальним у формуванні любовного-ціннісних орієнтації молоді.

Соціальні відмінності у сприйнятті кохання проявилася опосередковано - через результати використаних методик. Зокрема, студенти, які мають вищий рівень самостійності, життєвого досвіду та соціальної активності, показали більш високі показники інтимності і зобов'язання, що свідчить про зріле, відповідальне ставлення до любові. Натомість школярі, які перебувають у

залежних соціальних умовах (навчання, сімейний контроль, емоційна нестабільність), продемонстрували переважання пристрасті та емоційної напруженості у сприйнятті любові. За методикою семантичного диференціалу це підтвердилося у виборі характеристик «активне», «тривожне», «інфантильне», тоді як студенти частіше асоціювали кохання зі словами «зріле», «відповідальне» та «спокійне». Таким чином, соціальний контекст (ступінь самостійності, умови життя, досвід взаємин) суттєво впливає на те, як молодь розуміє і переживає кохання.

Отримані результати показують, що в умовах сучасного українського суспільства кохання для молоді зберігає свою цінність, але набуває нових форм. Війна, цифровізація та соціальні зміни сприяють появі прагнення до більш глибоких, усвідомлених зв'язків, де цінується не лише емоційна інтенсивність, а й стабільність, партнерство та довіра. Для гармонізації любовно-ціннісних орієнтацій молоді необхідно розвивати емоційну грамотність, психологічну просвіту, формувати критичне мислення щодо медіаобразів кохання і підтримувати розвиток зрілих форм прив'язаності. Таким чином, любов у молоді залишається не лише почуттям, а й важливим ресурсом людяності, стійкості і духовного розвитку.

Список джерел інформації

1. Слюсар Л.І. Шлюб в Україні. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2021. С. 158–170.
2. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеева. Київ: Інститут соціології НАН України. 2023.
3. Шевченко Н.Ф., Зайченко Л.В. Вплив психологічної сепарації на уявлення про любов у юнацькому віці. *Journal of Modern Psycholo.* 2022. №3(26). DOI:10.26661/2310-4368/2022-3-20 С. 153–156.
4. Денисовець Т. Дослідження ціннісних установок молоді на шлюбно-сімейні взаємини. *Педагогічні науки.* 2022. №79. С.14-20.

Сметана А. В., Шанідзе Н. О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР І МОЛОДІЖНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

IMPACT OF WAR ON TRANSFORMATION OF FAMILY STRUCTURES AND YOUTH VALUES IN UKRAINE

Повномасштабна війна, розпочата Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентні соціальні зрушення в українському суспільстві. Змінилися базові структури сімейних відносин, економічна поведінка населення, система виховання дітей, а також ціннісні орієнтири молодого покоління. Цей період став не лише викликом для соціальних інститутів, але й стимулом до розвитку нових форм соціальної стійкості, солідарності та взаємопідтримки. Актуальність дослідження полягає в необхідності осмислення тих соціальних змін, що відбуваються у сімейній структурі, у поведінці молоді, у системі виховання дітей, а також у становленні нових моделей соціальної взаємодії. Саме через призму сімейної динаміки можна побачити процеси адаптації, резильєнтності та формування нової соціальної ідентичності українців.

Серед ключових змін – демографічна реструктуризація сімей. За даними ООН та UNICEF, понад 14 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки, що призвело до утворення великої кількості неповних та «розділених» сімей. [1] У багатьох випадках сімейні ролі перерозподілилися: матері стали основними носіями відповідальності за дітей і фінансову стабільність, тоді як чоловіки перебувають на фронті або зазнали мобілізації. Така адаптивна модель сім'ї сформувала новий тип тимчасового матріархату, що поєднує турботу, працю та психологічну стійкість [2].

Економічна невизначеність, втрата роботи, скорочення доходів і зростання витрат суттєво вплинули на традиційну структуру сімейних ролей. Багато родин змушені пристосовуватись до умов бідності, а молодь дедалі частіше обирає трудову міграцію чи дистанційні форми зайнятості. З'являється феномен «транснаціональних сімей» - коли члени родини мешкають у різних країнах, але підтримують контакт через цифрові технології. Це змінює не лише спосіб виховання дітей, а й саму сутність емоційної близькості [3].

Війна різко підвищила рівень психологічного дистресу серед дорослих і дітей. За оцінками міжнародних досліджень, понад половина підлітків в Україні демонструє симптоми тривожності, депресії чи ПТС. [4]. Психологічна травма стає сімейною проблемою, адже її переживають усі члени родини – навіть ті, хто безпосередньо не бачив бойових дій. У цих умовах особливого значення набувають внутрішньосімейні ресурси – довіра, підтримка, взаємодопомога, а також залучення до волонтерських або громадських ініціатив, які створюють почуття спільності.

Водночас війна змінила систему цінностей молоді. Якщо раніше домінували прагматичні орієнтири – кар'єра, фінансовий успіх, самореалізація, то сьогодні спостерігається зростання значущості духовних і колективних цінностей: безпеки, свободи, солідарності, патріотизму, підтримки інших. Молоді українці дедалі частіше беруть участь у волонтерстві, громадських ініціативах, відбудові громад. Така зміна є проявом не лише адаптації, але й зрілості покоління, що виросло під час війни.

Змінюються також підходи до виховання дітей. «Гібридне» виховання, яке поєднує онлайн-освіту, дистанційне спілкування з рідними, участь у соціальних чи волонтерських проектах, сприяє формуванню більш автономних і відповідальних дітей. Велику роль у цьому процесі відіграють школи, молодіжні хаби, громадські та неурядові організації, які компенсують дефіцит уваги з боку сім'ї та створюють нові можливості для розвитку. В умовах воєнного часу освіта набуває не лише навчальної, а й терапевтичної та соціалізаційної функцій. Українські школи та університети стають осередками

психологічної підтримки, формування громадянської свідомості та культури безпеки. Педагоги виконують роль наставників, що допомагають дітям і підліткам адаптуватися до невизначеності, долати страх і тривогу. Зміст освіти дедалі частіше включає теми медіаграмотності, патріотичного виховання, волонтерства, що сприяє формуванню покоління, здатного до співдії та відповідальності.

Попри високі ризики – розпад сімей, втрату житла, еміграцію – українські родини демонструють значну резильєнтність. Відчуття взаємної підтримки, солідарність і колективна відповідальність допомагають долати наслідки війни. Цей процес можна розглядати як зародження нової соціальної етики – етики співучасті, емпатії та відбудови [5]. Також на рівні щоденного життя українці виробляють стратегії виживання, що базуються на взаємодопомозі та довірі. Спільне приготування їжі у бомбосховищах, волонтерські ініціативи, обміни ресурсами між громадами стали формами нової соціальної культури. Ці практики перетворюють травматичний досвід на джерело колективної сили, а поняття сім'ї на більш широку категорію спільнотності. Таким чином, війна парадоксально стимулює розвиток соціального капіталу та громадянської активності.

Для подальшої стабілізації сімейних структур та підтримки молоді необхідно розширювати доступ до психосоціальних програм, створювати можливості для працевлаштування молоді, відновлювати інфраструктуру житла, а також розвивати гнучкі форми освіти для дітей і студентів, чий сім'ї постраждали від війни [6]. Саме цілеспрямована державна політика в галузі соціальної підтримки та ментального здоров'я може стати ключем до формування гармонійного післявоєнного суспільства.

Війна стала не лише катастрофою, але й каталізатором глибоких соціальних змін. Українська сім'я переживає період трансформації, молодь – період переоцінки сенсів.

Переорієнтація від індивідуалізму до спільнотності, від споживчих прагнень до духовної єдності – це ознака формування нового соціального ладу,

заснованого на довірі, стійкості та людяності. Попри втрати, українське суспільство продовжує зміцнювати свій внутрішній ресурс – родину як головний осередок виживання, любові й майбутнього. Таким чином, війна стала не лише випробуванням, а й каталізатором модернізації українського суспільства. Вона виявила глибинні ресурси стійкості, солідарності та людяності. Формується нова модель сім'ї – адаптивна, активна, соціально відповідальна. Молоде покоління демонструє готовність брати на себе відповідальність за спільне майбутнє, що свідчить про трансформацію української ідентичності у бік зрілості та європейських цінностей.

Список джерел інформації

1. UNICEF. Three years of full-scale war in Ukraine. Київ : UNICEF. 2025. 45 с.
2. United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). *Situation Analysis of Children in Ukraine 2024: Summary*. Київ : UNICEF, 2024. 52 с.
3. United Nations Development Programme (UNDP). *Impact of War on Youth in Ukraine: 2024–2025 Report*. New York : UNDP. 2025. 68 с.
4. World Bank. *Listen to Ukraine: Ukraine Human Development Update (2024–2025 Briefs)*. Washington, DC : World Bank. 2025. 33 с.
5. STAN Youth Research. *Youth Leadership in Crises: Research on Youth Resilience in Ukraine*. Київ : STAN. 2024. 40 с.
6. Пономаренко В. С. Соціальні наслідки війни: динаміка трансформацій українського суспільства. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2023. № 3. С. 27–39.
7. Соколова Н. О. Психологічні особливості адаптації українських сімей у воєнних умовах. *Психологія і суспільство*. 2024. № 1. С. 45–58.

Смирнова П.О., Григор'єва С.В.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

PROBLEMS OF STUDENTS' ADAPTATION TO DISTANCE LEARNING

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активним впровадженням дистанційних технологій, що стало особливо актуальним у зв'язку з пандемією COVID-19, цифровізацією навчального процесу та воєнними подіями. Перехід до дистанційного навчання зумовив істотні зміни у соціальному середовищі студентів, способах їхньої комунікації, формуванні навчальної мотивації та саморегуляції. Для багатьох студентів цей формат став випробуванням через обмежену взаємодію з одногрупниками й викладачами, технічні труднощі та психологічне напруження. Унаслідок цього постала необхідність дослідження соціальних і психологічних аспектів адаптації студентської молоді до нових умов освітнього процесу. Вивчення зазначеної проблеми має важливе значення для вдосконалення системи вищої освіти, створення ефективних механізмів соціальної підтримки студентів і підвищення якості дистанційного навчання в Україні.

Зміна формату навчання поставила перед студентами нові соціальні, психологічні й комунікативні виклики, які безпосередньо впливають на їхню адаптацію до освітнього середовища. За визначенням І. Непоради, адаптація студентів до дистанційного навчання – це складний процес пристосування особистості до нових соціально-комунікативних умов освітньої діяльності, що потребує розвитку саморегуляції, самостійності й соціальної активності [1].

Однією з головних проблем є зміна соціальної структури навчального простору. У традиційній системі освіти студент має змогу взаємодіяти з

викладачами й одногрупниками безпосередньо, формуючи соціальні зв'язки, що підтримують мотивацію до навчання. Натомість у дистанційному форматі відбувається часткове руйнування цих зв'язків, що призводить до відчуття ізоляції, втрати соціальної підтримки й зниження залученості до колективної діяльності [2]. Такі процеси можна розглядати з позиції соціології освіти як трансформацію соціальних ролей і комунікативних структур у межах освітньої спільноти.

Зарубіжні дослідження доводять, що серед основних бар'єрів адаптації є низький рівень міжособистісної взаємодії, складність підтримання уваги та відчуття самотності в онлайн-середовищі [3]. Подібні результати спостерігаються і в українських реаліях: Жданова О. В. вказує, що дистанційна освіта у період воєнного стану супроводжується підвищеною тривожністю, емоційним виснаженням і зниженням рівня психосоціальної стабільності студентів [2].

Водночас низка досліджень демонструє, що успішність адаптації залежить від соціально-демографічних характеристик студентів, зокрема їхнього віку, рівня цифрової грамотності, наявності стабільного інтернет-з'єднання та умов проживання [4]. Студенти з нижчим рівнем цифрових навичок або з обмеженими технічними ресурсами мають суттєво вищі ризики соціального відчуження й втрати навчальної мотивації.

Соціологічна значущість проблеми дистанційного навчання виявляється у формуванні нової моделі студентської ідентичності. У цьому форматі змінюються соціальні ролі учасників освітнього процесу: викладач поступово переходить до функцій модератора або наставника, а студент стає активним суб'єктом самостійного навчання, який визначає та планує власну освітню траєкторію. Таке переосмислення ролей має подвійний ефект – воно сприяє розвитку автономності, самостійності й саморегуляції, але водночас підвищує вимоги до рівня організованості, відповідальності та цифрової компетентності студентів.

Адаптація до дистанційного навчання розглядається не лише як

індивідуальний психологічний процес, а й як важливий соціальний феномен. Вона відображає ширші тенденції трансформації суспільства до інформаційного типу, у межах якого змінюються уявлення про спільність, підтримку та комунікацію. З цієї перспективи дистанційна освіта постає не просто технічною формою здобуття знань, а соціальним простором, у якому відбувається перебудова міжособистісних зв'язків та формування нових способів взаємодії в студентському середовищі.

Для покращення процесу адаптації науковці пропонують кілька напрямів. По-перше, важливо розвивати соціальну підтримку студентів через створення інтерактивних спільнот, онлайн-груп і наставницьких програм, які сприятимуть почуттю приналежності до колективу [3; 5]. По-друге, необхідне підвищення цифрової компетентності як студентів, так і викладачів шляхом регулярних тренінгів і курсів з використання сучасних освітніх технологій [4]. І по-третє, варто впроваджувати психологічні програми підтримки, спрямовані на зниження рівня тривожності, розвиток навичок саморегуляції та управління часом [2].

Крім того, доцільно застосовувати більш гнучкі формати навчання, що враховують, індивідуальний темп роботи та можливість поєднувати навчання з іншими видами діяльності. Наприклад, університети можуть пропонувати записані лекції з відкритим доступом у будь-який час. Також перспективною практикою є поєднання онлайн-занять із короткими офлайн-зустрічами за можливістю, що допомагає підтримувати соціальну взаємодію між студентами та викладачами.

Підсумовуючи, адаптація студентів до дистанційного навчання є складним соціально-психологічним процесом, що зумовлений трансформацією освітнього середовища та комунікативних зв'язків. Її успішність залежить від рівня цифрової компетентності, соціальної підтримки, технічних можливостей і психологічної стійкості студентів. Ефективна адаптація можлива за умови поєднання технологічного забезпечення, розвитку навичок саморегуляції та створення сприятливого соціального клімату у віртуальному освітньому

просторі.

Список джерел інформації:

1. Непорада І. М. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Інноваційна педагогіка*. 2023. С. 39–44.
2. Жданова О. В. Вплив війни та дистанційної форми навчання на стан здоров'я студентів. *Здоров'я нації*. 2022.
3. Fidalgo P., Thormann J., Kulyk O. Students' perceptions on distance education: a multinational study. *International journal of educational technology in higher education*. 2020.
4. Differences in and relationship between digital access, use, connectivity, skill, engagement, and motivation: implications for digital inequality in online learning among first-generation and continuing-generation undergraduate students. *Education and Information Technologies*. 2025.
5. Кисельов В. О., Кулик Н. А., Бикова М. М. Адаптація студентів-першокурсників до навчального процесу засобами цифрових технологій. *Олімпійський спорт і спорт для всіх*. 2023.

Удовенко С.С., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ, СТУДЕНТСТВА ТА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

PROBLEMS OF YOUTH, STUDENTS AND EDUCATION IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Сучасна молодь України живе у складний період соціальних трансформацій, економічних викликів і воєнних подій. Ці процеси суттєво впливають на можливості здобуття якісної освіти, професійного розвитку та

самореалізації молодих людей. Молодь залишається одним із найактивніших соціальних прошарків, однак стикається з рядом проблем, які гальмують її розвиток.

Однією з основних проблем є нерівний доступ до якісної освіти. В умовах війни, економічної нестабільності та віддаленого навчання багато студентів не мають змоги повноцінно навчатися через нестачу технічних засобів, електроенергії чи безпечного середовища. Це створює ризик освітньої нерівності між регіонами та соціальними групами.

Другою важливою проблемою є відтік молодих фахівців за кордон. Пошук кращих умов життя, безпеки та професійного розвитку призводить до втрати інтелектуального потенціалу країни. Водночас це виклик для держави – створити умови, які мотивуватимуть молодь залишатися та розвивати Україну.

Велике значення має також психологічний стан молоді. Постійне відчуття тривоги, невизначеності майбутнього, економічний тиск і наслідки війни негативно впливають на емоційне здоров'я студентів. Необхідна системна підтримка з боку освітніх закладів: психологічні служби, менторські програми, розвиток культури взаємопідтримки.

Окрему увагу варто приділити якості та практичній спрямованості освіти. Сьогодні ринок праці потребує не лише теоретичних знань, а й реальних навичок, гнучкості, критичного мислення та цифрової грамотності. Університети мають адаптувати навчальні програми до сучасних потреб суспільства та економіки.

Молодь також стикається з недостатньою участю у прийнятті рішень на рівні університетів і громад. Студентське самоврядування часто не має реального впливу, хоча саме через нього формується активна громадянська позиція, лідерські якості та відповідальність.

Крім того, важливо звернути увагу на роль цифрових технологій у житті сучасної молоді. Вони не лише відкривають нові можливості для освіти, комунікації та самореалізації, але й створюють нові виклики – інформаційну перевантаженість, залежність від соціальних мереж, поширення дезінформації.

Тому розвиток медіаграмотності та критичного мислення має стати пріоритетом сучасної системи освіти. Молодь повинна вміти відрізняти достовірну інформацію від маніпуляцій і свідомо формувати власну позицію.

Не менш важливим є питання інклюзивності та доступності освіти. Усі молоді люди, незалежно від місця проживання, соціального статусу чи стану здоров'я, повинні мати рівні можливості для навчання й розвитку. Дистанційні технології, онлайн-курси, адаптовані освітні програми мають стати інструментом для подолання бар'єрів та забезпечення рівності в освітньому середовищі.

Окрему увагу слід приділити співпраці між університетами, бізнесом та громадськими організаціями. Така взаємодія сприяє формуванню практично орієнтованих навичок, розвитку інноваційного мислення та підготовці молоді до реальних викликів сучасного ринку праці. Важливо, щоб студенти вже під час навчання мали змогу брати участь у проєктах, стажуваннях та ініціативах, які допомагають їм застосовувати знання на практиці.

Важливо також підкреслити значення громадянської активності студентів. Участь у волонтерських рухах, благодійних акціях, студентському самоврядуванні формує у молоді почуття відповідальності, ініціативності та готовності до лідерства. Саме через активну громадську позицію молодь стає повноцінним учасником суспільних процесів і вносить свій вклад у розвиток демократичної держави.

Підсумовуючи, можна зазначити, що проблеми молоді, студентства та освіти мають комплексний характер і потребують системного підходу. Необхідно поєднати зусилля держави, освітніх інституцій, громадського сектору та бізнесу, аби створити сприятливе середовище для розвитку молоді. Тільки за таких умов нове покоління зможе реалізувати свій потенціал, забезпечити сталий розвиток суспільства і зробити свій внесок у майбутнє України.

СЕКЦІЯ 3
ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
І СУСПІЛЬСТВА

Воржевітіна А.І., Шаронова Н.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТРУКТУР У СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

MODELING OF LINGUISTIC STRUCTURES IN THE MODERN
UKRAINIAN INFORMATION SOCIETY

Дослідження у сфері цифрових комунікацій та створення інформаційних технологій опрацювання лінгвістичних структур сьогодні постають критично важливими в сучасному інформаційному суспільстві, що обумовлено не лише зростанням обсягу текстових даних, але й розвитком Штучного Інтелекту (ШІ). Обробка природної мови (NLP) є ключовим елементом, що забезпечує ефективну цифрову взаємодію між користувачем та обчислювальною системою. Запропоноване дослідження зосереджено на вирішенні критичних проблем математичного моделювання у сфері опрацювання лінгвістичних структур, які виникають через необхідність формалізації функцій людського інтелекту та складності мовної діяльності. Проаналізовано метод компараторної ідентифікації лінгвістичних об'єктів як інноваційний підхід. Його ключова перевага полягає у здатності перетворювати неструктуровані, суб'єктивні вхідні дані на структуровані ознаки, забезпечуючи при цьому інтерпретовану класифікацію шляхом порівняння з еталонами. Метод ефективний при роботі з неповними даними та підвищує прозорість процесу прийняття рішень.

Ключовим науковим внеском є застосування математичного

інструментарію алгебри скінченних предикатів, який надає строгу математичну основу для моделювання, інтегруючи принципи теорії інтелекту у процес обробки даних. Метод та інструментарій демонструють потенціал для вдосконалення інформаційних технологій у задачах, де традиційні методи NLP не справляються з контекстуальною невизначеністю, наближаючи роботу обчислювальних систем до когнітивних функцій людини [1].

Незважаючи на стрімкий розвиток ШІ та NLP, досягнення повного та адекватного відтворення когнітивних функцій людини в обчислювальних системах досі стримується низкою критичних проблем, таких як недосконалість математичного апарату; складність мовної та мовленнєвої діяльності та невизначеність контексту; проблема роботи з неповними та суб'єктивними даними. Подолання цих фундаментальних проблем вимагає міждисциплінарних досліджень та розробки інноваційних підходів, які можуть інтегрувати строгий математичний апарат із лінгвістичними та когнітивними принципами. Саме тому мова алгебри предикатів та предикатних операцій часто виступає в якості єдиної формальної мови для опису процесів інтерпретації та обробки знань [2,3].

Для вирішення проблем, пов'язаних з невизначеністю, суб'єктивністю даних та необхідністю формалізації функцій людського інтелекту, було розроблено метод компараторної ідентифікації лінгвістичних об'єктів.

Метод компараторної ідентифікації успішно імітує процес людського судження, коли людина приймає рішення, порівнюючи новий об'єкт із відомими їй прикладами. Завдяки цьому підхід є ефективним при роботі з неповними даними, підвищує прозорість процесу прийняття рішень і слугує міцною основою для інтелектуальних систем підтримки рішень у прикладних доменах. Таким чином, компараторна ідентифікація є конкретним методом для вирішення згаданих раніше проблем, що дозволяє дослідникам перейти до опису математичного апарату, який забезпечує його функціонування. Для забезпечення кількісної оцінки та прозорості в рамках методу компараторної ідентифікації застосовується математичний інструментарій алгебри скінченних

предикатів. Використання алгебри скінченних предикатів є ключовим технічним внеском у математичне моделювання лінгвістичних структур.

Алгебра скінченних предикатів, як основа моделювання, виступає в якості універсальної формальної мови, яка надає строгу кількісну основу, необхідну для формалізації інтелектуальних функцій та опису процесів формування й обробки знань. Цей апарат використовується для моделювання лінгвістичних об'єктів різного рівня, таких як:

- моделювання лінгвістичних властивостей;
- моделювання зв'язків та залежностей;
- формалізація операцій порівняння в рамках методу компараторної ідентифікації. Результат порівняння (бінарна класифікація) є безпосереднім логічним висновком, що забезпечує інтерпретованість рішень, яка відсутня у більшості нейромережових моделей [1,4].

Таким чином, інструментарій алгебри скінченних предикатів надає методу компараторної ідентифікації необхідний апарат, інтегруючи строгість математики з гнучкістю принципів теорії інтелекту, що є ключовим для подальшого вдосконалення інформаційних технологій опрацювання лінгвістичних структур. Інтегруючи ці когнітивні принципи через строгий математичний апарат, даний метод демонструє потенціал для створення посправжньому інтелектуальних систем, які здатні до прозорого та адекватного опрацювання лінгвістичних структур в умовах, наближених до реального світу.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що для подолання критичних проблем математичного моделювання у сфері опрацювання лінгвістичних структур, зокрема, пов'язаних із формалізацією інтелектуальних функцій та роботою з суб'єктивними даними, необхідні інноваційні підходи. Метод компараторної ідентифікації, формалізований за допомогою алгебри скінченних предикатів, демонструє свою ефективність як надійний та прозорий фреймворк для перетворення неструктурованих, якісних описів на кількісні ознаки. Завдяки реалізації принципів теорії інтелекту, що включають здатність

до судження та виведення знань в умовах неповноти, метод компараторної ідентифікації успішно імітує людський когнітивний процес. Цей підхід не лише забезпечує робастну класифікацію там, де традиційні методи NLP стикаються з контекстуальною невизначеністю, але й підвищує прозорість прийняття рішень інтелектуальними системами. Таким чином, даний метод та його математичний інструментарій відкривають значний потенціал для подальшого вдосконалення інформаційних технологій у прикладних доменах, сприяючи створенню нового покоління інтелектуальних систем, здатних адекватно працювати зі складністю природної мови, тим самим зокрема підвищуючи ресурсність української мови.

Список джерел інформації

1. Cherednichenko O., Vovk M., Sharonova N., Vorzhevitina A. Comparator-based identification of food edibility from natural language description. *PhD Workshop on Artificial Intelligence in Computer Science at CoLInS 2025 : proceedings of the PhD Workshop on Artificial Intelligence in Computer Science at 9th Intern. Conf. on Computational Linguistics and Intelligent Systems (CoLInS-2025), Kharkiv, May 15-16, 2025*. P. 185-199. URI: <https://ceur-ws.org/Vol-4015/paper14.pdf>

2. Воржевітіна А.І., Шаронова Н.В. Роль математичного моделювання у формалізації функцій людського інтелекту в контексті інформатики. *Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 24 квітня 2025 р.* Харків. Нац. автомоб.-дорож. ун-т. Харків : ХНАДУ, 2025. С. 205-207. URI: <https://surl.li/wytrakw>

3. Воржевітіна А.І., Шаронова Н.В. Аналіз методів опрацювання лінгвістичних структур у системах автоматизованої обробки природномовних текстів. *Теоретичні та практичні дослідження молодих вчених : зб. тез доп. 18-ї Міжнар. наук.-практ. конф. магістрантів та аспірантів, 19-22 листопада 2024 р.* Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т» [та ін.]. Харків : НТУ "ХПІ", 2024. — С. 87-88. — URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/cb5cd675-f83d-4284->

94be-279dabf30af5/content?trackerId=4a62c814f5258b6f

4. Шаронова Н. В. Використання предикатної інтерпретації категорії в якості єдиної мови представлення знань. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MicroCAD–2010): тези доп. 18-ї міжнар. наук.-практ. конф., [12-14 травня 2010 р.] : у 4 ч. Ч. 1.* Харків : НТУ «ХПІ», 2010. С. 32. URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/47668>.

Дмитренко М.Ю., Сутула О.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ (DIGITAL DIVIDE) В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

THE PROBLEM OF DIGITAL INEQUALITY (DIGITAL DIVIDE) IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

У сучасному світі інформаційні технології визначають темпи розвитку держав, якість освіти, рівень зайнятості населення та доступ громадян до державних послуг. Проте не всі люди мають однакові можливості користуватися цифровими ресурсами. Це явище отримало назву «цифрова нерівність» (digital divide) – тобто розрив між тими, хто має доступ до сучасних технологій, і тими, хто його не має.

Цифрова нерівність стала однією з найважливіших соціальних проблем XXI століття. Вона безпосередньо впливає на рівень освіти, можливості працевлаштування, якість комунікації та навіть політичну участь громадян. В Україні питання цифрової рівності набуло особливої ваги після 2020 року – під час пандемії COVID-19, коли дистанційне навчання та онлайн-робота стали масовим явищем, а доступ до інтернету став умовою повноцінної участі в житті суспільства.

За визначенням Міністерства цифрової трансформації, цифрова нерівність – це «різниця між групами населення у доступі до цифрових технологій, рівні цифрових навичок і можливостях користування державними електронними послугами» [1]. Це поняття охоплює не лише технічний аспект, але й соціальний, освітній, економічний та віковий.

Цифровий розрив може проявлятися у трьох формах:

- доступ (інфраструктурна нерівність) – наявність або відсутність інтернету, техніки;
- компетенції (освітня нерівність) – здатність ефективно користуватись технологіями;
- використання (соціальна нерівність) – реальне застосування технологій для навчання, роботи, отримання послуг тощо.

За даними Державної служби статистики, станом на 2023 рік лише 78 % українських домогосподарств мають підключення до інтернету, а в сільській місцевості цей показник не перевищує 65 %. Близько 40 % людей старших 60 років не користуються інтернетом узагалі [2].

Ці показники свідчать, що проблема цифрового розриву залишається значною, особливо у контексті війни, коли мільйони громадян змушені переселятися, втрачати технічні засоби або доступ до стабільного зв'язку. Відсутність цифрових навичок ускладнює доступ до онлайн-освіти, телемедицини, електронних державних сервісів («Дія»), банківських операцій тощо.

Як зазначає Український інститут майбутнього, цифрова нерівність формує новий тип соціального розшарування – між тими, хто інтегрований у цифрове середовище, і тими, хто залишається «поза мережею». Це може посилювати бідність, інформаційну ізоляцію та навіть дискримінацію в доступі до послуг [3].

Особливо відчутними є освітні наслідки. Під час дистанційного навчання багато школярів і студентів не мали пристроїв чи інтернету. Це спричинило

освітній розрив між містом і селом, що у довгостроковій перспективі впливає на якість людського капіталу країни.

Держава усвідомлює масштаб проблеми. У 2021 році Міністерство цифрової трансформації України затвердило Національну стратегію розвитку цифрових навичок до 2025 року, метою якої є забезпечення цифрової грамотності всіх верств населення. Програма передбачає навчання вчителів, держслужбовців, пенсіонерів та осіб із малих громад [1].

Одним із найуспішніших державних проєктів є «Дія. Цифрова освіта» – онлайн-платформа, що пропонує безкоштовні навчальні курси для всіх громадян. Станом на 2025 рік понад 2,5 млн українців скористалися платформою для підвищення цифрових компетенцій [4]. Формування цифрової культури неможливе без інтеграції цифрової грамотності в систему освіти. Школи, університети та громади повинні активно впроваджувати цифрові курси, забезпечувати доступ до техніки, створювати відкриті простори з інтернетом. У цьому контексті важлива також роль бібліотек, молодіжних центрів та громадських організацій, які можуть стати осередками цифрової освіти. Як зазначає Центр Разумкова, цифрова трансформація суспільства можлива лише за умови залучення кожного громадянина, незалежно від віку, місця проживання чи соціального статусу [5].

Проблема цифрової нерівності в Україні має багатовимірний характер – технічний, економічний і соціально-освітній. Вона потребує системної державної політики, підтримки місцевих громад і активної участі громадян. Рівний доступ до цифрових ресурсів – це не лише питання технологій, а передусім питання соціальної справедливості та демократичного розвитку держави. Подолання цифрового розриву стане запорукою побудови інклюзивного суспільства, де кожен матиме можливість навчатися, працювати та реалізовувати себе в цифровому середовищі.

Список джерел інформації

1. Міністерство цифрової трансформації України. Національна стратегія розвитку цифрових навичок на період до 2025 року. URL:

<https://thedigital.gov.ua/news/natsionalna-strategiya-rozvitku-tsifrovikh-navichok>

(дата звернення: 18.11.2025).

2. Державна служба статистики України. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у домогосподарствах України. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cit.htm (дата звернення: 15.10.2025)

3. Український інститут майбутнього. Цифрова нерівність в Україні: виклики та рішення. URL: <https://uifuture.org/publications/24855-tsyfrova-akseleratsiya-ukrainy/> (дата звернення: 18.11.2025)

4. Освітня платформа «Дія. Цифрова освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2025)

5. Центр Разумкова. Соціальні аспекти цифрової трансформації в Україні. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/> (дата звернення: 18.11.2025)

Канатова К.В., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ДИДЖИТАЛ-ІДЕНТИЧНІСТЬ І ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА В УМОВАХ ОНЛАЙН-СОЦІАЛІЗАЦІЇ

DIGITAL IDENTITY AND DEVIANT BEHAVIOR IN THE ENVIRONMENT OF ONLINE SOCIALIZATION

У ХХІ столітті людська особистість дедалі частіше формується не в реальному, а в цифровому середовищі, де соціальні норми, ролі та статуси набувають нових, гнучких форм. Процес диджиталізації суспільства створив феномен «цифрової ідентичності», у межах якої індивід існує водночас у двох вимірах – фізичному та віртуальному. Саме ця гібридність призводить до трансформації соціальних взаємин і способів самовираження.

Соціальні мережі стають не лише каналом комунікації, а й простором самопрезентації, соціального контролю та конструювання реальності, де поведінкові норми набувають відносного характеру. Анонімність, відсутність безпосередньої відповідальності, миттєві реакції у вигляді лайків чи підписок формують середовище, у якому девіантна поведінка часто стає соціально прийнятною або навіть схвальною.

До таких проявів належать кібербулінг, тролінг, доксинг, хейтинг, діпфейкові маніпуляції, онлайн-агресія та залежність від соціального схвалення. Їхня особливість полягає у тому, що вони не сприймаються як злочин чи порушення норм у класичному сенсі, а отже – не мають достатнього соціального осуду.

Цифровий простір створює ілюзію безкарності, що знижує рівень морального самоконтролю й сприяє формуванню нових моделей поведінки, орієнтованих не на моральні, а на візуальні та рейтингові критерії успішності.

Отже, дослідження феномена диджитал-ідентичності та її зв'язку з девіантною поведінкою є надзвичайно актуальним для сучасної соціології. Воно дає змогу виявити механізми трансформації соціальних норм у цифровому середовищі, зрозуміти, як технологічні інновації змінюють структуру суспільних відносин, і розробити науково обґрунтовані стратегії профілактики онлайн-девіацій.

Метою дослідження є системний аналіз соціальних і психологічних чинників формування цифрової ідентичності, а також визначення основних шляхів протидії деструктивним проявам девіантної поведінки в умовах цифрової соціалізації.

У цифрову епоху ідентичність перестала бути стабільною константою – вона стала процесом постійного самоконструювання через мережеву взаємодію. Людина формує себе не лише через безпосередні соціальні контакти, а й через власний цифровий образ, який створюється у віртуальному просторі соціальних мереж, блогів і медіаплатформ.

Цифрова культура побудована на візуальності та постійному спостереженні: користувач бачить і водночас показує себе іншим. Це породжує ефект «вистави», який описував Е. Гофман, – ситуацію, коли індивід прагне контролювати враження, яке справляє на аудиторію. У віртуальному просторі межа між сценою й «закуліссям» стирається: користувач може одночасно бути актором, глядачем і критиком самого себе.

Завдяки технологічній гнучкості людина може створювати кілька версій власної особистості – професійну, соціальну, інтимну, естетизовану – і перемикається між ними залежно від контексту. Цей феномен Шеррі Теркл називає «мережевою множинністю Я». Така варіативність знижує відчуття цілісності ідентичності, оскільки кожне «Я» виконує функцію задоволення конкретних очікувань аудиторії.

Ключовим наслідком цього процесу є розрив між автентичним і перформативним Я: індивід починає сприймати власну онлайн-версію як більш значущу, ніж реальну. Самооцінка стає залежною від алгоритмічних показників – кількості лайків, репостів, переглядів – і поступово трансформується у залежність від цифрового схвалення.

Зниження емоційного контролю, анонімність і відсутність безпосередньої соціальної санкції стимулюють ефект соціальної маски, коли людина дозволяє собі ті форми поведінки, які ніколи б не реалізувала в офлайн-житті. Це проявляється у вербальній агресії, мові ненависті, іронічному приниженні опонентів, що сприймається як розвага або форма самоствердження.

Отже, цифрова ідентичність стає ареною символічної боротьби за визнання, увагу й статус. У ній девіація виконує не лише руйнівну, а й інструментальну функцію – забезпечує видимість, підвищує соціальний капітал і зміцнює відчуття значущості у фрагментованому інформаційному світі.

Онлайн-девіації, попри свій негативний імідж, не завжди мають суто деструктивний характер. У соціологічному контексті вони можуть виконувати адаптивну функцію, допомагаючи індивідам інтегруватися в певні спільноти або підвищити власну соціальну видимість.

Наприклад, участь у провокаційних дискусіях, флешмобах, «тролінгу» чи «шеймінгу» може сприйматися як спосіб самоствердження та групової солідарності. Людина, яка публічно порушує норми, отримує не лише реакцію аудиторії, а й відчуття належності до групи однодумців, що підтримують ті самі відхилення.

Згідно з концепцією Е. Дюркгайма, девіація є необхідним елементом соціального порядку, оскільки вона позначає межі дозволеного та провокує оновлення моральних норм. У цифровому середовищі ця функція підсилюється: мережа постійно виробляє нові «моди» на дозволене й заборонене, а алгоритми підживлюють поляризацію думок.

Завдяки алгоритмічним механізмам користувачі потрапляють у «інформаційні бульбашки», де бачать лише контент, що підтверджує їхні переконання. Це створює умови для колективної девіації – коли спільнота підтримує й відтворює відхилення як нову норму.

Використання технологій штучного інтелекту, зокрема deepfakes, лише посилює кризу довіри: реальність змішується з маніпуляцією, і аудиторія втрачає здатність відрізнити автентичне від створеного. Це підриває базові соціальні інститути – журналістику, науку, політику – і створює сприятливий ґрунт для масових дезінформаційних кампаній.

Таким чином, цифрова девіація виступає механізмом соціальної взаємодії нового типу, що поєднує елементи протесту, гри та самопрезентації. Вона відображає не лише кризу моральних орієнтирів, а й прагнення особистості бути почутою в умовах інформаційного перенасичення.

Розширення девіантних практик у цифровому просторі має глибокі соціальні наслідки. Людина, яка постійно функціонує у візуально-комунікативному середовищі, поступово втрачає здатність до емпатії та критичного сприйняття інших.

Алгоритмічні системи винагороджують емоційно заряджений контент – обурення, агресію, сенсації – тоді як конструктивна аргументація залишається менш помітною. У результаті формується середовище, де екстремальні прояви

поведінки стають соціально вигідними, бо приносять охоплення, коментарі й популярність.

Так виникає феномен «економіки уваги», у якій видимість у мережі перетворюється на нову форму соціального капіталу. Ті, хто вміють привернути увагу – навіть через провокацію чи девіацію, – здобувають вплив, тоді як «мовчазна більшість» лишається невидимою.

Це породжує нову соціальну стратифікацію – за рівнем видимості, кількістю підписників, охопленням контенту. Люди починають вимірювати власну цінність цифровими метриками, що веде до зростання тривожності, вигорання, відчуття меншовартості.

Крім того, цифрові платформи сприяють розмиванню меж між публічним і приватним, роблячи особисті дані доступними для спостереження й маніпуляцій. Це створює нові ризики соціального контролю – не з боку держави, а з боку корпоративних алгоритмів і користувацьких спільнот.

Отже, цифрова девіація є не лише індивідуальною поведінковою аномалією, а структурним елементом сучасного інформаційного суспільства, який визначає нову логіку соціальних відносин, ієрархій та цінностей.

Диджиталізація сучасного суспільства докорінно змінила процеси соціалізації, сформувавши новий тип взаємодії, у якому цифровий простір став головним середовищем самопрезентації та комунікації. Соціальні мережі перетворилися на потужний механізм впливу, що визначає соціальні норми, цінності та межі прийнятної поведінки. У цих умовах цифрова ідентичність стала ключовим елементом конструювання особистості, а девіантна поведінка – типовим способом самовираження в онлайні.

Віртуальне середовище стимулює нові форми девіації – тролінг, кібербулінг, доксинг, поширення фейків, – які поступово нормалізуються у колективній свідомості. Анонімність, алгоритмічна селекція контенту та ефект «інформаційних бульбашок» послаблюють моральні обмеження та сприяють легітимації девіантних практик. Цифрова взаємодія все частіше ґрунтується не на цінностях, а на візуальності, рейтингу та швидкості реакцій.

Результатом цього процесу є зростання соціальної нерівності за рівнем цифрової видимості: популярність, кількість підписників і охоплення стають новими показниками соціального статусу. Формується «економіка уваги», де алгоритмічні системи визначають не лише інформаційні пріоритети, а й межі норми та девіації. Унаслідок цього спостерігається зниження емпатії, фрагментація особистості та підвищення психологічної вразливості користувачів.

Подолання цих викликів потребує розвитку критичної медіаграмотності, цифрової етики та культури відповідальної онлайн-комунікації. Освітні програми й соціальні ініціативи мають бути спрямовані на формування навичок безпечної взаємодії у віртуальному середовищі та підвищення стійкості до маніпулятивного контенту.

Подальші наукові пошуки доцільно орієнтувати на:

- вивчення алгоритмічного впливу на формування поведінкових норм і цінностей у цифровому просторі;
- аналіз психосоціальних наслідків постійної присутності в мережі – зокрема залежності від схвалення, емоційного вигорання та втрати емпатії;
- розробку інтердисциплінарних підходів до регулювання цифрової взаємодії, що поєднують соціологічні, психологічні та правові інструменти;
- удосконалення правових механізмів і норм етики для мінімізації ризиків цифрової девіації та забезпечення гармонійного співіснування людини й технологічного середовища.

Таким чином, цифрова девіація є не лише викликом сучасності, а й ознакою соціокультурної еволюції, що потребує осмислення з позицій нової соціологічної парадигми – такої, що враховує взаємозалежність людини, технологій і соціальних норм у добу цифрової реальності.

Список джерел інформації

1. UNICEF. Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World. *Innocenti Global Office*. 2021. URL:

<https://www.unicef.org/innocenti/media/5621/file/UNICEF-Investigating-Risks-Opportunities-Children-Digital-World-2021.pdf>

2. European Parliament. Children and Deepfakes. *European Parliamentary Research Service*. 2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/775855/EPRS_BRI\(2025\)775855_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/775855/EPRS_BRI(2025)775855_EN.pdf)

3. ENISA. ENISA Threat Landscape 2023. *European Union Agency for Cybersecurity*. 2023. URL: <https://www.enisa.europa.eu/sites/default/files/publications/ENISA%20Threat%20Landscape%202023.pdf>

4. Pew Research Center. The Future of Truth and Misinformation Online. 2017. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2017/10/19/the-future-of-truth-and-misinformation-online/>

5. UNICEF. Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying. 2019. URL: <https://www.unicef.org/media/66496/file/behind-the-numbers.pdf>

6. CEDEM. Центр демократії та верховенства права. Як реагувати на маніпуляції у соціальних мережах. Київ. 2024. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/yak-reaguvaty-na-manipulyatsiyi/>

Клочко В. С., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЯК
ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ**

DEVELOPING DIGITAL LITERACY AMONG THE POPULATION AS AN

ELEMENT OF STATE POLICY FOR LABOUR MARKET TRANSFORMATION

Виконання службових повноважень, вирішення побутових справ, взаємодія з органами публічної влади у сучасних територіальних утвореннях вимагають від громадян високого рівня цифрової грамотності. Електронні черги, дистанційні навчання та робота, різноманітні додатки для виклику таксі, замовлення їжі та інші послуги передбачають використання різних цифрових пристроїв та інтернет-ресурсів. Цифрова грамотність передбачає вміння безпечно користуватись наявними сервісами та функціоналом. Оскільки існує великий попит на вказані послуги, то будуть з'являтися і ті, хто буде їх надавати. Але розвиток технологій несе за собою не лише появу нових робочих місць, а й їх втрату. Наприклад, зараз в торговельних закладах дуже часто використовуються каси самообслуговування, де немає касира і покупець може сам оплатити свої товари. Їх популяризація тягне за собою значні зміни: тепер потрібно не десять касирів у різних магазинах, а десять таких касових апаратів і одна людина, що буде їх обслуговувати. Тобто перед державою постає ряд проблем, що потребують рішення:

- рівень впровадження цифрових технологій у освітній процес базової середньої освіти;
- недостатній рівень цифрової грамотності серед людей середнього та старшого віку;
- перекваліфікація працівників, які втрачають роботу через розвиток технологій.

Через пандемію COVID-19 та повномасштабне російське вторгнення на територію України великій кількості учнів та студентів довелося перейти на дистанційне навчання. Заклади надання освітніх послуг необхідне підлаштування освітнього процесу під нові реалії. Наприклад, для проведення занять почали використовуватись платформи Zoom та Google Classroom,

замість зошитів – Google Документи. У сучасному світі навички роботи з такими інструментами є дуже корисними, працівники сфер інформаційних технологій, бізнесу, маркетингу, державного управління та багатьох інших кожного дня стикаються з необхідністю проводити онлайн-зустрічі та працювати з електронними документами. Учні, що засвоять подібні універсальні навички у підлітковому віці, зможуть застосовувати їх у багатьох сферах. У системі державної освіти під час навчання повинні обов'язково використовуватись різноманітні онлайн-інструменти, що будуть потрібні учням у майбутньому. Серед таких сервісів актуальними є:

1) Google Зустрічі, Zoom (використовуються як інструменти для онлайн-занять, так і для проведення співбесід та робочих нарад);

2) Google Документи, Microsoft Word Online (використовуються як для створення рефератів або виконання домашнього завдання, так і для створення робочих звітів);

3) Google Презентації, Microsoft PowerPoint Online, Canva (презентації рефератів, робочих проєктів);

4) Google Клас, Microsoft Teams, Coursera, Trello, ClickUp (для організації навчання і роботи).

Інтернет-сервіси за своєю структурою дуже схожі між собою, тобто навчившись користуватись одним конкретним сервісом, людина зможе легше орієнтуватись у інших. Зазначене дозволяє легко адаптуватись до появи нових цифрових інструментів, які є дуже важливими. Також, отримавши такі навички, людина зможе легше та самостійно підвищувати рівень своїх знань, оскільки вже буде знати, що існує багато онлайн-курсів підвищення та зміни кваліфікації.

Наразі в Україні ще залишається велика кількість людей, що погано орієнтуються у цифровому просторі. Міністерство цифрової трансформації України спільно з Фондом Східна Європа проводили соціологічні дослідження рівня цифрових навичок в Україні у 2019, 2021 та 2023 роках. За результатами дослідження встановлено, що у 2019 році 53% українців віком від 18 до 70

років мали рівень цифрових навичок нижче базового, а 15% взагалі не володіли цифровими навичками. Аналогічне дослідження вже у 2023 році показало, що рівень цифрових навичок українців суттєво зріс – низький рівень цифрових компетенцій мали 40,4% людей [1]. Вже зараз центри зайнятості проводять тренінги, де безробітних навчають, як знайти роботу в інтернеті, як зареєструватись в кабінеті шукача роботи, як пройти профорієнтаційне тестування на сайті державної служби зайнятості, знайомлять з деякими цифровими додатками для участі у вебінарах. Навчання та спілкування передбачає використання електронних навчальних матеріалів, містить ресурси для надсилання файлів для спілкування [2]. Але державна політика не повинна обмежуватись лише тренінгами чи поверхневими курсами. Потрібно створити державну систему стажувань, де люди зможуть не лише підвищувати свій рівень цифрової обізнаності, а й одразу його застосовувати. Також це дозволить перекваліфіковувати людей під потреби ринку, в залежності від їх попереднього досвіду чи освіти. Важливу роль у такій системі повинні відігравати профільні заклади освіти, саме вони будуть оновлювати навички шукачів роботи. Впровадження роботи такої системи повинно бути наближено до алгоритму:

1. У центрі зайнятості підприємство реєструє робоче місце, на яке може взяти людину, що буде проходити стажування.
2. Центр зайнятості пропонує визначену вакансію шукачам роботи з відповідними навичками.
3. Якщо кандидат був знайдений, він направляється на підприємство, де його знайомлять з робочим процесом, та паралельно з цим спрямовується до відповідного закладу освіти, де буде навчатись.
4. За свій термін стажування людина буде мати часткову зайнятість та навчатись у не робочий час.
5. Після успішного проходження стажування людина стає повноцінним співробітником підприємства.

Отже, рівень цифрової грамотності в Україні зростає з кожним роком, але

ще залишається велика частка людей, що погано орієнтуються у цифровому просторі. Чим меншою буде така частка людей, тим вразливішими вони стають, оскільки ринок та послуги будуть підлаштовуватись під більшість. Держава може регулювати рівень цифрової грамотності населення починаючи з базової середньої освіти, що є обов'язковою. Додавши у освітній процес обов'язкове використання базових цифрових інструментів, вдасться підвищити цифрову гнучкість майбутніх працівників. В той же час, потрібно створити спеціальну систему стажувань, завдяки якій кожен громадянин зможе актуалізувати свої навички та знайти своє місце на ринку праці.

Список джерел інформації

1. Цифрова грамотність українців через освіту та технології. Digital State UA. 2025. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/ukraine-accelerates-e-literacy-through-public-infrastructure> (дата звернення: 27.10.2025).

2. Цифровій грамотності навчають в КМЦЗ. Деснянська районна в місті Києві державна адміністрація. 2022. URL: <https://desn.kyivcity.gov.ua/news/tsifroviy-gramotnosti-navchayut-v-kmtsz> (дата звернення: 27.10.2025).

Козлова Є. К., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Цифрова трансформація публічного сектору стала одним із ключових трендів розвитку сучасних держав, що кардинально змінює підходи до

управління публічними фінансами. В умовах глобалізації та прискорення технологічного прогресу традиційні механізми фінансового менеджменту в державному секторі потребують радикального переосмислення та адаптації до нових цифрових реалій. Управління публічними фінансами в цифровому середовищі передбачає впровадження інноваційних технологій, автоматизацію фінансових процесів, підвищення прозорості бюджетних операцій та забезпечення ефективного контролю за використанням державних коштів. Цифрова трансформація не лише оптимізує існуючі процедури, але й створює принципово нові можливості для покращення якості публічних послуг та підвищення довіри громадян до органів влади.

Актуальність проблематики обумовлена необхідністю теоретичного осмислення процесів цифровізації у сфері управління публічними фінансами та розробки практичних рекомендацій щодо впровадження цифрових технологій в українських реаліях воєнного стану. Особливого значення ця проблематика набуває в контексті європейської інтеграції України та необхідності гармонізації вітчизняних стандартів публічного фінансового менеджменту з кращими європейськими практиками [1; 2].

Цифрова трансформація управління публічними фінансами являє собою комплексний процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти фінансового менеджменту державного сектору з метою підвищення ефективності, прозорості та підзвітності бюджетних процесів. Вказаний процес охоплює не лише технологічні зміни, але й трансформацію організаційної культури, бізнес-процесів та підходів до взаємодії з громадянами та іншими стейкхолдерами.

Теоретичною основою цифрової трансформації публічних фінансів є концепція «цифрової держави» (Digital Government), яка передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для покращення державного управління та надання публічних послуг. У контексті фінансового менеджменту це означає створення інтегрованих цифрових платформ для планування, виконання та контролю бюджету, автоматизацію рутинних

операцій та забезпечення режиму реального часу для прийняття управлінських рішень [3].

Ключовими принципами цифрової трансформації управління публічними фінансами є: орієнтованість на користувача, інтегрованість систем, відкритість даних) та безпека інформації. Зазначені принципи забезпечують системний підхід до впровадження цифрових рішень та гарантують їх ефективність і надійність. Дослідження підкреслюють важливість поетапного підходу до цифрової трансформації, який включає цифровізацію (перенесення аналогових процесів у цифровий формат), цифрову оптимізацію (удосконалення процесів за рахунок цифрових можливостей) та цифрову трансформацію (кардинальна зміна бізнес-моделей та створення нової цінності для користувачів) [3; 4].

Сучасний арсенал цифрових технологій для управління публічними фінансами включає хмарні обчислення, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн, великі дані (Big Data), інтернет речей (IoT) та роботизацію процесів (RPA). Кожна з цих технологій має специфічні переваги та сфери застосування у фінансовому менеджменті публічного сектору.

Хмарні обчислення забезпечують масштабованість, гнучкість та економічну ефективність IT-інфраструктури для фінансових систем. Міграція фінансових додатків у хмару дозволяє знизити операційні витрати, підвищити надійність систем та забезпечити дистанційний доступ до фінансової інформації для уповноважених користувачів.

Штучний інтелект та машинне навчання революціонізують процеси фінансового аналізу, прогнозування та контролю. Алгоритми машинного навчання здатні виявляти аномалії у фінансових операціях, прогнозувати доходи та видатки бюджету, оптимізувати розподіл ресурсів та автоматизувати процеси фінансової звітності [4].

Блокчейн-технології забезпечують непорушність фінансових записів, прозорість операцій та можливість аудиту в режимі реального часу. Особливо

перспективним є використання блокчейну для управління державними закупівлями, соціальними виплатами та міжбюджетними трансфертами [5].

Аналіз великих даних дозволяє виявляти приховані закономірності у фінансових процесах, оптимізувати бюджетне планування та підвищувати ефективність витрачання публічних коштів. Інтеграція різноманітних джерел даних створює цілісну картину фінансового стану держави та забезпечує обґрунтованість управлінських рішень.

Впровадження цифрових технологій в управління публічними фінансами забезпечує численні переваги, але також створює нові виклики та ризики, які потребують належного врахування при розробці стратегій цифровізації.

Основні переваги включають підвищення ефективності фінансових процесів, скорочення операційних витрат, покращення якості фінансового планування та контролю, збільшення прозорості бюджетних операцій, прискорення процесів прийняття рішень та підвищення рівня громадського контролю за використанням державних коштів. Цифровізація також сприяє зменшенню корупційних ризиків через автоматизацію процесів та підвищення прозорості операцій [1; 2].

Особливо важливою перевагою є можливість забезпечення фінансової інклюзії через цифрові канали надання публічних послуг. Це дозволяє розширити доступ громадян до фінансових послуг держави, незалежно від їх географічного розташування чи фізичних обмежень [6].

Ключові виклики цифрової трансформації включають кібербезпеку, цифрову нерівність, необхідність значних інвестицій в ІТ-інфраструктуру, потребу в перекваліфікації персоналу та забезпечення інтероперабельності різних систем. Особливої уваги потребує захист персональних даних громадян та фінансової інформації від кіберзагроз [7].

Регуляторні виклики пов'язані з необхідністю адаптації законодавчої бази до цифрових реалій, забезпечення відповідності міжнародним стандартам кібербезпеки та захисту даних, а також створення ефективних механізмів контролю за цифровими фінансовими операціями.

Для подальшого розвитку та вдосконалення управління публічними фінансами в цифровому середовищі доцільно рекомендувати:

1. Розроблення національної стратегії цифрової трансформації публічних фінансів з чіткими цілями, індикаторами та термінами реалізації.
2. Створення інтегрованої цифрової платформи управління публічними фінансами з забезпеченням інтероперабельності між різними системами та рівнями влади.
3. Впровадження програм розвитку цифрових компетентностей для працівників фінансової сфери публічного сектору.
4. Розробка комплексної системи кібербезпеки для захисту фінансової інформації та критичної IT-інфраструктури.
5. Створення механізмів громадського контролю та участі у процесах цифрової трансформації публічних фінансів.

Дослідження управління публічними фінансами в умовах цифрової трансформації дозволяє констатувати, що цифровізація є об'єктивною необхідністю для підвищення ефективності та прозорості публічного фінансового управління. Успішна реалізація цифрової трансформації потребує комплексного підходу, який охоплює технологічні, організаційні та регуляторні аспекти.

Ключовими факторами успіху цифрової трансформації є стратегічне планування, поетапність впровадження, інвестиції в людський капітал, забезпечення кібербезпеки та активне залучення стейкхолдерів до процесів змін. Особливо важливим є формування цифрової культури в публічному секторі та розвиток цифрових компетентностей державних службовців.

Цифрові технології створюють нові можливості для підвищення ефективності бюджетного планування, виконання та контролю, але їх впровадження має супроводжуватися адекватними заходами з управління ризиками. Критично важливим є забезпечення балансу між інноваційністю та безпекою, ефективністю та інклюзивністю.

Список джерел інформації

1. Терещенко Д. А., Круглов В. В., Боднар К. В. Цифровізація аудиту публічних фінансів як інструмент забезпечення підзвітності публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій і війни. *Теорія та практика державного управління*. 2024. Вип. 2 (79). С. 292–313.
2. Круглов В. В., Терещенко Д. А., Косенко А. В. Розвиток цифрових компетенцій у сфері публічних фінансів як передумова ефективного публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій і війни. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 266–286.
3. Качула С. В. Роль електронного уряду в управлінні публічними фінансами. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. №20. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-20-08-06>.
4. Круглов В. В. Інтеграція штучного інтелекту в систему електронного врядування. *Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 208-210.
5. Лоїк Р. Блокчейн-технології та їх роль у сучасних фінансах: суть, перспективи та ризики використання. *Економіка та суспільство*. 2025. №77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-42>.
6. Kruhlov V., Bobos O., Hnylianska O., Rossikhin V., Kolomiets Y. The Role of Using Artificial Intelligence for Improving the Public Service Provision and Fraud Prevention. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. №16(2). P. 913-928.
7. Перепелиця Є. О. Кібербезпека у фінансовій сфері. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 травн. 2023 р.)*. МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 413-415.

Лунальцова Є.А., Григор'єва С.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КОМУНІКАЦІЙНІ МОДЕЛІ СУСПІЛЬСТВА

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON SOCIETY'S COMMUNICATION MODELS

Сучасне суспільство переживає глибокі цифрові зміни у сфері комунікації. Традиційні моделі комунікації замінюються більш сучасними, таким чином живе спілкування, письмові повідомлення, листи, телефонні розмови доповнюються та замінюються соціальними мережами, менеджерами, штучним інтелектом. Зростання ролі цифрових технологій суттєво змінює структуру людської комунікації. Важливим елементом сучасних комунікаційних моделей є розширення впливу та впровадження штучного інтелекту, як у професійній, так і повсякденній діяльності. Таке інтенсивне розширення та популяризація штучного інтелекту робить необхідним та актуальним аналіз нової моделі комунікації, адже ШІ стає не тільки інструментом у спілкуванні, а й його безпосереднім учасником. Вивчення цього питання дозволяє визначити взаємозв'язок між зміною моделей спілкування, заміни його окремих елементів та технологічним прогресом і використанням штучного інтелекту.

Комунікацією прийнято вважати безпосередній процес обміну інформацією, досвідом, емоціями між суб'єктами з метою досягнення взаєморозуміння. Комунікація завжди була основою людських взаємовідносин, від її якості залежать міжособистісні, професійні, суспільні відносини. Класична структура комунікації містить у собі такі елементи як: комунікатор, реципієнт, повідомлення, контекст та засоби комунікації. У такій структурі

основна увага приділена людському фактору – комунікатору, реципієнту, сприйняттю контексту та повідомлення, його створення. З впливом штучного інтелекту людський фактор значно зменшується та модель комунікації зазнає трансформацій.

З впровадженням штучного інтелекту у комунікацію з'являється нова модель – «людина – ШІ – людина». Технології перетворюються з посередника на активний елемент, ми можемо розглядати ШІ, як окремого учасника комунікації, який не маючи свідомості, може ініціювати, підтримувати та завершувати діалог. Штучний інтелект може генерувати повідомлення та контекст, здатен адаптовувати свій стиль до вимог, емоційного стану співрозмовника, аналізувати наміри та бажання людини, підтримувати діалог у голосовому форматі (Google assistant, Siri, Alexa, ChatGPT, Gemini), генерувати візуальні та аудіальні матеріали. Таким чином, комунікатором та реципієнтом у комунікаційній моделі тепер може виступати не лише людина, а й ШІ зі своїми повідомленнями згенерованими через алгоритмічний спосіб. Повідомлення, створені ШІ, на відміну від тих, які створені людиною, є більш структурованими, стандартизованими та академічними, а також вони позбавлені людської емоційності, виразності та емпатичності.

Спілкування і використання штучного інтелекту відбувається виключно у цифровому форматі, зворотній зв'язок у комунікації з використанням ШІ майже миттєвий, дані, надані штучним інтелектом можуть містити неправдиві або вигадані факти. Це все робить комунікацію неусвідомленою та спрощеною, позбавленою критичного мислення. Маніпуляції даними та заміщення реальної особистості та комунікації віртуальною, створення ілюзії достовірності призводить до формування однобічних поглядів та спрощення сприйняття складних соціальних та комунікативних процесів. Також важливим питанням у впровадженні штучного інтелекту, як безпосереднього учасника комунікації є сприйняття його людиною. Наразі, вже помітні тенденції, коли ШІ заміщає реальне спілкування й люди сприймають його як власного друга, приписуючи йому людські якості, а не як технологічного помічника. Це призводить до нової

форми психологічної та соціальної взаємодії, коли алгоритм сприймається як партнер по спілкуванню. Також, варто розглянути етичне питання «перекладання відповідальності». Коли користувач звертається до систем штучного інтелекту за допомогою, він отримує поради та рішення, але ШІ не здатен прогнозувати та аналізувати наслідки дії. Водночас людина довіряючи прийняття рішень та делегуючи свої проблеми штучному інтелекту поступово втрачає автономність мислення та зменшує власну особисту відповідальність за свої дії. У комунікації це проявляється у неправдивих фактах, розповсюдженні дезінформації, знеособленому спілкуванні та маніпуляції громадською думкою.

Підсумовуючи, системи штучного інтелекту значно змінюють комунікаційні системи суспільства. ШІ може сприяти розвитку комунікаційних можливостей, адже допомагає подолати мовні бар'єри, розширює доступність комунікації (субтитри, візуалізація, переклад жестової мови), підвищує швидкість та зручність обміну інформацією. Але, незважаючи на переваги штучного інтелекту, його застосування несе за собою низку ризиків – втрата автентичності, зменшення абстрактності та логічності мислення, знеособлена комунікація. Таким чином, використання систем ШІ відкриває нові можливості та створює нові комунікаційні системи, але ставить перед людством виклик по збереженню власної ідентичності у цифровому середовищі.

Тимченко О.А., Шанідзе Н.О.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN SOCIETY

Сучасний етап розвитку суспільства визначається активним упровадженням цифрових технологій, що охоплюють усі сфери життя – від економіки та освіти до медицини й культури. Цифровізація створює якісно нове середовище, у якому людина, технології та інформація взаємодіють у режимі реального часу. Аналіз тенденцій розвитку цифрових технологій є ключовим для розуміння трансформацій сучасного суспільства й формування нових можливостей для освіти, праці та кар'єрного становлення молоді.

Одним із провідних напрямів розвитку цифрових технологій є масове використання Інтернету речей. Під цим поняттям розуміють сукупність взаємодіючих технічних систем і комплексів, що складаються з мікропроцесорів, сенсорів, пристроїв, систем передачі даних, локальних і розподілених обчислювальних ресурсів та програмних засобів, у тому числі програм штучного інтелекту [1, с. 60]. Вперше термін «Інтернет речей» був введений у науковий обіг у 1999 році британським технологом К. Ештоном, який підкреслив, що пристрої здатні самостійно збирати, обробляти й передавати дані без участі людини. Прикладом може слугувати смартфон, який здатний вимірювати параметри, збирати інформацію про погоду, розташування будівель, новини та інші дані, що раніше потребували ручного введення [2, с. 11].

Особливе значення має Промисловий Інтернет речей, який використовується у бізнес-процесах підприємств, орієнтованих на сервісні послуги. Він забезпечує цілодобову онлайн-підтримку, інтеграцію штучного інтелекту та чат-ботів, що дозволяє підвищувати ефективність функціонування сервісів. Його ключовими принципами є сумісність, прозорість, технічна підтримка та делегування управлінських рішень кіберфізичним системам. Це означає, що машини, сенсори та люди взаємодіють між собою, створюється цифрова копія реальних процесів, комп'ютерні системи допомагають у прийнятті рішень, а автоматизація поступово заміщує людину у рутинних або небезпечних операціях.

Ще одним важливим трендом є використання технологій Big Data, які

дозволяють отримувати актуальну інформацію для забезпечення стабільної діяльності підприємств, компаній та державних установ. Термін «Big Data» набув поширення у 2008 році після публікації спеціального випуску журналу Nature, де було підкреслено, що великі дані є не лише інформаційним ресурсом, а й стратегічним активом, співставним за значенням із природними копалинами [3]. Основними характеристиками Big Data є обсяг, швидкість, різноманітність, достовірність та цінність. Це означає, що дані створюються у величезних масштабах, генеруються у реальному часі, мають різні формати – від структурованих таблиць до неструктурованих текстів, відео й аудіо, потребують перевірки на якість і достовірність, а також повинні приносити практичну користь у процесі аналізу.

Джерелами великих даних є інтернет, медіа, машинні та оперативні дані. Інтернет включає інформацію з веб-сайтів, соціальних мереж, блогів, форумів та електронної пошти. Медіа охоплюють цифрові відео, аудіо, новинні статті та онлайн-трансляції. Машинні дані генеруються сенсорами, промисловими машинами, автомобілями, медичними пристроями та іншими елементами Інтернету речей. Оперативні дані надходять із транзакційних систем, таких як банківські операції, логістика чи торговельні процеси.

Формати даних поділяються на структуровані, напівструктуровані та неструктуровані. Структуровані дані представлені у вигляді таблиць і баз даних, що дозволяє легко здійснювати пошук і аналіз. Напівструктуровані дані мають менш формалізовану структуру, наприклад, журнали веб-серверів. Неструктуровані дані включають тексти, зображення, відео, аудіо та публікації у соціальних мережах [4, с. 52].

Популярність Big Data пояснюється прагненням компаній отримувати прибуток і знижувати ризики. Наприклад, корпорація Caterpillar у 2014 році втрачала від 9 до 18 мільярдів доларів щорічно через відсутність технологій обробки великих даних. Сьогодні понад 55% компаній у США активно застосовують Big Data, у Європі та Азії цей показник становить близько 53%. Найбільш поширеними сферами використання є інформаційні технології,

банківська сфера та телекомунікації.

Важливим цифровим трендом є також формування цифрових екосистем. Під цим поняттям розуміють групу взаємопов'язаних підприємств, людей та об'єктів, які спільно використовують цифрові платформи для досягнення взаємовигідних цілей. Цифрова екосистема поєднує різних учасників, які взаємодіють на основі спільного використання ресурсів і досвіду для створення продуктів із високою економічною цінністю. Варто підкреслити, що розвиток цифрових екосистем в Україні відбувається у тісному зв'язку з європейськими тенденціями та стратегіями. Орієнтація нашої держави на інтеграцію в єдиний цифровий простір ЄС зумовлює запозичення передових практик та впровадження стандартів, визначених програмою «Цифрова Європа 2021–2027». Основні напрямки стратегії «Цифрова Європа» включають низку ключових складових: цифрові навички та освіта, цифрова інфраструктура, цифрові технології, цифрова трансформація підприємств, цифрова безпека, діджиталізація суспільства. Ця стратегія має на меті розширити та зміцнити цифровий потенціал ЄС, стимулювати інновації та створити єдиний цифровий ринок, що сприятиме економічному зростанню та покращенню якості життя європейських громадян, зокрема мешканців України [5].

Наприклад, найбільш успішними сучасними цифровими екосистемами в Україні є фінансові цифрові екосистеми «Приват24» (Приватбанк) та «Моно» (банк Універсал), маркетплейси «Розетка» та «Пром», мобільний додаток «Дія» [6]. Найбільш успішними сучасними цифровими екосистемами в Україні вважаються фінансові сервіси «Приват24» (ПриватБанк) та «Моно» (Monobank, банк Універсал), маркетплейси «Розетка» та «Пром», а також державний мобільний додаток «Дія». Окреме місце посідає державний мобільний додаток «Дія», який став уособленням концепції «держава у смартфоні». Ця екосистема забезпечує доступ до цифрових документів (паспорт, водійське посвідчення, студентський квиток тощо), електронних адміністративних послуг, можливостей для реєстрації бізнесу, підписання документів та отримання соціальної підтримки. «Дія» підвищує прозорість, зменшує бюрократичні

бар'єри та є унікальним прикладом успішної цифровізації державного управління на міжнародному рівні.

Таким чином, розвиток цифрових технологій визначає сучасні трансформації суспільства. Інтернет речей, Big Data та цифрові екосистеми є ключовими трендами, що формують нові можливості для бізнесу, освіти, науки та державного управління. Їхнє впровадження сприяє підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та створює умови для сталого розвитку у світі.

Список джерел інформації

1. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT) і блокчейн. *Інформація і право*. 2018. №. 1 (24). С. 59-71.
2. Ештон К. That «Internet of Things» Thing. *RFID Journal*. 2009. URL: <https://www.rfidjournal.com/articles/view?4986>.
3. Big Data. *Nature*. 2008. Vol. 455. № 7209. С. 1–136. URL: <http://www.nature.com/nature/journal/v455/n7209/index.html>.
4. Шкирта І. М. Технологія Big Data: сутність, можливості для бізнесу. *Наук. вісн. Мукачівського держ. ун-ту. Сер.: Економіка : зб. наук. Мукачєво : МДУ*, 2019. Вип. 2(12). С.51-56.
5. Лебідь О. Цифрові та інформаційні технології в управлінні підприємством: реальність та погляд у майбутнє. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-19>
6. Чигиринський А. М. Роль цифрових екосистем в інноваційно-технологічній розбудові економіки України . *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. №. 3 (12). С. 115-120.

СЕКЦІЯ 4

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ І СУСПІЛЬНОПОЛІТИЧНИМ РОЗВИТКОМ

Moroz O.

master student of the «Surgery» program in the Huazhong University of Science and Technology Tongji Medical College, Tongji Hospital, Wuhan, China

PUBLIC-ADMINISTRATIVE MECHANISMS FOR QUALITY OF HIGHER MEDICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF REFORMS AND INSTABILITY

Abstract. This paper analyzes the impact of public-administrative mechanisms on the quality of higher medical education in Ukraine under conditions of reform and war. Using data from Times Higher Education (THE) Rankings and KROK-1 examination results, it reveals that while clinical competence and exam performance remain stable, insufficient research activity limits international ranking presence. The paper highlights legislative foundations of continuous professional development and compares Ukrainian and European approaches to research integration. Recommendations focus on enhancing research-based learning and publication incentives to strengthen global academic standing.

Introduction. The quality of higher medical education is one of the key determinants of the resilience and modernization of Ukraine's healthcare system, especially in conditions of war and ongoing reforms. As global health crises and military aggression reshape educational priorities, the public administration of medical education faces the task of ensuring not only academic continuity but also compliance with European and international quality standards. Since 2020, the system of medical training in Ukraine has undergone deep restructuring promoting continuous professional development for healthcare professionals[1], leaving research activity and international academic competitiveness on the secondary plan.

Main part. The problematics of medical education in Ukraine has long been at the center of scholarly and policy debate due to its limited responsiveness to societal needs and student expectations, especially under wartime conditions[2, 3]. The ongoing war has exposed weaknesses in educational governance, such as unequal access to training resources, outdated accreditation procedures, and insufficient integration of research and innovation into the learning process [4, 5].

At the same time, reforms initiated since 2020 have sought to rebuild the system around the principles of transparency, decentralization, and continuous professional development. These changes are enshrined in the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Preparation, Continuous Professional Development and Professional Activities in the Healthcare Sector», which defines lifelong learning as a mandatory component of professional medical practice. While this framework effectively strengthens clinical competence, it provides limited incentives for scientific research, publication activity, and international cooperation, which are essential criteria for global academic recognition.

As a result, Ukraine's higher medical education system demonstrates an internal paradox: strong emphasis on practical competence and state examination performance (figure 1) coexists with low international ranking visibility (figure 2), which depends heavily on research productivity and global collaboration indicators.

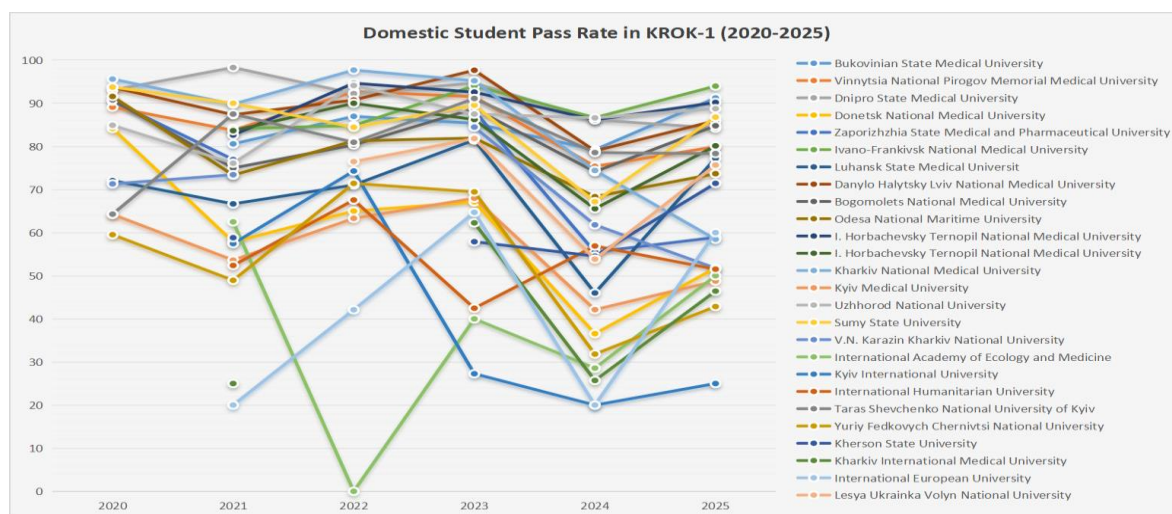

Figure 1 – Pass rate in KROK-1 of domestic students studying on «Medicine»,

«Medical psephology» and «Pediatrics» programs in 2020-2025

Before 2024, Ukrainian medical universities were absent from international rankings. In 2024, one institution entered the Times Higher Education (THE) list, and by 2025, five were represented. For comparison, the EU countries collectively increased their presence from 195 to 252 universities, China increased its count from 32 to 42, while the United States maintained over 120. Despite the war, the hard work of scientific and academic staff has allowed institutions to maintain acceptable levels of scientific research quality and gradually enter to international academic visibility.

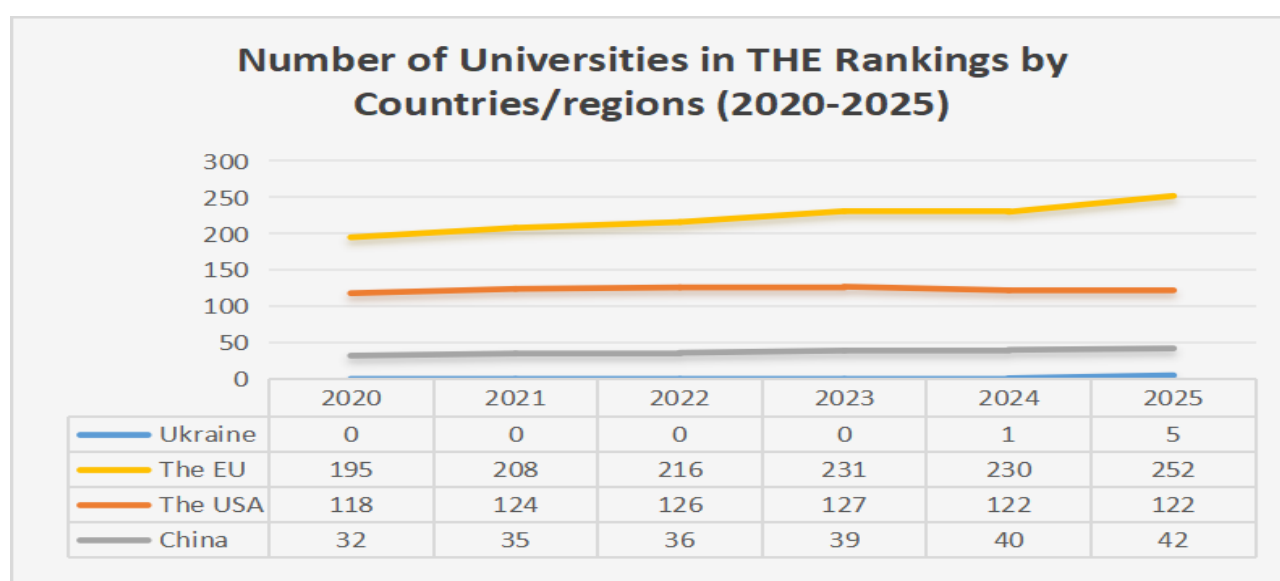

Figure 2 – Number of Universities in THE Rankings by subject: clinical and health in 2020-2025

While Ukrainian legislation emphasizes clinical training and practical competence, as reflected in the stable results of national qualification exams[1], it places less emphasis on research and publication activity. For instance, the Concept of Educational Activity in the Field of Higher Education in Specialty 222 «Medicine» (Knowledge Area 22 «Health Care»), approved by the The Ministry of Health of Ukraine, does not set strict quantitative or qualitative requirements for graduates of the third (educational and scientific) level of higher education regarding scientific publications. It only states that, upon graduation, a student should be able to «freely

present and discuss research results and applied medical problems in Ukrainian and foreign languages, and publish the results of their studies in leading international scientific journals». In contrast, European doctoral standards establish clear and mandatory criteria for research productivity. According to the «Regulation for Doctoral Studies» of the European Commission (Article 8), doctoral candidates must publish at least one indexed article, present results at two scientific conferences (one international), and publicly defend a dissertation, similar practices exist in leading Chinese and U.S. universities. Such detailed requirements strengthen the connection between education, research, and innovation, ensuring that scientific activity becomes an integral part of professional qualification.

To achieve parity with the world's leading educational systems and gain broader international recognition, Ukraine should integrate research-based learning into higher medical education. Expanding continuous professional development programs to include research components, encouraging student participation in scientific conferences, and introducing incentives for publication activity could significantly enhance both educational quality and global ranking performance.

Conclusion. Ukrainian higher medical education, despite wartime challenges, continues to progress through reforms emphasizing professional competence and continuous development. However, the limited integration of research and publication activities constrains international recognition. Strengthening the research component of continuous professional development, aligning academic standards with European educational requirements, and supporting scientific communication at the student level will be key to improving the global visibility and competitiveness of Ukrainian medical universities.

References

1. Дегтярьова І. et al. Медична реформа: публічно-управлінські аспекти. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Сер. Соціальні та поведінкові науки. Сер. Управління та адміністрування ПОЧАТОК*. 2024. № 28 (57). Р. 206-218.

2. Тищук О.М., Мороз О.В. Публічне управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні: актуальність проблематики щодо норм програмних документів міжнародного рівня та міжнародних зобов'язань України. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2024. №1. Р. 83-88.

3. Moroz O. Reforming Public Administration In Ukraine's Healthcare System In Times Of War: Creating Accessible Medical Care Through Community Medical Centres. *Молодіжний соціологічний форум «ХПІ»*. 2023: Р. 81-84.

4. Sovsun I., Tyshchuk T. A "KROK" Away from the Medical Education Reform. What is wrong with tests for medical students? URL: <https://voxukraine.org//longreads/kroks/index-en.html>.

Анухтіна А.В., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

MECHANISMS FOR ENGAGING YOUNG PEOPLE IN PUBLIC SERVICE IN THE CONTEXT OF MARTIAL LAW AND POST-WAR RECONSTRUCTION

Воєнний стан та перспективи повоєнної відбудови України створюють унікальні виклики та можливості для трансформації системи публічного управління. Одним з ключових поточних завдань є залучення нового покоління високоосвічених, мотивованих та патріотично налаштованих молодих фахівців до публічної служби. Традиційні підходи до кадрової політики в публічному управлінні потребують суттєвого переосмислення з урахуванням змінених

соціально-економічних умов, нових ціннісних орієнтацій молоді та специфічних потреб періоду відновлення країни.

Молоде покоління українців, що формувалося в умовах незалежності та політики європейської інтеграції, володіє принципово іншими компетенціями, очікуваннями та мотиваційними чинниками порівняно з попередніми поколіннями державних службовців [1]. Цифрова грамотність, знання іноземних мов, прагнення до інновацій та змін, висока соціальна мобільність характеризують сучасну молодь як стратегічний ресурс для модернізації публічного управління.

Водночас традиційна система публічної служби в Україні довгий час характеризувалася низьким рівнем престижності, бюрократичними процедурами, обмеженими можливостями професійного зростання та неконкурентним рівнем оплати праці. Воєнний стан актуалізував потребу в ефективному публічному управлінні, здатному швидко адаптуватися до кризових умов та забезпечувати якісні публічні послуги в умовах обмежених ресурсів [2].

Формування привабливого іміджу публічної служби для молодих фахівців представляє собою комплексне завдання, що вимагає переосмислення традиційних підходів до позиціонування державної служби як сфери професійної діяльності. В умовах воєнного стану та перспектив повоєнної відбудови зазначені питання набувають особливої актуальності через необхідність залучення найкращих кадрів для вирішення стратегічних завдань державного будівництва.

Цифрова трансформація як драйвер привабливості публічної служби відіграє ключову роль у формуванні позитивного сприйняття молоддю [3]. Молоде покоління асоціює ефективність і сучасність з використанням цифрових технологій, тому впровадження електронного урядування, систем штучного інтелекту та автоматизації процесів значно підвищує привабливість публічного сектору. Успішні проєкти цифровізації, такі як «Дія», демонструють можливості держави бути інноваційним роботодавцем.

Прозорість і відкритість публічної служби є критично важливими для покоління, яке цінує чесність та справедливість. Впровадження відкритих конкурсів на посади в органах влади, публікація звітів про діяльність, забезпечення доступу до інформації про результати роботи формують довіру та інтерес молоді. Використання платформ електронної участі дозволяє молодим людям відчувати себе співтворцями державної політики.

Системи мотивації в публічному секторі потребують кардинального переосмислення для відповідності очікуванням та потребам нового покоління працівників [4]. Традиційні підходи, що базувалися переважно на матеріальному стимулюванні та кар'єрному просуванні, виявляються недостатніми для залучення та утримання талановитої молоді в умовах конкуренції з приватним сектором та міжнародними організаціями. Комплексні пакети винагород мають включати не лише конкурентну базову заробітну плату, але й додаткові бенефіти, що охоплює медичне страхування розширеного спектру, можливості навчання та розвитку за рахунок роботодавця, гнучкий графік роботи, додаткові відпустки, компенсацію витрат на спорт та здоров'я. Особливу цінність для молоді мають можливості професійного розвитку та навчання новим компетенціям.

Проектна робота та горизонтальні ротації дозволяють молодим фахівцям набути різноманітного досвіду та знайти сферу найкращого застосування своїх талантів. Можливість працювати в міжвідомчих робочих групах, брати участь у реформаторських ініціативах, очолювати інноваційні проекти створює можливості для професійної самореалізації.

Створення привабливих та різноманітних кар'єрних траєкторій для молодих фахівців у публічному секторі є критично важливим для залучення та утримання фахівців. Традиційні лінійні моделі кар'єрного зростання не відповідають сучасним очікуванням молоді, яка прагне швидкого професійного розвитку, різноманітного досвіду та можливостей для самореалізації.

Горизонтальна мобільність між різними сферами публічного сектору дозволяє молодим публічним службовцям набути широкого досвіду та знайти

найкращу сферу застосування своїм умінням. Зазначене включає можливості переходу між центральними органами виконавчої влади, місцевими органами влади, державними підприємствами, дипломатичною службою та міжнародними організаціями.

Міжнародні можливості передбачають стажування в європейських інституціях, участь у програмах обміну, роботу в міжнародних організаціях та дипломатичних місіях. Для молоді з глобальним світоглядом такі можливості є особливо привабливими та створюють унікальний досвід для подальшого кар'єрного розвитку.

Інші напрями кар'єрного просування стають все більш важливими в контексті цифрової трансформації публічного сектору, що включає можливості для публічних управлінців, кібербезпекових аналітиків, дизайнерів для державних сервісів. Такі позиції часто пропонують конкурентну з приватним сектором оплату праці та інноваційне робоче середовище.

Програми повернення мають розроблятися для молодих українців, які здобули освіту або працювали за кордоном. Програми можуть пропонувати привабливі умови повернення та можливості застосування міжнародного досвіду в українському контексті.

Таким чином, дослідження механізмів залучення молоді до публічної служби в умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної відбудови демонструє критичну важливість системної трансформації кадрової політики в публічному секторі. Традиційні підходи до управління людськими ресурсами в органах публічної влади потребують значного переосмислення для відповідності очікуванням і потребам нового покоління фахівців.

Формування привабливого іміджу публічної служби вимагає комплексного підходу, що поєднує цифрову трансформацію, прозорість процесів, міжнародну орієнтацію та чітке позиціонування соціальної місії публічної служби. Особливо важливими є партнерство з освітніми закладами, використання сучасних каналів комунікації та демонстрація реальних можливостей для професійної самореалізації.

Розробка різноманітних кар'єрних траєкторій для нового покоління управлінців має враховувати прагнення молоді до швидкого професійного зростання, горизонтальної мобільності та міжнародного досвіду. Проектні кар'єри та спеціалізовані треки створюють привабливі перспективи для талановитих фахівців.

Воєнний контекст та перспективи повоєнної відбудови створюють унікальні можливості для позиціонування публічної служби як сфери патріотичного служіння та участі в історичних трансформаціях. Водночас вони вимагають швидкої адаптації систем управління персоналом до мінливих умов та пріоритетів.

Слід запропонувати наступні ключові рекомендації для удосконалення механізмів залучення молоді до публічної служби:

1. Розробка національної стратегії молодіжної кадрової політики в публічному секторі з чіткими цілями, показниками та механізмами координації між різними рівнями влади.

2. Створення єдиної цифрової платформи для залучення молодих фахівців до публічної служби, що інтегрує вакансії, навчальні програми та кар'єрні консультації.

3. Розвиток партнерства з провідними закладами вищої освіти для створення спільних освітніх програм, організації практик та стажувань, проведення кар'єрних заходів.

4. Модернізація систем оплати праці у публічному секторі для забезпечення конкурентоспроможності з приватним сектором і міжнародними організаціями.

5. Створення спеціалізованих центрів розвитку молодих лідерів у публічному секторі з фокусом на інноваційні компетенції та лідерські навички.

Список джерел інформації

1. Ковтун М. С., Сікан Є. В. Залучення молоді на державну службу як основа побудови правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 2(82). С. 171–176.

2. 32% ОМС мають потребу в молодих фахівцях. *Національне агентство України з питань державної служби*, 2024. URL: <https://nads.gov.ua/news/32-oms-maiut-potrebu-v-molodykh-fakhivtsiakh>.

3. Міщенко М. Г. Механізми формування та реалізації молодіжної політики в Україні: інституційний підхід. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 164–172.

4. Kholod H. Specifics of motivation for civil servants in Ukraine and recommendations for increasing their motivation. *Social Communications: Theory and Practice*. 2024. № 16(2). P. 187–201.

Гайдук П. О., Терещенко Д. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК КЛЮЧОВІ ПАРТНЕРИ
ДЕРЖАВИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ**

**NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS KEY PARTNERS OF
THE STATE IN THE IMPLEMENTATION OF STATE YOUTH POLICY:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES**

На сучасному етапі державотворчих процесів особливого значення набуває молодіжна політика, яка є стратегічним імперативом для формування майбутнього України.

Україна перебуває в умовах невизначеності та нестабільності, внаслідок чого українська молодь опинилася в епіцентрі складних випробувань. Воєнні дії, масова міграція, тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України, що супроводжується агресивною політикою насильницької асиміляції та мілітаризації, - все це сформувало нові умови для усіх сфер життя

молоді та вплинуло на зростання песимістичних настроїв щодо майбутнього, погіршення психічного та фізичного здоров'я, низький рівень заінтересованості молодих людей в участі у суспільному житті [1].

Динамічні трансформаційні процеси у суспільстві вимагають адаптивних та гнучких підходів до реалізації молодіжної політики, яка має враховувати сучасні виклики та можливості. Для досягнення цілей сталого розвитку держава має сфокусувати зусилля на розвитку молоді, надаючи їй належні можливості для самореалізації, освіти та участі в суспільному житті. Реалізація зазначених стратегічних завдань вимагає активної участі громадських організацій, які є важливими партнерами держави у формуванні та імплементації молодіжної політики. Вони допомагають вирішувати соціально-економічні проблеми, залучають молодь до суспільного життя та створюють умови для її самореалізації, а також функціонують як посередники, що представляють інтереси молоді, реалізують спільні проекти, надають соціальні послуги та сприяють розвитку громадянського суспільства.

Таке стратегічне партнерство ґрунтується на високій ініціативності самого молодого покоління. Сучасна українська молодь демонструє високий рівень активності та залученості до державотворчих процесів, що емпірично засвідчується значним зростанням громадянської активності. Так, аналіз статистичних даних свідчить, що з 2022 року кількість зареєстрованих громадських організацій в Україні зросла на 57% порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення [2], причому значну частку лідерів та членів цих організацій становлять саме представники молоді.

Особливості реалізації молодіжної політики та роль громадських організацій як партнерів держави є центром уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, І.В. Пеша та Н.В. Тілікіна у своїх працях підкреслюють складний характер процесів формування молодіжної політики в Україні, наголошуючи на її трансформаціях у контексті: демократизації суспільства; децентралізації державного управління; європейської інтеграції [3].

Крім того, дослідники слушно наголошують на визначальній важливості впровадження науково обґрунтованого підходу, ефективної міжсекторальної взаємодії та забезпечення активної участі молоді у процесах прийняття рішень як на національному, так і на регіональному рівнях [4].

Поглиблюючи теоретичний аналіз, необхідно зазначити, що молодіжна політика розглядається науковцями не лише як інструмент роботи з молоддю, а як індикатор загального стану держави. Як слушно зазначає О. І. Пархоменко-Куцевіл, рівень соціально-економічного, демографічного, політичного та культурного розвитку держави знаходить своє пряме відображення в її молодіжній політиці [5]. Вона підкреслює, що цей вид політики виходить за рамки винятково «майбутнього молодого покоління», охоплюючи стратегічні національні інтереси. Водночас, дослідниця акцентує увагу на існуванні низки системних проблем, які пов'язані з невідповідністю державних підходів (нормативно-правової бази, програмних документів) реальним потребам та інтересам молоді. Ця невідповідність є критичним викликом, який зумовлює необхідність пошуку та впровадження ефективних, інноваційних шляхів вирішення виявлених протиріч [5].

Успішна молодіжна політика ґрунтується на фундаментальному принципі: молодь є не об'єктом, а повноправним суб'єктом формування державної молодіжної політики, який має можливість безпосередньо впливати на прийняття рішень. Впровадження цього принципу на практиці вимагає інституціоналізації низки ефективних механізмів, які можна згрупувати за такими основними напрямками, як міжсекторальна співпраця та інклюзія; політика, що заснована на доказах (Evidence-Based Policy); створення умов для самореалізації молоді та розвиток компетентностей.

1. Міжсекторальна співпраця та інклюзія.

Саме інклюзивний підхід та міжсекторальна синергія сприяють відкритості процесу, формуванню співвідповідальності за результати та зміцненню довіри між владою та молодіжною спільнотою.

Ефективність партнерства влади та громадського сектору яскраво

демонструє досвід Львова, де молодіжна політика була розроблена в рамках ініціативи «Молодіжна столиця Європи» [5]. Цей успішний кейс став орієнтиром для інших громад, зокрема Запоріжжя, де формування місцевої молодіжної стратегії відбувається за активної участі громадської організації «Молодь онлайн» [6] та «Степ» [7]. Для забезпечення залучення та формування комплексного підходу амбасадори програми «Молодіжна столиця Європи» у Запоріжжі організували низку публічних дискусій та стратегічних сесій. До участі в цих заходах були залучені представники різних секторів (стейкхолдери), що забезпечило багатосторонню експертизу:

- освітній сектор: викладачі, директори освітніх інституцій;
- громадський сектор: керівники громадських організацій;
- бізнес-сектор: власники соціально-відповідального бізнесу;
- місцеве самоврядування: представники інституту розвитку міста.

Завдяки такій багатосторонній платформі співпраці вдалося успішно налагодити конструктивну взаємодію між молоддю та зазначеними стейкхолдерами. Цей досвід є прикладом ефективної міжсекторальної взаємодії (освіта-бізнес), що безпосередньо сприяє професійній орієнтації молоді та зменшенню мотивації до зовнішньої трудової міграції.

2. Політика, що заснована на доказах (Evidence-Based Policy).

В контексті стратегічного вдосконалення, сучасна молодіжна політика має неухильно базуватися на принципах політики, що ґрунтується на доказах: процес вироблення публічної політики має робити акцент на раціональних, ретельних та систематичних підходах, що передбачає відмову від ідеологічних та партійних уподобань на користь глибокого аналізу даних та доказів для прийняття обґрунтованих рішень. Цей підхід є критично важливим для забезпечення релевантності та ефективності державної молодіжної політики. Політика, що базується на доказах, передбачає, що управлінські рішення, програми та стратегії розробляються не на основі суб'єктивних припущень чи загальних уявлень, а на реальних, систематично зібраних даних про життя, потреби, цінності та виклики, з якими стикається молодь. Ключовим елементом

реалізації цього принципу є систематичний збір емпіричних даних. Це включає регулярне проведення опитувань, соціологічних досліджень, глибинних фокус-груп серед різних категорій молоді.

Необхідно охоплювати максимально широкий спектр молодіжного середовища, включаючи студентів, молодих батьків, внутрішньо переміщених осіб, молодь із особливими освітніми потребами, представників сільської місцевості та ін. Такий інклюзивний та об'єктивний підхід дозволяє сформувати цілісний профіль молодого покоління, що, своєю чергою, допомагає виявити актуальні проблеми, запити, бар'єри та ресурси. Саме на основі цих верифікованих даних держава та територіальні громади можуть адаптувати та оптимізувати свої програми, забезпечуючи максимальну цільову ефективність.

Прикладом принципу доказової політики та інтеграції науково-дослідного компоненту у формування ефективної муніципальної молодіжної політики може слугувати програма «Молодіжна Столиця Європи» [5], яка вимагає від міста-кандидата проведення комплексного аудиту та глибокого аналізу потреб молоді, а також створення прозорої системи моніторингу. У рамках підготовки заявок та реалізації річної програми муніципалітети зобов'язані не лише визначити пріоритетні сфери (працевлаштування, участь, волонтерство), але й обґрунтувати їх на основі верифікованих соціологічних даних. Саме такий підхід гарантує, що стратегія розвитку молоді, прийнята муніципалітетом, є не декларативною, а глибоко науково обґрунтованою, що критично підвищує її релевантність та цільову ефективність.

3. Створення умов для самореалізації молоді та розвиток компетентностей.

Одним із ключових завдань сучасної української держави є створення умов, за яких молодь бачила б своє майбутнє в Україні, а не шукала його за кордоном. В умовах масової міграції молоді, спричиненої як військовими діями, так і соціально-економічними чинниками, особливого значення набуває формування можливостей для самореалізації, професійного та особистісного розвитку безпосередньо всередині країни. Серед стратегічно важливих

напрямів – реформування системи освіти, спрямоване не лише на засвоєння академічних знань, а й на розвиток ключових компетентностей: громадянської свідомості, критичного мислення, ініціативності та соціальної відповідальності.

Важливою є інтеграція елементів громадянської освіти, управління проєктами, фінансової грамотності та волонтерства у шкільні та університетські програми. Це дозволить молоді з раннього віку усвідомлювати, що вона може впливати на життя громади та держави, формуючи почуття власної суб'єктності. Крім того, необхідно активно розвивати молодіжне підприємництво, підтримувати стартапи, творчі ініціативи, молодіжні ради та волонтерські програми. Це сприятиме не лише економічній активності молоді, але й формуванню відповідальності, самостійності та впевненості у власних силах.

Заклади вищої освіти України вже успішно практикують подібні інтеграційні підходи (зокрема, НТУ «Харківський політехнічний інститут», НТУ «Запорізька політехніка»). Наприклад, НТУ «Запорізька політехніка» регулярно проводить події «Бізнес-кава» за участю студентів та представників локального бізнесу [8]. На цих зустрічах студенти мають змогу: дізнатись більше про локальний бізнес-ландшафт міста; опанувати нові практичні навички; задати хвилюючі для них питання безпосередньо власникам та керівникам компаній.

Отже, майбутнє держави залежить від рівня активності, компетентності та залучення молоді до процесів прийняття рішень. Саме тому формування та реалізація державної молодіжної політики повинні відбуватися з урахуванням комплексного аналізу становища молоді, її цінностей та реальних потреб. Важливою умовою ефективності державної молодіжної політики є інституціоналізація принципів участі, відповідно до європейських стандартів та практик. Інвестування зусиль, часу та державних ресурсів у розвиток молоді слід розглядати як стратегічну інвестицію у сталий розвиток держави. Забезпечення якісної освіти, рівного доступу до ресурсів, можливостей для самореалізації та участі в суспільному житті є не лише елементом підтримки

молодого покоління, а й ключовою передумовою соціально-економічного та демократичного прогресу України.

Таким чином, молодіжна політика, що ґрунтується на партнерстві держави, громадськості та самої молоді, є не просто механізмом підтримки, а стратегічною основою для формування активного громадянського суспільства та забезпечення сталого розвитку України в умовах сучасних викликів.

Список джерел інформації

1. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості - 2030»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2025 р. № 840-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Київ, 2025. URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit_UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umakh_viyny_2022-2025.pdf (дата звернення: 31.10.2025).
3. Молодіжна політика в Україні: становлення, виклики та перспективи розвитку : кол. монографія. Київ : ГО «Інститут молоді». 2025. 368 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/394504055_Molodizna_politika_v_Ukraini_stanovlenna_vikliki_ta_perspektivi_rozvitku (дата звернення: 31.10.2025).
4. Сучасні проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Видавнича компанія "ДКС Центр". URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2819/2855> (дата звернення: 31.10.2025).
5. TVORY Lviv The European Youth Capital 2025. TVORY Lviv The European Youth Capital 2025. URL: <https://www.lviveyc2025.com/> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Головна - Молодь Online. Молодь Online. URL: <https://www.molodonline.org.ua/> (дата звернення: 31.10.2025).

7. СТЕП – Стратегії і технології ефективного партнерства. *СТЕП – Стратегії і технології ефективного партнерства*. URL: <https://www.stepngo.in.ua/> (дата звернення: 31.10.2025).

8. Про університет - національний університет «Запорізька політехніка». *Національний університет «Запорізька політехніка»*. URL: <https://zp.edu.ua/pro-universitet> (дата звернення: 31.10.2025).

Д'яченко К. С.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ В СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ
СИСТЕМНИХ БАР'ЄРІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ І
СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**LEGISLATIVE INNOVATIONS IN THE FIELD OF PUBLIC-PRIVATE
PARTNERSHIPS IN UKRAINE AS A TOOL FOR OVERCOMING
SYSTEMIC BARRIERS AND ENSURING RECOVERY AND SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

Масштаб поточних руйнувань, завданих інфраструктурі, промисловості та соціальній сфері війною в Україні, вимагає акумуляції фінансових ресурсів, які об'єктивно неможливо покрити виключно за рахунок дефіцитного державного бюджету та міжнародної донорської допомоги. Залучення приватного капіталу сьогодні є не просто опцією, а критичною необхідністю. У цьому контексті, інститут публічно-приватного партнерства (ППП) може виступити ідеальним механізмом для реалізації проєктів відбудови, що потребують залучення значних капіталів, дозволяючи поєднати стабільність держави та запит на великі проєкти з економічною ефективністю та

інноваційністю приватного сектору.

Проте, незважаючи на понад десятиліття існування законодавства про ППП (в минулому державно-приватне партнерство), об'єктивно можна констатувати, що цей інститут в Україні залишався практично недієздатним. За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2025 р. на умовах ДПП укладено 200 договорів, з яких реалізується 22 договори, 167 договорів не реалізується, 11 призупинені у зв'язку зі війною [1].

Розвиток ППП був паралізований низкою системних бар'єрів. Наукові дослідження попередніх років (дослідження вітчизняних науковців у сфері публічного управління, права та економіки) здебільшого фокусувалися на констатації цих проблем – корупції, бюрократії, недосконалості законодавства [2; 3].

Однак, із прийняттям нового, суттєво пропрацьованого Закону України «Про публічно-приватне партнерство» (проект закону № 7508 від 01.07.2022), що набрав чинності 31 жовтня 2025 року є надія на значні зміни в позитивний бік [4].

Аналіз попередньої практики дозволяє нам ідентифікувати три взаємопов'язані групи проблем, які фактично унеможливлювали реалізацію масштабних проєктів ППП.

По-перше, це нормативно-правова невизначеність та колізії. Старе законодавство було фрагментарним. Існували прямі конфлікти між нормами Закону України «Про державно-приватне партнерство», Закону України «Про концесії» (в старій редакції), а також земельним, бюджетним законодавством та законами про оренду й приватизацію [5]. На практиці це створювало ситуацію, коли ініціація проєкту перетворювалася на купу юридичних ризиків для обох партнерів. Ще однією з ключових перепон була відсутність надійних механізмів вирішення спорів. Недовіра до української судової системи, особливо у спорах з державою, та відсутність чіткої опції міжнародного комерційного арбітражу у більшості випадків, відлякувала будь-якого серйозного іноземного інвестора.

По-друге, фундаментальні фінансово-економічні бар'єри. Найбільш критичною вадою був неадекватний та жорсткий розподіл ризиків. Держава, в особі публічного партнера, намагалася перекласти на інвестора не лише комерційні ризики (що є зрозумілим та нормальним), але й регуляторні та політичні (наприклад, ризик зміни законодавства, непрогнозована зміна тарифів, невиконання державою зобов'язань щодо інфраструктури). Водночас, у законодавстві були відсутні гнучкі фінансові інструменти, визнані світовою практикою. Наприклад, відсутність механізму «плати за готовність» (availability payments), який дозволяє реалізовувати соціально значущі, але низькоприбуткові проєкти (наприклад, лікарні чи дороги з безкоштовним проїздом).

По-третє, інституційно-адміністративна слабкість. Навіть за наявності ідеального закону, його хтось має виконувати. Але спостерігався хронічний дефіцит експертизи в органах публічного управління. І це не питання про брак юристів чи фінансистів, а про відсутність культури проєктного менеджменту – невміння готувати складні фінансові моделі, проводити якісний аналіз ефективності та структурувати проєкт.

Новий законодавчий пакет є цільовою та системною відповіддю саме на вище окреслені проблеми. Аналіз новел показує, що законодавець намагався «дзеркально» закрити ідентифіковані «діри».

У відповідь на нормативний хаос, ключовим досягненням стала уніфікація. Нове законодавство запровадило єдину термінологію та єдину логіку для всіх форм ППП. Це значно знижує юридичну невизначеність. Ще важливіше, що закон запровадив прозоріші та значно швидші процедури. Наприклад, чітко визначені терміни на кожному етапі, зменшення кількості непотрібних погоджень та проведення прозорого конкурсу. Але дійсно революційним кроком є пряме закріплення права сторін передавати спори, що виникають з угоди, на розгляд міжнародного комерційного арбітражу. Це – прямий і потужний сигнал іноземним інвесторам про захист їхніх прав на рівні, який їм зрозумілий [5].

Для подолання фінансових бар'єрів, законодавство запровадило низку критично важливих інструментів. По-перше, це гнучкий розподіл ризиків. Закон тепер дозволяє сторонам детально прописувати в угоді, хто і за що відповідає, що робить проєкти більш привабливими. По-друге, ми нарешті отримали легалізовані нові фінансові моделі. Це відкриває двері для цілого класу проєктів у соціальній інфраструктурі. По-третє, для захисту інвесторів від регуляторних змін впроваджено «стабілізаційне застереження» (grandfathering clause), яке гарантує, що до інвестора протягом певного (або всього) терміну проєкту не будуть застосовуватися нові, гірші умови законодавства. Це пряма відповідь на ризик політичної нестабільності [5].

Підсумовуючи, новий пакет законодавства у сфері публічно-приватного партнерства є не частковою, а фундаментальною реформою. Він цілеспрямовано та системно відповідає на ключові інституційні бар'єри. Зараз же законодавець створив рамку, яка є зрозумілою для міжнародних інвесторів, запровадивши арбітраж, плату за готовність та стабілізаційні застереження.

Однак, справжнім викликом стає подальша імплементація. Без розбудови реальної інституційної спроможності на місцях – в міністерствах, агентствах та муніципалітетах – ці норми залишаться на папері. Тому, моніторинг імплементації нового законодавства, аналіз перших кейсів (case studies) та дослідження регіональної специфіки готовності до впровадження ППП будуть наступними перспективними напрямками дослідження цього питання.

Список джерел інформації

1. Стан здійснення ДПП в Україні. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true>.
2. Круглов В. Державно-приватне партнерство у системі державного управління. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці*. 2022. № 21. С. 152–157.
3. Шавлак М. А. Напрями удосконалення механізму реалізації державно-приватного партнерства. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В.І. Вернадського, серія «Публічне управління та адміністрування». 2022. № 5. С. 115–120. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2022.5/18>.

4. Про публічно-приватне партнерство : Закон України. Голос України від 31.07.2025 р. № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20/sp:dark?dark=0#Text>.

5. Про державно-приватне партнерство : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 40. ст. 524. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

Коник Т.Д., Терещенко Д.А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ НА ОСНОВІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

STATE REGULATION OF INVESTMENT PROCESSES AT THE REGIONAL LEVEL BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року не лише призупинило інвестиційні процеси в Україні, а спричинило фундаментальну трансформацію всього інвестиційного ландшафту, яка носить не лише кількісний, але й глибокий якісний та структурний характер. Традиційні індикатори, що десятиліттями слугували основою для інвестиційних рішень, значною мірою втратили свою репрезентативність – так, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ), який і в довоєнний період був спотворений значною часткою «раунд-тріпінг» капіталу (де найбільшим «інвестором» фігурував Кіпр

[1, с. 34]), в умовах воєнного стану майже повністю зведений до реінвестування прибутків вже існуючими іноземними компаніями.

В умовах колапсу традиційних ринкових механізмів (ПП, банківське кредитування) держава змушена була взяти на себе дві нові, невластиві їй раніше ролі: «інвестора останньої надії» та «гаранта останньої надії». Роль «інвестора» реалізується через трансформацію програми «Доступні кредити 5-7-9%». Із інструменту підтримки МСБ вона перетворилася на потужний механізм інвестиційного кредитування. За час воєнного стану саме на інвестиційні цілі в рамках програми було видано 52.14 млрд грн [2].

Ще важливішою є нова роль держави як «гаранта». Визнаючи, що іноземний капітал не прийде без захисту, у 2023-2024 роках була сформована ціла архітектура страхування воєнних ризиків. Вона включає міжнародні агентства, такі як MIGA (Група Світового банку) та DFC (США), що фокусуються на великих іноземних інвесторах [3]. Стратегічно важливим кроком став запуск національного механізму: з 1 січня 2024 року Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України отримало повноваження страхувати інвестиції від воєнних та політичних ризиків [4].

В умовах критичної обмеженості бюджетних ресурсів, що посилюється потребами фінансування оборони у воєнний стан, та колосального дефіциту фінансування відбудови каталізатором залучення приватного капіталу теоретично могли б стати механізми публічно-приватного партнерства (ППП). Однак практична реалізація цього потенціалу стикається з глибоко вкоріненими бар'єрами, що перетворюють більшість потенційних проєктів на нежиттєздатні з комерційної та інституційної точки зору.

Серед таких бар'єрів є сама відсутність прозорості, верифікованої та централізованої бази даних реалізованих проєктів PPP. Навіть офіційні державні ресурси, наприклад, портал реєстру проєктів МФО [5] не надають чіткого розмежування між проєктами, що фінансуються міжнародними фінансовими організаціями (що є, по суті, кредитами або грантами для державного сектору) та «класичними» PPP, де приватний партнер бере на себе

значну частину ризиків. Ця «статистична сліпота» не є суто технічною помилкою; вона є прямим наслідком інституційної незрілості та, як слушно зауважують В. Бульба та С. Федченко, «глибокої недовіри між державою та бізнесом» [6, с. 428]. ППП не інтегроване в загальну стратегію регіонального розвитку; воно все ще сприймається органами влади як екзотичний, нішевий або надто складний інструмент, що унеможлиблює його адекватний моніторинг та масштабування.

Якщо до 24 лютого 2022 року ключовими перешкодами були хронічні інституційні та фінансові проблеми, то після початку повномасштабного вторгнення до них додався екзистенційний безпековий бар'єр, який не просто доповнив, а мультиплікував усі попередні ризики, зробивши більшість довгострокових інвестиційних моделей неідеальними.

Очевидно, що безпекові бар'єри вимагають не просто стандартного страхування, а повного переосмислення моделі розподілу ризиків. Інструменти, що починають з'являтися, зокрема через MIGA, є життєво важливими, але поки що мають обмежене покриття. Наявні гарантії MIGA (448 млн дол з початку вторгнення [7]) та фінансування ЄБРР (3.8 млрд євро) переважно орієнтовані на підтримку існуючого бізнесу, а не на структурування нових довгострокових інфраструктурних проєктів ППП.

На цьому тлі позитивним є те, що ухвалення нового законодавства (зокрема, Законопроєкту №7508 [8]) є прямою відповіддю на інституційні та законодавчі бар'єри, виявлені ще до війни. Впровадження спрощеної процедури для проєктів вартістю до 5,5 млн євро (заміна повноцінного ТЕО на концептуальну записку) – це цілеспрямована спроба «розморозити» саме регіональні муніципальні проєкти, які раніше «вмирили» на етапі дорогої та складної підготовки. Це законодавче поле також розширює сфери застосування ППП та дозволяє використовувати донорські кошти у гібридних моделях, що є адекватною реакцією на поточні виклики.

Таким чином, критичний аналіз практики застосування ППП в Україні виявляє ринок, що перебував у стані глибокої стагнації до 2022 року, та був

фактично знищений повномасштабною війною. Довоєнні хронічні проблеми – інституційна недовіра, відсутність «довгих грошей» та регуляторна нежиттєздатність муніципальних проєктів – нікуди не зникли, а були мультипліковані тотальними безпековими ризиками. Стає очевидним, що «класичні» моделі ППП, що базуються на довгостроковому приватному ризику, не будуть життєздатними в Україні у середньостроковій перспективі, особливо у контексті відбудови.

Правові та фінансові реформи є необхідним, але не достатнім фундаментом для активізації інвестицій. Їхня дієвість повністю нівелюється, якщо на практиці відсутні інституції, здатні кваліфіковано підготувати та супроводити інвестиційний проєкт.

Аналіз інституційного механізму супроводу інвестиційних проєктів на регіональному рівні виявив критичну дисфункцію. Ця проблема має подвійну природу. По-перше, спостерігається критичний «провал компетенцій» на місцевому рівні, оскільки органи місцевого самоврядування (ОМС) виявилися неготовими до якісної підготовки проєктів ППП. По-друге, відчувається гостра нестача уваги з боку національних агенцій, які систематично ігнорують проєкти середнього масштабу, концентруючись лише на великих ініціативах. Таким чином, попри те, що децентралізація формально наділила громади широкими повноваженнями, вона не забезпечила їх ані необхідною кадровою, ані фінансовою спроможністю для реалізації цих складних завдань. Це призвело до фактичного блокування та неефективності самого механізму.

Проблема полягає в тому, що ринок підготовки якісних інфраструктурних проєктів є вузьким та надзвичайно дорогим. Органи місцевого самоврядування не мають у штаті фінансових моделістів, юристів з міжнародного контрактного права чи технічних експертів, здатних розробити ТЕО та провести аналіз ефективності за світовими стандартами. Водночас у громад немає бюджетних коштів на залучення зовнішніх консультантів. Це створює «інституційний вакуум»: життєво важливі для регіонів проєкти вартістю 5-15 млн євро виявляються «сиротами» – вони надто складні та дорогі для ОМС, але надто

малі та нецікаві для національних інституцій на кшталт UkraineInvest, чий мандат сфокусований на проєктах зі «значними інвестиціями» (понад 12 млн євро).

Для вирішення цієї системної проблеми пропонується створення на національному рівні нової інституції – «Українського фонду підготовки інфраструктурних проєктів». Ключова відмінність цієї інституції від існуючих має полягати у зміні її функції: перехід від пасивної «методичної допомоги» та написання посібників до акумуляції міжнародної технічної допомоги на пряме залучення найкращих зовнішніх консультантів. Його завдання – зняти з ОМС непосильний тягар підготовки: взяти ідею проєкту від громади та професійно «запакувати» її «під ключ» – розробити якісне ТЕО, фінансову модель, оцінку ризиків та проєкт договору. Таким чином, Фонд виступатиме централізованим «інвестиційним банком» для публічного сектору, компенсуючи брак дорогих та рідкісних компетенцій безпосередньо на місцях.

На регіональному рівні ця реформа має супроводжуватися чітким перепрофілюванням Агенцій регіонального розвитку (АРР). Як показав аналіз, наразі АРР функціонують переважно як офіси для написання дрібних грантових заявок, тоді як у запропонованій моделі їхня роль має кардинально змінитися. АРР мають стати ефективним локальним партнером для Національного фонду підготовки. Їхнє нове завдання – не готувати проєкти самостійно, а агрегувати потреби громад, формуючи якісний перелік потенційних проєктів для передачі у Фонд; а також виступати «інвестиційною нянькою» (консьєрж-сервісом) для середніх проєктів, допомагаючи інвестору, який прийшов на підготовлений Фондом проєкт, вирішувати поточні питання на місцях (дозволи, земля, комунікації), використовуючи своє знання місцевого контексту.

Такий підхід радикально знижує ризики підготовчої фази для приватного інвестора, який більше не витрачає роки та мільйони на розробку проєкту «з нуля». Таким чином, запропонована інституційна модель створює логічний потік проходження проєкту, де кожна інституція виконує чітко визначену функцію.

Список джерел інформації

1. Гуцан Т., Мельникова О. Тенденції інвестиційної привабливості України в умовах воєнного стану. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 2. С. 30–39.
2. Мінфін: За тиждень підприємці отримали 820 доступних кредитів на 2,6 млрд грн за держпрограмою «5-7-9%». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-tyzhden-pidpriyemtsi-otrymaly-820-dostupnykh-kredytiv-na-26-mlrd-hrn-za-derzhprohramoiu-5-7-9> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Страхування воєнних ризиків. *ICC Ukraine*. URL: <https://iccua.org/strahuvannya-voyennyh-ryzykiv/> (дата звернення: 11.11.2025).
4. Україна починає страхувати своїх інвесторів від воєнних та політичних ризиків | Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf65cd05-4b5d-4610-a71c-5829d81cb6de&title=Ukraine> (дата звернення: 11.11.2025).
5. Портал реєстру проєктів МФО. *IFIs projects*. URL: <https://proifi.gov.ua/?p=index> (дата звернення: 11.11.2025).
6. Бульба В. Г., Федченко С. В. Державно-приватне партнерство у спорті в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики, уроки, старі і нові принципи та інститути. *Pressing Problems of Public Administration*. 2024. Vol. 2, no. 65. Р. 423–443. URL: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-2-22> (date of access: 11.11.2025).
7. MIGA надає гарантії на 185 млн євро для підтримки фінансового сектору України та малого бізнесу - *UkraineInvest*. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/miga-nadaye-garantiyi-na-185-mln-yevro->

[dlya-pidtrymky-finansovogo-sektoru-ukrayiny-ta-malogo-biznesu/](#) (дата звернення: 11.11.2025).

8. Картка законопроекту 7508. *Електронний кабінет громадянина*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39902> (дата звернення: 11.11.2025).

Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ ДИСФУНКЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ECOLOGICAL DYSFUNCTIONS AND STRATEGIES FOR RESTORING THE ENVIRONMENT OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Повномасштабна російська військова агресія проти України створила в природному середовищі значні негативні зміни. Деградація українських екосистем, спричинена прямим військовим впливом (обстріли, забруднення токсинами) та опосередкованими наслідками (відходи руйнування, знищена інфраструктура), ставить під загрозу сталий розвиток регіону на десятиліття вперед. Виходячи з означеного, критично важливим є системний аналіз кількісних збитків, оцінка тривалості відновлення та розробка науково обґрунтованих стратегій регенерації територій.

Загальний обсяг екологічної шкоди, завданої Україні, має безпрецедентні масштаби. Станом на червень 2025 року, загальна оцінка фінансових збитків довкіллю, зафіксованих на контрольованих територіях, сягнула 3,9 трлн грн [1]. Вказана сума постійно зростає через триваючі бойові дії. Додатковою проблемою є величезний обсяг фізичних відходів (понад 15 млрд т відходів,

значну частину яких складає будівельне сміття від зруйнованої інфраструктури та житла). Загальна екологічна шкода станом на 2024 рік, лише від впливу відходів, вже оцінена в 2,5 трлн грн [2].

Військові дії призводять до широкомасштабного забруднення ключових георесурсів (грунту, води та атмосфери) токсичними речовинами та військовими відходами. Одним із найгостріших наслідків війни є забруднення ґрунтового покриву. За оцінками, приблизно 25% загальної території України забруднено вибуховими речовинами [1]. Зазначене забруднення включає не лише міни та нерозірвані боєприпаси, а й хімічні сполуки, що виділяються при детонації (важкі метали, тротил, гексоген). Військові відходи та уламки, розсіяні по території, додатково посилюють забруднення ґрунтів токсичними речовинами, знижуючи їхню продуктивність та екологічну функцію [2]. Накопичені хімічні зміни можуть перетворити ділянки ґрунту на «мертві зони», критично впливаючи на аграрний сектор.

Водні ресурси зазнали значного прямого та опосередкованого впливу. Серед найсерйозніших інцидентів екоциду називають руйнування Каховської дамби, що призвело до масштабних змін ландшафту, а також локальні катастрофи, як-от отруєння річки Сейм на Сумщині та нафтовий розлив у Керченській протоці. Руйнування гідротехнічних споруд та потрапляння в річки і озера токсичних відходів і військових забруднень мають каскадний ефект, порушуючи водопостачання та деградуючи екосистеми пониззя.

Тривалі терміни відновлення лісів (понад 70 років) [3] у поєднанні з тривалим мінуванням, яке унеможлиблює швидку інтервенцію, свідчать про те, що довкілля зіткнулося з якісною зміною функціональності, а не лише з пошкодженням. Втрата здатності ґрунтів до самовідновлення внаслідок хімічного забруднення та фізичної деструкції може призвести до незворотного переходу екосистем у новий, деградований стан. Майбутня рекультивація вимагатиме не лише простих лісонасаджень, а й складних інженерних, біологічних та біоінженерних методів.

Крім того, деградація однієї екосистеми посилює кризу в іншій. Масове знищення лісосмуг та лісових масивів прискорює ерозію ґрунтів. Ерозія, своєю чергою, збільшує замулення та забруднення водних об'єктів, що створює каскадний ефект, де деградація лісових екосистем прямо посилює гідрологічну кризу. Зазначене може зробити відновлення водних ресурсів дорожчим і довшим, ніж прогнозовані 10-20 років [1]. Стратегії відновлення, отже, мають бути інтегрованими та враховувати взаємозалежність ґрунту, лісу та води.

Гуманітарне розмінування є фундаментальною передумовою будь-якої екологічної регенерації. Доки території залишаються замінованими, вони є непридатними ні для сільського господарства, ні для відновлювальних робіт [3]. Оскільки загальна фінансова шкода та витрати на розмінування значно перевищують внутрішні фінансові можливості України, успіх екологічної регенерації залежить від створення ефективних міжнародних фінансових механізмів, які забезпечать довгострокове та цільове фінансування.

Екологічні наслідки повномасштабної агресії мають довгостроковий, системний і часто незворотний характер. Загальний обсяг фінансових збитків є лише частиною реальної шкоди, враховуючи неоцінені втрати на окупованих територіях. Ключовим викликом є синергія між забрудненням (хімічним, токсичним) та фізичною деструкцією (відходи, мінування). Забруднення вибуховими речовинами блокує значну частину території, унеможлиблюючи відновлювальні роботи, тоді як відходи руйнування перетворюються на постійні джерела токсичного забруднення. Враховуючи, що у світі посилюється пошук форм та методів у вирішенні проблем державного управління природними ресурсами [4], виходячи з наявної ситуації, терміни відновлення екосистем підтверджують необхідність довгострокового планування та фінансування.

На основі проведеного аналізу, для мінімізації довгострокових екологічних негативних наслідків, необхідні наступні підходи стратегічного характеру:

1. Гуманітарне розмінування має бути визнане критичним екологічним заходом. Доки вказаний бар'єр не буде усунутий, більшість програм екологічної регенерації залишатимуться нереалізованими.

2. Розробка та впровадження стратегії поводження з відходами, яка передбачає їх масову переробку та використання як вторинної сировини для відбудови з метою перетворення екологічного тягаря на економічний ресурс, що сприятиме «зеленій» реконструкції.

3. Необхідно посилити міжнародні зусилля щодо створення фінансових механізмів, які забезпечать стягнення екологічних репарацій. Використання високотехнологічного моніторингу (дрон-фотознімки, інтерактивні платформи) є ключовим для формування юридично незаперечної доказової бази.

4. Програми відновлення мають бути інтегрованими, враховуючи каскадні ефекти (ліс-грунт-вода). Необхідно планувати складні інженерні та біологічні методи рекультивації для запобігання переходу пошкоджених територій у незворотно деградовані зони.

Список джерел інформації

1. Мурашко А. Екологічна ситуація в Україні у 2025 році: як війна вплинула на довкілля. *Українські Національні Новини*. 2025. URL: <https://unn.ua/news/ekolohichna-sytuatsiia-v-ukraini-u-2025-rotsi-yak-viina-vplynula-na-dovkillia>.

2. Духневич А. В., Карпінська Н. В. Екологічні наслідки війни: оцінка впливу відходів на навколишнє середовище. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. №1. С. 347–352.

3. Академік НАН: На місці Каховського водосховища за 20 років виросте унікальний ліс. *РБК-Україна*. 2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/akademik-nan-mistsi-kahovskogo-vodoshovishcha-1743849839.html>.

4. Tarasenko I., Kruhlov V., Stepanenko T., Moroz G., Lebedchenko V. Public-private partnerships in natural resource management as a basis for the implementation of the ecological and economic security doctrine of Ukraine's

development. *Journal of Law and Sustainable Development*. 2023. №11(3). P. 819.
<https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i3.819>.

Кураєв Б. І., Терещенко Д. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДО ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ

INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITY AS THE BASIS FOR PUBLIC ADMINISTRATION TRANSFORMATION: FROM TRADITIONAL MODELS TO THE PROCESS APPROACH

Інформаційно-аналітична діяльність (ІАД) є невід’ємним інструментом сучасних систем публічного управління, що забезпечує органи влади якісною, достовірною та своєчасною інформацією для прийняття обґрунтованих рішень. Вона дозволяє оптимізувати процеси управлінської діяльності, забезпечуючи моніторинг ситуації, прогнозування розвитку подій та оцінку впливу прийнятих рішень. В умовах цифрової трансформації публічного сектору ІАД виступає базисом формування прозорості, підзвітності та орієнтованої на громадянина системи управління. Вона сприяє підвищенню якості державних рішень, оптимізації управлінських процесів, прогнозуванню суспільно-політичних тенденцій і мінімізації ризиків неефективного використання державних ресурсів [1].

На сучасному етапі ІАД перетворюється із суто технічної функції на стратегічний ресурс держави, який визначає її здатність до стійкості та швидкої адаптації до кризових викликів. Метою інформаційно-аналітичного забезпечення в публічному управлінні є створення оптимальних умов для

підготовки, прийняття, реалізації та контролю за виконанням державних управлінських рішень. Інформаційно-аналітичне забезпечення в органах публічної влади спрямоване на реалізацію основних функцій управлінської діяльності:

- 1) інтеграційної – формування внутрішніх і зовнішніх зв'язків в органах публічної влади;
- 2) комунікативної – обмін інформацією і підтримка баз даних із обмеженим або публічним доступом;
- 3) інструментальної – розробка методів і інструментарію для пошуку, реєстрації, обробки, аналізу та узагальнення первинної інформації;
- 4) пізнавальної – відображення об'єктивної реальності в описовій формі;
- 5) організаційно-технологічної – упорядкування практичних дій, спрямованих на вдосконалення організації, процесів або соціальних відносин, підвищення продуктивності праці, поліпшення управління та цілеспрямований вплив на громадську думку через засоби масової комунікації [1].

Саме цей набір функцій дозволяє реалізувати ідею «доказової політики», забезпечуючи не емоційне, а раціональне врядування.

Ефективна ІАД є циклічним процесом, який включає кілька взаємопов'язаних етапів. Практична реалізація ІАД розпочинається з етапу моніторингу і збору інформації, які охоплюють роботу з великими потоками даних (Big Data) із різноманітних джерел – державних реєстрів, офіційної статистики, соціологічних досліджень, засобів масової інформації, соціальних мереж, міжнародних звітів тощо. Після забезпечення якісного збору та верифікації первинної інформації, ІАД переходить до стадії її глибокої, системної обробки та інтерпретації, що охоплює такі взаємопов'язані складові: аналіз та оцінка; експертно-аналітичне забезпечення; інформаційне супроводження рішень.

На етапі «аналіз та оцінка» проводиться глибокий, системний та міждисциплінарний аналіз отриманої інформації з метою виявлення тенденцій, проблем, ризиків і можливостей розвитку. Без міждисциплінарного підходу

ІАД втрачає свою прогностичну цінність, обмежуючись лише описом минулого, а не моделюванням майбутнього. У цьому контексті варто відзначити Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання впровадження процесного підходу в центральних органах виконавчої влади», якою визначено необхідність аналізу робочих процесів, оцінки їх ефективності, результативності та орієнтованості на споживача [3]. Згідно з названим нормативно-правовим документом, аналіз має здійснюватися шляхом збору інформації про проблеми у виконанні робочих процесів, оцінювання ключових показників, ступеня відповідності результатів стратегічним завданням та внесення даних до каталогу робочих процесів.

Експертно-аналітичне забезпечення включає залучення висококваліфікованих фахівців для надання оцінок, обґрунтувань та розробки альтернативних сценаріїв дій. Такий підхід підвищує об'єктивність рішень і забезпечує їх відповідність стратегічним пріоритетам державної політики. На нашу думку, в умовах високої турбулентності зовнішнього середовища, роль експертної оцінки є критичною для запобігання системним помилкам управління, які можуть мати незворотні наслідки.

На етапі «інформаційне супроводження рішень» здійснюється підготовка аналітичних документів – доповідних записок, звітів, оглядів, прогнозів – у зручній та зрозумілій формі для керівників, які приймають управлінські рішення. Це сприяє підвищенню ефективності комунікації між аналітичними підрозділами та управлінськими структурами.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективна організація ІАД у системі державного управління базується на чітко визначених правових механізмах, технологічній інфраструктурі та інституційній незалежності аналітичних органів. У більшості розвинених країн ІАД розглядається як основа для вироблення політики, заснованої на доказах (evidence-based policy), що забезпечує об'єктивність, прозорість і ефективність управлінських рішень [4].

У європейських країнах формування системи ІАД відбувалося під впливом нормативно-правових актів ЄС, спрямованих на захист персональних

даних та належний обіг інформації, зокрема директиви 95/46/ЄС; директиви 2002/58/ЄС; конвенції Ради Європи №108 (1981 р.) та її Додатковий протокол 2001 р.

Україна приєдналася до конвенції Ради Європи у 2010 р., що сприяло гармонізації національного законодавства з європейськими нормами [4].

У країнах ЄС і Північної Америки значна увага приділяється створенню незалежних наглядових органів – таких як Федеральна служба уповноваженого із захисту персональних даних у Німеччині, Комісар із захисту приватної інформації в Канаді, Національна комісія з інформатики та свобод у Франції та Офіс комісара з питань інформації у Великій Британії. Показовим прикладом міжвідомчої взаємодії є Італія, де Центр з обробки оперативної інформації при МВС координує обмін даними між силовими структурами та співпрацює з ФБР, DEA і митними службами США [4].

Чинна нормативно-правова база, яка визначає порядок збору, аналізу та використання даних у процесі прийняття управлінських рішень, забезпечує методологічну та технологічну єдність інформаційно-аналітичних процесів у державному секторі. Така системність сприяє підвищенню обґрунтованості та ефективності управлінських рішень, а також формуванню міцної доказової бази для реалізації державної політики відповідно до європейських стандартів належного врядування.

Прикладом вдосконалення системи збору та обробки даних є створення Реєстру прозорості, що регламентується Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання створення та функціонування Реєстру прозорості» [2]. Його впровадження сприяє підвищенню відкритості та прозорості взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання, що є важливим аспектом реалізації принципів належного врядування.

Впровадження Постанови Кабінету Міністрів України «Про процесні підходи в центральних органах виконавчої влади (ЦОВВ)» від 17 січня 2025р. №50 вимагає трансформації ІАД. Постанова фокусується на аналізі, оптимізації та підвищенні якості робочих процесів, що робить дані та аналітику ключовою

основою для цих змін. Удосконалення ІАД має бути спрямоване на методологічне та інструментальне забезпечення аналізу й оптимізації робочих процесів, як того вимагає затверджений Порядок:

1. Каталогізація та ідентифікація процесів (створення та актуалізація каталогу процесів, розробка єдиних стандартів збору метаданих про кожен процес (учасники, ресурси, цілі, показники); чітка ідентифікація проблем (ІАД має збирати та аналізувати інформацію про такі проблеми у виконанні робочих процесів, як неефективність, дублювання, невідповідність результату очікуванням тощо).

2. Аналітичне забезпечення оцінки ефективності (оцінювання ключових показників (KPIs), які об'єктивно відображають ефективність, результативність та орієнтованість на споживача кожного робочого процесу, що вимагає використання кількісних та якісних методів аналізу; аналіз відповідності результатам, зокрема встановлення ступеню відповідності результатів виконання робочих процесів стратегічним завданням та цілям державного органу).

3. Методологічна єдність та системність (уніфікація методології збору даних, що використовуються для оцінки процесів, забезпечуючи методологічну єдність між різними структурними підрозділами; міждисциплінарний аналіз, залучення фахівців з різних галузей для міждисциплінарного аналізу проблемних процесів для виявлення системних причин їх неефективності (наприклад, юридичних, технологічних, кадрових)).

4. Інструментальне та технологічне вдосконалення (впровадження цифрових інструментів аналізу, зокрема використання сучасних аналітичних платформ, систем Business Intelligence (BI) та інструментів аналітики великих даних (Big Data) для автоматизації збору, візуалізації та аналізу показників робочих процесів; сценарне прогнозування, наприклад, цифровізація, скорочення етапів, зміна відповідальних осіб та прогнозування їхнього впливу на ефективність і ресурси).

У контексті Постанови Кабінету Міністрів України «Про процесні

підходи в центральних органах виконавчої влади (ЦОВВ)», ІАД перестає бути лише функцією інформування, а стає критичним інструментом внутрішнього аудиту та реінжинірингу управлінських процесів, забезпечуючи їх постійне вдосконалення, цифровізацію та підвищення якості результатів.

Перспективи розвитку ІАД в Україні безпосередньо пов'язані з цифровою трансформацією публічного управління. Ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення створює основу для інноваційної, відкритої та результативної моделі державного управління. Цифровізація дозволяє інтегрувати національні аналітичні системи, забезпечити оперативний обмін інформацією між відомствами та підвищити якість управлінських рішень [5].

Для підвищення ефективності ІАД необхідно реалізувати низку заходів. По-перше, слід забезпечити уніфікацію методів збору, обробки та аналізу інформації, а також імплементацію урядових рішень щодо міжвідомчої інформаційної взаємодії. По-друге, варто впроваджувати інструменти штучного інтелекту та аналітики великих даних для автоматизації процесів обробки інформації. По-третє, необхідно інвестувати у розвиток людського потенціалу, забезпечуючи підготовку та перепідготовку висококваліфікованих аналітиків [5].

Крім того, особливо важливим забезпечити проактивність державного управління – перехід від реагування на вже наявні проблеми до попередження кризових ситуацій завдяки ранньому виявленню ризиків та тенденції. Використання ІАД підвищує підзвітність і прозорість органів влади, забезпечує відкритість даних і можливість громадського контролю. Аналіз громадської думки та потреб населення сприяє формуванню ефективної комунікації між владою і суспільством та розробці державних програм, орієнтованих на реальні запити громадян.

Отже, в умовах цифрової трансформації ІАД набуває статусу стратегічного ресурсу, який є базисом для формування прозорості, підзвітності та орієнтованої на споживача системи управління. Впровадження процесного підходу в діяльність центральних органів виконавчої влади (відповідно до

Постанови КМУ № 50 від 17 січня 2025 р.) детермінує ключову трансформацію ІАД. Аналітична діяльність перетворюється на критичний інструмент внутрішнього аудиту та реінжинірингу управлінських процесів, забезпечуючи їх каталогізацію, ідентифікацію проблем та аналітичне забезпечення оцінки ефективності (KPIs). Для збереження прогностичної цінності ІАД необхідний між- та трансдисциплінарний аналіз, що виходить за межі опису минулого. У контексті високої турбулентності зовнішнього середовища експертно-аналітичне забезпечення набуває критичного значення для запобігання системним управлінським помилкам.

Ефективність ІАД залежить від системності, методологічної єдності та інституційної стійкості. Гармонізація національної нормативно-правової бази з європейськими стандартами (зокрема, щодо захисту даних) та створення таких інструментів, як Реєстр прозорості, підвищують обґрунтованість рішень та відповідність принципам належного врядування.

Подальший розвиток ІАД безпосередньо пов'язаний із цифровою трансформацією. Для підвищення ефективності діяльності необхідно реалізувати наступні практичні заходи:

- уніфікація методів збору, обробки та аналізу інформації, включно з імплементацією міжвідомчої інформаційної взаємодії;
- інструментальне вдосконалення (активне впровадження інструментів штучного інтелекту (ШІ) та аналітики великих даних (Big Data) для автоматизації процесів);
- розвиток людського потенціалу (інвестиції у підготовку та перепідготовку висококваліфікованих публічних службовців - аналітиків-трансформаторів);
- забезпечення проактивності (перехід від реагування на проблеми до попередження кризових ситуацій завдяки ранньому виявленню ризиків та сценарному прогнозуванню).

Таким чином, ІАД виступає ключовим механізмом формування відкритої, проактивної та результативної моделі публічного управління, що відповідає

сучасним європейським стандартам.

Список джерел інформації

1. Труш О. О., Василенко Д. В. Інформаційно-аналітична діяльність у системі публічного управління. *Центрально-український вісник права та публічного управління*. 2023. С. 49–55.
2. Деякі питання створення та функціонування Реєстру прозорості : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1175. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2024-%D0%BF#Text> .
3. Деякі питання впровадження процесного підходу в центральних органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2025 № 50. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2025-%D0%BF#Text> .
4. Адамовський В. І. Міжнародний досвід організації інформаційно-аналітичної діяльності: тенденції нормативно правової співпраці України та зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. С. 129–136.
5. Ганцюк Т. Сучасний стан та проблеми функціонування механізмів інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності місцевих державних адміністрацій в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2019. С. 68–78.

Мороз В.М., Мороз С.А., Мороз О.В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНТІСНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ
СЛУЖБОВЦІВ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ**

**MODEL OF THE COMPETENCY SYSTEM FOR PUBLIC SERVANTS:
GLOBAL CONTEXT OF CONTENT ACTUALIZATION**

Актуальність проблеми, виокремлення важливих наукових і практичних завдань, що потребують негайного вирішення. Проблематика формування професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (публічних службовців), з огляду на неабияку свою значущість для забезпечення ефективності публічного управління, постійно перебуває у колі наукової уваги дослідників. Про актуальність цієї проблематики свідчить факт її включення до відразу декількох програмних документів, а саме до: формалізованого учасниками програми Support for Improvement in Governance and Management програмного документу «Принципи державного управління», в частині конкретизації механізмів вирішення питань кадрового забезпечення державної служби та професійного розвитку [5]; Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, в частині розвитку змісту «рамки компетентностей для різних професійних груп на державній службі відповідно до каталогу типових посад державної служби» та необхідності формування та подальшого розвитку необхідних для розв'язання проблем у сфері публічного управління компетентностей [7]; Стратегічного плану діяльності Національного агентства України з питань державної служби на 2025–2027 роки, в частині обґрунтування шляхів досягнення пов'язаних з підвищенням рівня професійної компетентності державних службовців стратегічних цілей [6]. Крім того, проблематика розвитку компетентності публічних службовців була актуалізована на рівні одного із засадничих змістовних концептів у нещодавно прийнятій за основу Плану відновлення України «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» та розроблених відповідно до нього сімнадцяти національних програм [4]. Майже кожна з цих державних програм передбачає необхідність підвищення ефективності публічного управління та адміністрування за відповідним напрямом реалізації функцій державою.

Основна частина з елементами наукової новизни. Проблематика формування професійної компетентності публічних службовців не є принципово новим напрямом в організації наукових досліджень. Окремі з її

питань були висвітлені у роботах Т.В. Гаман (з'ясовано умови ефективності підвищення рівня професійної компетентності публічних службовців), Л.М. Корнути (досліджено адміністративно-правовий аспект професійної компетентності публічних службовців в Україні та проаналізовано сучасний стан професійної підготовки публічних службовців), Т.О. Лукіної (визначено місце та роль громадянської компетентності публічних службовців у забезпеченні їх професійного розвитку), А.Б. Мудрик (проведено теоретико-емпіричний аналіз феномену професійної компетентності державних службовців), В.І. Надраги (формалізовано теоретичні засади підвищення компетентності посадових осіб місцевого самоврядування у контексті територіального розвитку), О.І. Пархоменко-Куцевіл (конкретизовано теоретико-методологічні засади формування рамок професійної компетентності публічних службовців), Г.П. Пасемко (розглянуто феномен професіоналізму публічних службовців на рівні системного явища, а також проведено аналіз змісту професіоналізму, як підґрунтя для ефективного вирішення задач публічної служби), Н.С. Сидоренко (проведено аналіз структурних базових та компетентнісних компонентів професійної культури державних службовців) та дослідженнях багатьох інших вчених. Питання якості формування професійної компетентності майбутніх фахівців в системі вищої освіти набули свого розвитку у наших попередньо виконаних дослідженнях [1, 2, 9]. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги до порушеної вище проблематики, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків. Серед таких питань, неабиякої значущості набувають ті з них, фокусом дослідницької уваги яких є удосконалення змісту компетентнісної системи публічних службовців відповідно до їх спроможності забезпечити досягнення визначених 70-ою сесією Генеральної Асамблеї ООН Цілей сталого розвитку «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [3]. Вагомий який внесок у розвиток цієї проблематики було зроблено фахівцями Департаменту з економічних і соціальних питань ООН (DESA UN) та Комітету експертів з державного управління (СЕРА) [8]. Опрацьована

фахівцями цих організацій модель компетентнісної системи публічних службовців була покладена нами в основу авторської візії відповідного феномену. Результат авторського узагальнення змісту та структури моделі компетентнісної системи публічних службовців, з прийняттям до уваги необхідних для виконання завдань Цілей сталого розвитку компетентностей, подано на рисунку 1.

Висновки й напрями подальшого дослідження проблеми. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні узагальнення та висновки.

По-перше, формування моделі компетентнісної системи публічних службовців, з огляду на необхідність створення сприятливих умов для гарантованого досягнення національною системою публічного управління визначених ООН Цілей сталого розвитку, повинно відбуватися у парадигмі конкретизації її змісту від глобального до організаційного. Іншими словами, актуалізація змісту компетентнісної системи публічних службовців відбувається за так званим принципом «з гори до низу». Таке узагальнення створює підґрунтя для розуміння засадничих місця та ролі тих компетенцій публічних службовців, які обумовлюються необхідністю досягнення цілей сталого розвитку. Отже, конкретизовані на глобальному рівні компетентності публічних службовців (рисунок 1) повинні стати основою для формування національних, регіональних, місцевих та організаційних моделей компетентнісної системи публічних службовців.

Рисунок 1 – Модель компетентнісної системи публічних службовців відповідно до

По-друге, з огляду на зміст Цілей сталого розвитку та визначених відповідно до них задач, формування моделі компетентнісної системи публічних службовців повинно відбуватися навколо трьох основних блоків, а саме: інклюзивності, ефективності та відповідальності. Кожен з цих блоків має свою унікальну за змістом та структурою систему знань, умінь та навичок (рисунок 1), але при цьому всі ці блоки об'єднані так званими наскрізними складовими, а саме: алгоритми або моделі поведінки публічних службовців; вмотивованість публічних службовців до професійної діяльності. Такий наголос є вкрай важливим для розуміння цілісності компетентнісної системи публічних службовців, адже традиційне сприйняття професійної компетентності суто через «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, цінностей, інших особистих якостей» (тут ми використали тлумачення професійної компетентності яке було інституалізовано у Положенні про

професійне навчання працівників Державної кримінально-виконавчої служби України) або через «здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості» (тут ми використали тлумачення професійної компетентності яке було формалізовано у Законі України «Про державну службу») не відповідає вимогам сьогодення. У самому спрощеному вигляді модель професійних компетентностей публічних службовців повинна подаватись через призму таких її складових: 1) система знань, умінь, навичок та цінностей, а також здатність (спроможність) особи до їх використання у професійній діяльності (ці складові є традиційними для розкриття змісту професійної компетентності); 2) алгоритми поведінки публічних службовців, а також їх вмотивованість до професійної діяльності за фахом (ці складові запропоновані авторами цієї публікації у якості доповнення до вже існуючих).

По-третє, формування змісту освітніх програм за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», особливо в частині формалізації компетентностей публічних службовців, повинно відбуватись з прийняттям до уваги, з одного боку, запитів глобального рівня (наприклад, тих запитів, які актуалізуються внаслідок необхідності забезпечення виконання завдань Цілей сталого розвитку), а з іншого – запитів місцевого або організаційного рівнів (наприклад, тих запитів, які формуються роботодавцями на рівні конкретних організацій та установ). Разом з тим, слід розуміти що глобальний рівень превалює над всіма іншими рівнями, а отже й передбачені ним компетенції публічних службовців (рисунок 1) повинні сприйматися на рівні обов'язкових для всіх інших рівнів. Отже, складання стандарту вищої освіти за спеціальністю, та як наслідок – формалізація змісту освітніх програм у її межах, повинно відбуватися з прийняттям до уваги того факту, що підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється саме за спеціальністю (глобальний контекст), а не для конкретної організації (локальний контекст). Усвідомлення цього факту дозволить визначити не лише конкретний перелік компетентностей за спеціальністю (стандарт вищої освіти), а й конкретизувати зміст освітніх

програм у межах стандарту підготовки фахівців.

Вище наведені узагальнення та висновки не вичерпують проблематики розбудови змісту та структури моделі компетентнісної системи публічних службовців, а отже можуть бути доповнені за результатами додатково проведених досліджень. Серед перспективних напрямів в організації наукових пошуків, відповідно до обраного нами у межах цієї публікації фокусу дослідницької уваги, є ті з них, які зосереджуються на обґрунтуванні доцільності державної стандартизації змісту освітніх програм та уніфікації систем освітньої діяльності з їх реалізації.

Список джерел інформації

1. Мороз С.А. Державне управління якістю вищої освіти в контексті норм міжнародних стандартів якості: принцип процесного підходу. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Одеса, 27 жовтня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 365–366.

2. Мороз С.А., Домбровська С.М., Мороз В.М. Рейтинг науково-педагогічних працівників, як складова системи державного управління якістю вищої освіти. *Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»)*. 2017. Вип. 2 (7). С. 294–309.

3. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 рок. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku> (дата звернення: 10.05.2025).

4. План відновлення України «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 11.11.2025).

5. Принципи державного управління: веб-сайт. URL: <https://surl.li/rvxlot> (дата звернення: 11.11.2025).

6. Стратегічний план діяльності Національного агентства України з питань державної служби на 2025–2027 роки: затверджено наказом

Національного агентства України з питань державної служби від 23 грудня 2024 року № 175-24. веб-сайт. URL: <https://surl.li/hgybfp> (дата звернення: 11.11.2025).

7. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 61. С. 17-21.

8. Competency Framework for Public Servants to Realize the Sustainable Development Goals. URL: https://unpan.un.org/sites/default/files/UN%20DESA%20Competency%20framework_Final.pdf (date of application: 14.11.2025).

9. Moroz S., Moroz V., Kalagin Y., Grygorieva S., Sutula O., Kozlova O., Moroz O. The dependency of an individual's and state well-being on higher education quality: analysis of Ukrainian students' and employers' opinion. *Financial and credit activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 5 No. 46. P. 283-299.

Мороз С.А., Тищук О.М., Мороз В.М.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДІАЛЕКТИКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ЗМІСТУ ФЕНОМЕНУ ЯКОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАГАЛЬНО-
ФІЛОСОФСЬКОГО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДХОДІВ**

**QUALITY OF HIGHER EDUCATION: DIALECTICS OF
INTERPRETATION OF THE CONTENT OF THE PHENOMENON OF
QUALITY THROUGH THE PRISM OF GENERAL PHILOSOPHICAL AND
NORMATIVE-LEGAL APPROACHES**

Актуальність проблеми, виокремлення важливих наукових і практичних

завдань, що потребують негайного вирішення. Проблематика розвитку змісту феномену якості вищої освіти, з огляду на її відповідність відразу декільком з визначених Організацією Об'єднаних Націй на глобальному рівні Цілям сталого розвитку (Ціль №4 «Якісна освіта»; Ціль №10 «Зменшення нерівності»; Ціль №11 «Сталий розвиток міст і громад» тощо), є одним з актуальних напрямів організації наукових досліджень. Така актуальність може бути підтверджена у тому числі й через призму положень національного Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, а саме тих з них, які пов'язані з виконанням операційних цілей №4 «Оновлення змісту освіти» та №7 «Розвиток та реформа вищої освіти» [7]. З огляду на неабияку свою значущість для суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку держави, проблематика якості вищої освіти постійно перебуває у межах кола наукової уваги дослідників. Вагомий внесок у розвиток цієї проблематики було зроблено М.А. Ажажею, Л.М. Грень, С.М. Домбровською, В.М. Ємельяновим, Д.В. Карамишевим, І.П. Лопушинським, С.А. Мороз, С.О. Шевченком та багатьма іншими вченими. Окремі з питань проблематики якості вищої освіти були розглянуті у т.ч. й нами, під час попередньо проведених наукових пошуків [4, 5, 8]. Не дивлячись на достатній рівень наукової уваги вчених до актуалізованої вище проблематики, її окремі питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків. Серед таких питань неабиякої значущості набувають ті з них, фокус уваги яких зосереджено на розгляді того чи іншого феномену проблематики якості вищої освіти через призму різних підходів до тлумачення його змісту. У межах цієї публікації ми маємо намір зосередитись на інтерпретації змісту феномену якості через призму загально-філософського та нормативно-правового підходів.

Основна частина з елементами наукової новизни. Складність та суперечливість сприйняття феномену якості в системі забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти обумовлюється принципово різними підходами до тлумачення засадничої категорії цієї проблематики. У самому спрощеному вигляді можна виділити два підходи до визначення квінтесенції

змісту феномену якості, а саме – загально-філософський та нормативно-правовий. Кожен з цих підходів зосереджується на принципово різних характеристиках феномену, що у кінцевому випадку власне й обумовлює згадані вище складності сприйняття та суперечності. Розглянемо кожен з цих підходів більш детально.

У межах філософської наукової думки категорія «якість» тлумачиться через призму вчення про буття (осягнення дійсності), а саме парадигму таких категорій як якість, кількість, міра. Ці категорії дозволяють визначити та конкретизувати, з одного боку, найсуттєвіші, а з іншого – найзагальніші властивості буття. Ще не переходячи до розгляду нормативно-правового контексту розуміння феномену якості, ми вже маємо достатньо складну парадигму поєднання «найсуттєвішого» (характеристика яка дозволяє виділити конкретний об'єкт з різноманіття умовно схожих на нього об'єктів) та «найзагальнішого» (характеристика яка дозволяє умовно ототожнювати порівняно схожі об'єкти). На цьому етапі нашого дослідження вважаємо за доцільне абстрагуватися від абстрактної суперечності між характеристиками «найсуттєвішого» та «найзагальнішого» у межах одного феномену (цей напрям заслуговує на окремий напрям наукового дослідження), та зосередитись на квінтесенції змісту феномену «якість» через призму філософського світогляду. Автори філософського словника термінів розкривають цю категорію через усталену та стійку «сукупність властивостей предмета, які вирізняють його від інших предметів» [2, с. 260]. Ключовим акцентом у змісті цього визначення є наголос на тій властивості феномену якості, яка забезпечує його унікальність (неоднаковість, нетотожність, відмінність), а саме – «властивості предмета, які вирізняють його від інших предметів». Іншими словами, якість це те що дозволяє відрізнити один предмет від іншого. Відповідно до цієї парадигми сприйняття категоріального змісту феномену якості ми можемо стверджувати про те, що якість предмету є ознакою його унікальності. Іншими словами, якість подається як характеристика унікальності. За цим підходом, лише ті з предметів які мають ознаки унікальні можуть ідентифікуватися через призму

якості. Наведене вище визначення змісту феномену якості є достатньо типовим для філософської наукової думки, адже майже кожне з наявних у науковому дискурсі відповідних тлумачень апелює до властивості «відмінності» одного предмету від інших. Наприклад: «якість – сукупність ознак, що вирізняють річ серед інших, відмінних від неї, і споріднюють з подібними» [6, с. 40]; «якість виражає притаманну речам специфічну визначеність, що тотожна з їхнім буттям і відрізняє їх від інших речей у сфері їхнього безпосереднього буття» [9, с. 578] тощо. Не дивлячись на різноманіття наявних у філософському дискурсі тлумачень категорії «якість», незмінним, при їх порівнянні між собою, залишається той факт, що зміст кожного з них, розкривається через так звані унікальні властивості або характеристики предмету (те, що дозволяє відрізнити конкретний предмет від інших). Отже, у філософському світогляді якість тлумачиться як характеристика унікальності або ознака неповторності.

На відміну від загально-філософського сприйняття змісту феномену якості, нормативно-правовий підхід фокусується на відповідності предмету встановленим стандартам (параметрам, характеристикам тощо). Іншими словами, якість є характеристикою не унікальності та відмінності (притаманно для загально-філософського підходу), а скоріше відповідності. Наприклад, міжнародний стандарт ISO 9000 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» (ISO 9000:2015, IDT) тлумачить якість продукції та послуг через «здатність задовольняти замовників, а також передбаченим і непередбаченим впливом на відповідні зацікавлені сторони» [3]. Визначення змісту феномену якості через «відповідність» є достатньо поширеною практикою у науковому дискурсі. У таблиці 1 наведені тлумачення понять «якість» та «якість продукції» (таблицю складено відповідно до результатів аналітичної роботи Ю.А. Блишиної [1])

Таблиця 1 – Категоріальний зміст дефініцій «якість» та «якість продукції» в контексті наукових поглядів зарубіжних вчених

№ з/п	Автор визначення	Визначення	Квінтесенція змісту
1	Ф. Бейкер	якість – це здатність продукту або послуги виконувати те, для чого вони призначені	здатність відповідати призначенню
2	Д. Гарріс	якість – це відповідність вимогам за доступну ціну	відповідність вимогам
3	Ф. Кросбі	якість продукції еквівалентна тому, що всі вимірювані характеристики продукції або послуги відповідають установленим технічним вимогам. Виявлена невідповідність означає відсутність якості	відповідність вимогам
4	А. Фейгенбаум	якість – в це ступінь, до якої продукт відповідає вимогам	відповідність вимогам
5	Дж. Харінгтон	якість – задоволення вимог або перевищення очікувань споживача за прийнятною для нього ціною	здатність задовольнити очікування

Майже кожне з наведених у таблиці 1 тлумачень, так само й тих тлумачень які були охоплені аналізом але з об'єктивних причин (вимоги щодо обсягів цієї публікації) залишилися поза межами відповідної таблиці (визначення Дж. Джурана, П. Друкера, В. Демінга, Е. Шухарта та ін.), апелює до можливості розкриття змісту феномену якості через «відповідність вимогам». Такий акцент сприяє формуванню принципово нової парадигми сприйняття феномену якості яка дещо суперечить розглянутому нами вище загально-філософському підходу.

Висновки й напрями подальшого дослідження проблеми. Приймаючи вище наведене можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, сприйняття феномену якості у межах загально-філософського та нормативно-правового підходів не лише є співпадають за квінтесенцією свого змісту, а за певних обстругувань можуть вважатися суперечливими. Загально-філософський підхід тлумачить якість через унікальність властивостей та характеристик предмету (акцент на тих характеристиках конкретного предмету, які дозволяють його виділити з множини умовно

схожих на нього інших предметів), в той час як нормативно-правовий підхід зосереджується на відповідності характеристик заздалегідь визначеним вимогам (акцент на певній універсальності властивостей). Якщо екстраполювати зміст цього узагальнення на проблематику якості вищої освіти через призму критичного мислення, то ми можемо сформулювати таке запитання – чи може бути якісною освіта результати якої не відповідають конкретному стандарту? Очікувано що відповідь не може бути однозначною, адже стандарт є результатом так званих колишніх уявлень про необхідні компетентності випускника, в той час як реальне життя (ситуація на ринку праці; вимоги роботодавців; очікування суспільства тощо), з огляду на неабияку динаміку своїх змін, може висувати принципово інші вимоги (наприклад ти вимоги, які не формалізовані у стандарті, але при цьому є актуальними).

По-друге, полярність загально-філософського та нормативно-правового підходів створює підґрунтя для наукової дискусії щодо доцільності формалізації вищої освіти у межах відповідних стандартів. Тут ми маємо на увазі припущення про якість вищої освіти яка отримана без дотримання стандарту. Наприклад, здобута у Пекінському університеті китайської медицини за освітньою програмою «Традиційна китайська медицина» вища освіта, не відповідає національному стандарту освіти, але скоріше за все ми не можемо стверджувати що ця освіта не є якісною. Цей напрям є унікальним, а отже у межах загально-філософського підходу тлумачення якості ця освіта може розглядатися як якісна. З іншого боку, цей напрям освіти не відповідає національному стандарту, а отже у межах нормативно-правового підходів ця освіта не може бути якісною.

По-третє, категорія якості не є абсолютною, а отже її вимірювання (відчуття) є достатньо суб'єктивним. Тут ми можемо вести мову про так звану відносну або порівняльну якість. Один та той самий предмет (послуга) може мати принципово різні оцінки суб'єктів щодо його якості не залежно від його відповідності стандартам. Тут ми маємо на увазі, що предмет (послуга) може

цілком відповідати стандарту але при цьому не задовольняти очікування та потреби конкретного суб'єкта (для такого суб'єкта цей предмет (послуга) не буде якісним). Це припущення має й зворотною актуалізацію свого змісту, а саме – предмет (послуга) може не відповідати стандарту але при цьому цілком задовольняти очікування та потреби конкретного суб'єкта (для такого суб'єкта цей предмет (послуга) буде якісним). Отже, якість є достатньо відносною характеристикою предмета, цінність якої повинна визначатися актуальними умовами, реальним контекстом та конкретним суб'єктом.

Вище сформульовані узагальнення не вичерпують проблематику інтерпретації змісту феномену якості у вищій освіті, а отже потребують на своє подальше обговорення та розвиток. Серед напрямів такого розвитку, на нашу думку, найбільш цікавими є ті з них, які зосереджені на з'ясуванні особливостей сприйняття феномену якості представниками різних груп стейкхолдерів якості вищої освіти.

Список джерел інформації

1. Блишин Ю.А. Якість продукції на підприємстві: сутність, фактори впливу на управління. *Інноваційні технології в процесі підготовки фахівців: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 20.03.2024 – 22.03.2024)*. Вінниця, 2024. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42091/20457.pdf>
2. Бліхар В.С., Козловець М.А., Горохова Л.В., Федоренко В.В., Федоренко В.О. *Філософія: словник термінів та персоналій*. Київ: КВІЦ. 2020. 274 с.
3. ДСТУ ISO 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT). [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2016. 16 с.
4. Мороз С.А. Державне управління якістю вищої освіти в контексті норм міжнародних стандартів якості: принцип процесного підходу. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід : Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 27 жовтня 2017 р.*

Одеса, 2017. С. 365–366.

5. Мороз С.А., Мороз В.М., Мороз О.В. Бенефіціари та стейкхолдери вищої освіти: діалектика взаємозв'язку та особливості персоналізації. *Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»)*. 2023. Вип. 1 (18). С. 281–297.

6. Павлов В.І., Лебедєв В.О. Словник найбільш уживаних термінів з філософії, логіки, етики, естетики та релігієзнавства. Харків: УкрДУЗТ. 2019. 160 с.

7. План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2025 р. № 1003-р. *Офіційний вісник України*. 2025. № 82. Ст. 5613.

8. Тищук О.М., Мороз О.В. Публічне управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні: актуальність проблематики щодо норм програмних документів міжнародного рівня та міжнародних зобов'язань України. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2024. №1. С. 83-88.

9. Шинкарук В.І. Філософський словник. Київ: Академія наук Української РСР. 1973. 600 с.

Петруленко І. В., Терещенко Д. А.,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

PUBLIC ADMINISTRATION AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN SOCIETY: A SOCIOLOGICAL DIMENSION

Соціальні зміни в сучасному українському суспільстві є складним і
201

багатогранним явищем, яке охоплює значні модифікації у соціальній структурі, моделях поведінки, соціальних інститутах, культурних нормах та цінностях суспільства та характеризується політичними викликами, культурними трансформаціями й соціально-економічними змінами. Розвиток політичної, культурної та соціально-економічної сфер відбувається одночасно і взаємопов'язано, зумовлюючи комплексний характер суспільних перетворень. Особливого значення в цих процесах набуває ефективність системи публічного управління, оскільки саме вона формує умови для сталого розвитку, забезпечення соціальної справедливості та зростання довіри громадян до державних інституцій. У контексті соціологічного виміру цей процес відображає не лише динаміку суспільних змін, але й взаємодію між владою та громадянами, рівень соціального капіталу, участь громадськості у прийнятті управлінських рішень.

Актуальність дослідження зумовлена багатоаспектним впливом глибоких суспільних трансформацій в Україні, спричинених повномасштабною військовою агресією, посиленням євроінтеграційних процесів, прискореною цифровою трансформацією державного сектора та комплексною модернізацією системи публічного управління відповідно до парадигм нового публічного менеджменту (New Public Management), належного врядування (Good Governance), зокрема публічного маркетингу (Public Marketing). У цих умовах роль публічного управління полягає не лише в реалізації державної політики, а й у забезпеченні стабільності, соціальної згуртованості та підтримки громадянського суспільства.

Метою роботи є дослідження теоретичних аспектів ролі публічного управління у процесах трансформації українського суспільства в соціологічному вимірі.

Сучасне українське суспільство характеризується посиленою динамічністю, відкритістю до трансформацій і водночас значною соціальною напруженістю. У соціологічному вимірі це проявляється через зміни в ціннісних орієнтаціях громадян, переосмислення ролі держави та активізацію

громадянської позиції. Значна частина населення дедалі більше орієнтується на принципи демократії, прозорості, участі у прийнятті рішень, що створює новий запит на якість надання публічних послуг, результативність й ефективність публічного управління.

Важливим чинником сучасного розвитку є також інтеграція України до європейського простору управлінських стандартів. Євроінтеграційні процеси передбачають не лише адаптацію законодавства, а й зміну підходів до формування політики, заснованої на принципах прозорості, підзвітності та участі громадян. Це стимулює формування нового типу публічного службовця – відкритого, відповідального та орієнтованого на потреби людей. Крім того, у соціологічному вимірі важливо враховувати рівень соціальної мобільності та громадянської активності населення. Зростання рівня участі громадян у суспільному житті зумовлює більш ефективну роботу системи публічного управління. Це знаходить своє відображення у розвитку місцевого самоврядування, розширенні практик партисипації, волонтерстві та ініціативах, спрямованих на зміцнення демократії.

На сучасному етапі публічне управління в Україні має враховувати не лише адміністративно-правові, але й соціально-орієнтовані аспекти: суспільну довіру, сприйняття управлінських рішень та рівень задоволеності громадян. Необхідність застосування інструментів, що сприяють зростанню цієї довіри, зокрема публічного маркетингу, підкреслюється багатьма дослідниками [1]. Саме ці індикатори перетворюються на нові критерії ефективності влади, які визначають напрям подальших реформ.

Система публічного управління в Україні протягом останніх років зазнала суттєвих трансформацій. Ключовими напрямками реформування виступили децентралізація, розвиток електронного урядування, впровадження антикорупційних механізмів та модернізація публічної служби. Ці процеси спрямовані на підвищення ефективності управління, зміцнення підзвітності влади та забезпечення більшої відкритості для суспільства. З точки зору соціології, публічне управління виступає не лише інструментом реалізації

державної політики, але й засобом соціальної взаємодії. Від того, наскільки органи влади спроможні підтримувати довіру, налагоджувати комунікацію та розвивати партнерські відносини з громадянами, залежить стабільність суспільства та готовність населення до реформ.

За даними соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології, рівень довіри громадян до Збройних сил України становить понад 90%, до волонтерських організацій – близько 80%, до місцевого самоврядування – 45%, тоді як до центральних органів влади – менше 25% [2]. Ці дані вказують на поступове зростання довіри до інститутів громадянського суспільства (місцевого самоврядування, волонтерських та громадських організацій), тоді як рівень довіри до центральних органів влади залишається відносно низьким [3]. Відповідно, це підкреслює важливість децентралізації як чинника посилення соціальної згуртованості.

Водночас, важливим аспектом сучасного розвитку є цифровізація публічного управління. Впровадження електронних сервісів (зокрема, застосунку «Дія») сприяє підвищенню прозорості процесів, мінімізації корупційних ризиків та підвищенню якості надання послуг. У соціологічному вимірі цифрове управління трансформує структуру соціальних відносин між громадянами і державою, роблячи їх більш відкритими, швидкими та довірчими. Окрім цього, важливим чинником розвитку сучасного українського суспільства є волонтерський рух та посилена активність громадських організацій. В умовах воєнної агресії саме інститути громадянського суспільства стали рушійною силою соціальної підтримки, самоорганізації та суспільної стійкості. Публічне управління, орієнтоване на партнерську взаємодію з цими ініціативами, сприяє зміцненню соціальної стабільності та формуванню нової культури взаємної відповідальності.

Публічне управління (Public Administration/Public Governance) – це цілеспрямований вплив органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інших публічних інституцій, на суспільство з метою його збереження, впорядкування, удосконалення та розвитку. Його роль як чинника розвитку

визначається такими ключовими аспектами:

- формування та реалізація політики: публічне управління розробляє стратегії та програми у всіх сферах (економіка, соціальна сфера, освіта, охорона здоров'я, безпека), які безпосередньо впливають на траєкторію розвитку суспільства;
- забезпечення правопорядку та стабільності: створення та підтримка правової держави та ефективної системи безпеки є основою для будь-якого стійкого розвитку;
- економічне регулювання: створення сприятливого інвестиційного клімату, боротьба з корупцією, підтримка бізнесу та забезпечення соціальних стандартів;
- децентралізація: в Україні цей процес є одним із найбільш вагомих чинників розвитку, оскільки він передає повноваження та ресурси на місцевий рівень, наближаючи владу до громадян і підвищуючи ефективність надання публічних послуг;
- антикризове управління: особливо актуально в умовах війни, де публічне управління відіграє критичну роль у відновленні виробничого потенціалу, створенні робочих місць, забезпеченні соціального захисту та стійкості держави.

Соціологічний вимір дозволяє оцінити не лише фактичну результативність управлінських процесів, але й ступінь залучення громадян до ухвалення рішень; зосереджується на тому, як публічне управління сприймається суспільством і який вплив воно має на соціологічні індикатори, які дозволяють оцінити управління не лише за внутрішніми показниками, а й за суспільним впливом:

1. Довіра до влади: рівень довіри громадян до державних інституцій є важливим показником ефективності управління та соціальної єдності. Бюрократизм та корупція (негативні явища, які часто аналізує соціологія) підривають цю довіру.

2. Якість життя: оцінка населенням рівня публічних послуг (освіта, медицина, безпека, комунальні послуги), що є прямим результатом діяльності публічного управління.

3. Соціальна справедливість та рівність: аналіз того, наскільки політика управління сприяє зменшенню соціальної нерівності, забезпеченню рівних можливостей та захисту вразливих груп.

4. Комунікація та залученість: вивчення механізмів взаємодії між органами влади та громадськістю, що є необхідним для уникнення або пом'якшення соціальних конфліктів та прийняття легітимних рішень.

5. Гуманістичний розвиток: соціологія оцінює, наскільки система управління орієнтована на забезпечення потреб та інтересів громадян як своєї головної мети.

Отже, публічне управління є центральною ланкою у реалізації правової та соціальної політики, а його ефективність безпосередньо корелює з успіхами у розвитку сучасного українського суспільства.

Важливо підкреслити, що подальший поступ українського суспільства може бути забезпечений лише за умови зміцнення демократичних інститутів, системного удосконалення системи публічного управління, підтримки ініціатив громадянського суспільства і формування нової культури партнерської взаємодії між владою та соціумом. Українська дослідниця В. Гошовська наголошує, що ефективність публічного управління є похідною від принципів взаємодії влади і громадян, де довіра виступає ключовою передумовою демократичного розвитку [4]. Схожої позиції дотримується й О. Крутій, котра підкреслює, що соціальна стабільність у суспільстві безпосередньо корелює з рівнем залученості населення до процесів прийняття рішень [5].

Таким чином, розгляд сфери публічного управління у соціологічному контексті дозволяє стверджувати, що його ефективність є критично важливим чинником розвитку сучасного українського суспільства, де його роль проявляється у таких аспектах:

1. Системна роль: публічне управління, орієнтоване на принципи New

Public Management і Good Governance, виступає центральною ланкою у формуванні умов для сталого розвитку та забезпечення соціальної справедливості в умовах глибоких суспільних трансформацій, спричинених військовою агресією та євроінтеграційними процесами.

2. Соціологічний імператив: соціологічний вимір перетворює оцінку ефективності з адміністративно-правової на соціально-орієнтовану, зосереджуючись на суспільному впливі (ключові соціологічні індикатори – рівень довіри до державних інституцій, якість публічних послуг, ступінь залученості громадян та рівень соціального капіталу – стають новими критеріями оцінки діяльності органів публічного управління).

3. Партнерство як умова розвитку: в умовах зростаючої громадянської активності та посилення ролі інститутів громадянського суспільства (волонтерський рух, місцеве самоврядування), подальший поступ України може бути забезпечений лише за умови зміцнення демократичних інститутів та формування нової культури партнерської взаємодії між владою та соціумом. Ефективність публічного управління безпосередньо корелює зі спроможністю держави оперативно реагувати на актуальні потреби громадян та підвищувати рівень соціальної згуртованості.

Список джерел інформації

1. Ханик Ю.Б. Вплив рівня довіри громадян до суб'єктів публічної влади на застосування публічного маркетингу в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9. № 2. С. 80–87. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/866>.

2. Кузьмич А., Кузьмич О. Довіра громадян до органів місцевого самоврядування в Україні: фактори, наслідки та шляхи зміцнення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Державне управління*. 2023. № 2(17). С.45–52. URL: <https://gov.bulletin.knu.ua/article/view/3911>.

3. Палагнюк Ю. В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. *Public Administration and Regional*

Development. 2023. № 20. С. 35–42. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/266>

4. Hatsko V. What Determines Trust in Local Governance During the War in Ukraine? *Sociological Studios*. 2024. Vol. 2(25). P. 11–18. URL: <https://sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/view/401>

5. Okunovska Y., Prymush M. Local Self-Government in Ukraine in the Context of a Full-Scale Invasion. *Evropský politický a právní diskurz*. 2024. Vol. 11, Issue 2. P. 102–110. URL: https://eppd13.cz/?page_id=2398

Слісаренко М.С., Терещенко Д. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS FOR SUSTAINABLE TERRITORIAL DEVELOPMENT UNDER MARTIAL LAW

Публічне управління є ключовим інструментом забезпечення сталого розвитку територій та ефективного задоволення суспільних потреб та інтересів. У мирний час його функціональний пріоритет полягає в раціональному розподілі ресурсів та реалізації стратегічних векторів регіонального і місцевого розвитку. Проте, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України кардинально трансформувала механізми публічного управління. В умовах воєнного стану виник гострий дефіцит ресурсів на тлі експоненційного зростання потреби в них. Зазначена невідповідність зумовлена комплексом чинників, зокрема масовим внутрішнім переміщенням населення (ВПО), редукцією податкових надходжень внаслідок економічної дестабілізації та

руйнування виробничих потужностей, критичним зростанням видатків на національну безпеку, оборону та невідкладну соціальну підтримку вразливих груп населення. Сукупність перелічених викликів вимагає від публічного управління фундаментальної переорієнтації пріоритетів та адаптації управлінських механізмів до кризових умов.

Метою дослідження є аналіз трансформації та адаптації ключових механізмів публічного управління сталим розвитком територій (ПУСРТ) в Україні в умовах воєнного стану.

Міжнародним співтовариством було закладено три принципово обов'язкові складові сталого розвитку: економічне зростання, соціальний прогрес та захист навколишнього середовища. Сталий розвиток можна розглядати у трьох формах: 1) як процес (збалансування задіяних елементів, насамперед у тріаді «економіка – соціум – довкілля»); 2) як модель (оптимуму господарювання з урахуванням наявних умов і ресурсних обмежень); 3) як керовану стратегічну мету (парадигму суспільного прогресу) [1].

Зміст публічного управління сталим розвитком в сучасних умовах полягає у тому, що інститут держави, виконуючи своє конституційне функціональне призначення в економічній, соціальній і екологічній сферах, має трансформувати свою діяльність, переходячи від реактивної до проактивної моделі управління. Це, своєю чергою, вимагає налагодження комунікативних взаємовідносин з іншими публічними інститутами, делегування частини функцій недержавним структурам та органам місцевого самоврядування, а також модернізації механізмів і методів впливу суб'єктів управління на об'єкти на всіх рівнях державного управління.

Для забезпечення збалансованого та сталого розвитку, комплексний механізм ПУСРТ має функціонувати на основі взаємодії ключових складових:

- правова (створення та забезпечення дотримання нормативно-правової бази);
- організаційна (формування ефективної управлінської структури, розподіл повноважень, координація діяльності органів місцевого

самоврядування, військових адміністрацій та інших публічних інститутів);

- безпекова (забезпечення фізичної та економічної безпеки, що набуває критичного значення в умовах воєнного стану);

- економічна (інструменти місцевого економічного розвитку (МЕР), фінансова стійкість, залучення інвестицій та підтримка підприємництва, включно з релокацією);

- соціальна (задоволення потреб населення, забезпечення соціального захисту, якість послуг (охорона здоров'я, освіта), а також інтеграція ВПО);

- екологічна (раціональне використання природних ресурсів та мінімізація негативного впливу на довкілля);

- інформаційно-комунікативна (прозорість, налагодження ефективних комунікацій із громадою, обмін даними та взаємодія між суб'єктами управління);

- інноваційна (впровадження новітніх технологій та методів управління для підвищення ефективності).

Дієвість механізмів ПУСРТ безпосередньо залежить від здатності суб'єктів швидко й ефективно адаптуватися до екстремальних умов. В умовах воєнного стану відбувається трансформація змісту кожної складової, фокусуючись на безпеці, мобілізації та стійкості (табл.1).

Трансформація організаційно-правової та безпекової складових.

В умовах воєнного стану відбулося кардинальне зміщення пріоритетів у механізмі ПУСРТ, де безпекова складова набула абсолютного пріоритету. Це вимагало централізації організаційної структури: функціональна синергія ОМС і військових адміністрацій (ВА) замінила традиційне делегування повноважень, забезпечуючи жорстку координацію та оперативне прийняття рішень для управління критичною інфраструктурою.

Одночасно правова складова трансформувалася у напрямку регуляторної гнучкості. Була запроваджена необхідність спрощення юридичних та адміністративних процедур – ключовий відступ від бюрократичних вимог – для

прискорення релокації бізнесу та надання гуманітарної допомоги. Таким чином, основний фокус змінився з раціонального розвитку на системне передбачення ризиків та оперативну стійкість.

Таблиця 1 – Трансформація складових механізму ПУСРТ в умовах воєнного стану

Складова механізму	Основна трансформація (зміни в умовах воєнного стану)	Ключові інструменти та наслідки
1. Організаційна	Перехід до синергії ОМС та Військових адміністрацій (ВА). Акцент на жорсткій координації, оперативному прийнятті рішень та управлінні критичною інфраструктурою.	Створення єдиної вертикалі управління (ВА), спрощення ведення госп. діяльності для пріоритетних галузей.
2. Безпекова	Набуття абсолютного пріоритету. Економічне планування нерозривно пов'язане з планами цивільного захисту та військової безпеки.	Перехід до системного передбачення ризиків (ризик-менеджмент) замість кризового реагування.
3. Правова	Необхідність регуляторної гнучкості та відступ від традиційних вимог бюрократичної зарегульованості.	Спрощення адмін. процедур для релокації бізнесу та надання гуманітарної допомоги.
4. Економічна / Інноваційна	Збереження виробничого та інноваційного потенціалу в умовах зовнішніх загроз.	Релокація бізнесу, підтримка МСБ, створення центрів економічного розвитку (кластерів, технопарків).
5. Соціальна	Управління міграційними потоками та інтеграція великої кількості ВПО. Зростання навантаження на соціальну інфраструктуру приймаючих громад.	Перехід від пасивного соцзахисту до проактивної інтеграції, створення Центрів життєстійкості, перекваліфікація ВПО.
6. Екологічна	Зростання техногенних та екологічних ризиків через бойові дії.	Необхідність модернізованих систем моніторингу та багатогалузевої співпраці (наука + цивільний захист).
7. Інформаційно-комунікативна	Потреба у швидкій, достовірній інформації та координації зусиль.	Створення автоматизованих систем інформування, налагодження комунікації «бізнес-влада-громадськість».

Джерело: [розробка авторів на підставі 1-6].

Трансформація економічної та інноваційної складових: релокація бізнесу

Серед напрямів удосконалення комплексного механізму ПУСРТ, які враховують умови воєнного стану, науковці виділяють [2]:

– розвиток економічного потенціалу: створення центрів економічного розвитку (агломерацій, кластерів, технопарків), розвиток цифрових технологій та інновацій, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток переробної

промисловості, визначення пріоритетних галузей (будівельна, військово-промислова);

- відбудова та розвиток інфраструктури: відновлення критичної (енергетика, водопостачання), логістичної (дороги, мости) та соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я) з вимогами екологічності, енергоефективності та інклюзивності;

- розвиток сфери містобудування: оновлення планування та забудови територій, відбудова та розвиток житлового фонду, забезпечення тимчасовим житлом ВПО.

Досить важливим кроком для розвитку економіки в умовах війни - запровадження платформи для допомоги по релокації бізнесу в безпечні регіони та запровадження програми, яка допомагає з пошуком приміщення, розселенням робітників та початком роботи на новому місці. Також - запровадження пільг на оренду приміщень державної форми власності [3].

Центральним механізмом збереження та нарощування економічного потенціалу стала релокація виробництва. Релокація, попри високі ризики та витрати, стала стратегічним інструментом. За даними Національного інституту стратегічних досліджень найбільше бізнесу перемістилося у Львівську, Закарпатську та Чернівецьку області [4]. Громади західних областей (Львівська, Закарпатська, Волинська, Чернівецька, Тернопільська) прийняли понад 1000 великих підприємств, що забезпечило створення нових робочих місць та стримування виїзду активних верств населення; підтримку фіскальної стійкості місцевих бюджетів та споживчого попиту; розвиток логістичних зв'язків (зокрема, з ЄС), що є основою для подальшого місцевого економічного розвитку.

Трансформація соціальної складової: інтеграція ВПО.

Соціальна складова трансформувалася у завдання управління міграційними потоками та соціальної інтеграції ВПО. Переміщення значної кількості громадян призвело до зростання навантаження на соціальну інфраструктуру приймаючих громад, що вимагає забезпечення житлом та

гуманітарною допомогою, працевлаштування ВПО (через перекваліфікацію відповідно до потреб локального ринку), переходу від пасивного соціального захисту до проактивної інтеграції (залучення до соціальних ініціатив, включення дітей ВПО в освітні заклади), створення Центрів життєстійкості (експериментальний проєкт Мінсоцполітики), які надають базову психологічну допомогу та консультаційну підтримку [4].

Посилення інституційної стійкості та екологічна складова.

Інституційна стійкість демонструється активною реакцією держави та громадянського суспільства. Індекс сталості громадянського суспільства у 2024 році демонструє певний прогрес, що свідчить про гнучкість та адаптивність третього сектору [5]. Важливим кроком є реалізація експериментального проєкту Міністерства соціальної політики щодо створення Центрів життєстійкості (у 2024 році – 185 центрів). Ці безбар'єрні простори надають базову психологічну допомогу та консультаційну підтримку, що є критично важливим для соціальної стабільності.

Для трансформації екологічної складової «потрібна багатогалузева співпраця та координація, яка зменшення ризику лиха, взаємодія між національними науковими органами та організаціями цивільного захисту, потрібні дослідницькі програми та проєкти, що можуть отримати достатнє державне фінансування та вплинути на стан цивільної безпеки територіальних громад [6, с. 69]».

За результатами проведеного дослідження щодо трансформації механізмів публічного управління сталим розвитком територій (ПУСРТ) в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації можна сформулювати низку ключових положень:

1. Докорінна трансформація контексту. Повномасштабна військова агресія виступила каталізатором фундаментальної трансформації механізмів ПУСРТ, ініціювавши парадигмальний зсув у їхньому функціонуванні. Управлінський процес був переведений із режиму раціонального розвитку на

проактивні рейки кризового управління, що вимагає мобілізації внутрішнього територіального потенціалу.

2. Зміна стратегічного пріоритету. Ключовою зміною є зміщення пріоритету у ПУСРТ від традиційної триєдності (економіка – соціум – довкілля) та збалансованості до забезпечення абсолютної стійкості (резилієнтності) та безпеки (Security and Resilience) як першочергових функціональних завдань.

3. Адаптація складових механізму. Адаптація механізмів ПУСРТ відбулася через трансформацію кожної з ключових складових (організаційної, правової, безпекової, економічної, соціальної, екологічної, інформаційної), фокусуючись на централізації управління (синергія ОМС та ВА), регуляторній гнучкості та системному ризик-менеджменті.

4. Стійкість як результат двох ключових інструментів. Функціональна стійкість територій була забезпечена завдяки реалізації двох стратегічних інструментів у сфері публічного управління: релокація бізнесу, що дозволила зберегти економічне ядро держави та фіскальну стійкість громад-реципієнтів; проактивна соціальна інтеграція ВПО (через Центри життєстійкості та перекваліфікацію), що є критично важливим для збереження людського капіталу.

5. Успіх через координацію. Запорукою успіху стало налагодження ефективної багаторівневої координації між військовими структурами, органами публічного управління, релокованим бізнесом та інститутами громадянського суспільства (який демонструє високий рівень адаптивності).

6. Перспективи відновлення. Подальше удосконалення механізмів ПУСРТ має бути сфокусоване на формуванні стратегічної платформи повоєнного відновлення. Це передбачає посилення міжнародної співпраці для модернізації критичної інфраструктури, а також розробку інвестиційних проєктів, орієнтованих на інклюзивний сталий розвиток.

Список джерел інформації

1. Лопушинський І. П., Філіппова В. Д., Плющ Р. М. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4 (83). С. 156.
2. Войціцька К. М. Комплексний механізм публічного управління економічним розвитком урбанізованих територій в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. 3(105). С. 110–123. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-3\(105\)-110-123](https://doi.org/10.26642/ema-2023-3(105)-110-123).
3. Платформа по релокації бізнесу в безпечні регіони URL: https://prozorro.sale/marketplace_landing-page.
4. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryyemstv-v-ukrayini>.
5. Між здобутками і викликами: Індекс сталості ОГС за 2024 рік презентували в Києві. Простір Громадського Сектору. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=mizh-zdobutkami-i-vyklykami-indeks-stalosti-ohs-za-2024-rik-prezentuvaly-v-kyjevi>.
6. *Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2022. 268 с.*

Соколов І. А., Круглов В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

**THE NEED TO BUILD THE ECONOMIC POTENTIAL OF LOCAL
COMMUNITIES**

Процеси децентралізації влади та формування спроможних територіальних громад в Україні актуалізували питання ефективного використання та нарощування їх економічного потенціалу. В умовах євроінтеграційних процесів та необхідності забезпечення сталого розвитку регіонів, проблематика формування економічного потенціалу територіальних громад набуває особливого значення для публічного управління та адміністрування.

Економічний потенціал територіальної громади являє собою сукупність наявних та потенційних можливостей території щодо створення, розподілу та використання економічних ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку та підвищення якості життя населення. Ефективність його формування безпосередньо залежить від якості публічного управління, інституційної спроможності органів влади та їх здатності мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси розвитку, особливо в умовах воєнного стану [1].

Економічний потенціал територіальної громади є багатокомпонентною системою, що включає природно-ресурсний, трудовий, виробничий, інноваційний, фінансовий та інституційний потенціали. Його формування відбувається через взаємодію ендегенних та екзогенних факторів розвитку під впливом управлінських рішень органів публічної влади.

Сучасні дослідження в галузі публічного управління підкреслюють важливість партисипативного підходу до формування економічного потенціалу, який передбачає активну участь громадянського суспільства, бізнес-спільноти та громадських організацій у процесах планування та реалізації стратегій розвитку [2; 3]. Вказаний підхід забезпечує більш ефективне використання місцевих ресурсів та врахування специфічних потреб територіальних громад.

Інституційна теорія розвитку наголошує на критичній ролі формальних та неформальних інститутів у процесах економічного зростання. Для територіальних громад вказане означає необхідність створення ефективних механізмів координації між різними рівнями влади, забезпечення

транспарентності прийняття рішень та формування довіри між учасниками процесу розвитку.

Система механізмів публічного управління формуванням економічного потенціалу територіальних громад включає стратегічне планування, бюджетне планування, залучення інвестицій, розвиток підприємництва та міжмуніципальне співробітництво.

Стратегічне планування виступає базовим механізмом, що забезпечує системний підхід до розвитку економічного потенціалу. Розробка стратегій розвитку територіальних громад на основі комплексного аналізу внутрішніх можливостей та зовнішніх викликів дозволяє визначити пріоритетні напрями інвестування ресурсів та мобілізації потенціалу розвитку.

Бюджетне планування як механізм публічного управління забезпечує фінансове підґрунтя для реалізації проєктів розвитку економічного потенціалу. Впровадження програмно-цільового методу бюджетування дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів та забезпечити прозорість процесів фінансування розвитку.

Механізми залучення інвестицій включають створення сприятливого інвестиційного клімату, розробку інвестиційних проєктів та активну маркетингову діяльність органів місцевого самоврядування [4]. Особливого значення набуває розвиток публічно-приватного партнерства як ефективної форми мобілізації приватних ресурсів для реалізації проєктів суспільного значення.

Підтримка підприємництва реалізується через створення бізнес-інкубаторів, надання консультаційних послуг, спрощення адміністративних процедур та розвиток інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу. Цей механізм сприяє диверсифікації економіки територіальних громад та створенню нових робочих місць.

Інституційне середовище функціонування територіальних громад визначає ефективність механізмів формування їх економічного потенціалу. Ключовими інституційними чинниками є організаційна спроможність органів

місцевого самоврядування, рівень розвитку громадянського суспільства та система міжінституційної взаємодії.

Організаційна спроможність органів місцевого самоврядування включає професійну компетентність управлінського персоналу, ефективність організаційних структур, якість внутрішніх процедур та систем контролю. Підвищення інституційної спроможності потребує постійного професійного розвитку службовців, впровадження сучасних управлінських технологій та систем електронного урядування.

Система міжінституційної взаємодії забезпечує координацію зусиль різних учасників процесу розвитку економічного потенціалу. Ефективна взаємодія між органами влади різних рівнів, бізнес-структурами, науковими установами та громадськими організаціями створює синергетичний ефект та підвищує результативність заходів з розвитку економічного потенціалу.

З метою нарощування економічного потенціалу доцільним вбачається реалізація таких напрямів:

1. Впровадження комплексних систем стратегічного планування розвитку економічного потенціалу на основі партисипативного підходу та залучення всіх заінтересованих сторін.

2. Розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування через професійну підготовку кадрів, впровадження сучасних управлінських технологій та систем електронного урядування.

3. Створення ефективних механізмів публічно-приватного партнерства для мобілізації приватних ресурсів у проєктах розвитку економічного потенціалу.

4. Формування регіональних мереж співробітництва територіальних громад для обміну досвідом та реалізації спільних проєктів розвитку.

Дослідження механізмів формування економічного потенціалу територіальних громад дозволяє зробити наступні висновки. Ефективність формування економічного потенціалу безпосередньо залежить від якості публічного управління та здатності органів місцевого самоврядування до

стратегічного планування та координації зусиль різних учасників процесу розвитку.

Системний підхід до формування економічного потенціалу потребує інтеграції різних механізмів публічного управління: стратегічного та бюджетного планування, залучення інвестицій, підтримки підприємництва та міжмуніципального співробітництва. Їх ефективне поєднання створює мультиплікативний ефект та забезпечує сталий розвиток територіальних громад.

Інституційні чинники відіграють критичну роль у процесах формування економічного потенціалу. Розвиток організаційної спроможності органів публічної влади, зміцнення громадянського суспільства та удосконалення системи міжінституційної взаємодії є необхідними умовами для успішної реалізації потенціалу розвитку територіальних громад.

Список джерел інформації

1. Круглов В. Моделі ефективного публічного управління в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. №10. С. 64-73.

2. Круглов В. В., Терещенко Д. А. Виклики публічного управління під час воєнного стану. *Публічне управління XXI століття: нові виклики і трансформації в умовах війни: зб. наук. матер. XXIV Міжнар. наук. Конгресу (24 травня 2024 р., м. Харків Україна)*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Краразіна, 2024. С. 302-306.

3. Круглов В. В. Державно-приватне партнерство як інструмент інфраструктурного відновлення українських міст. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 1 (60). С. 62–76.

4. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і громад України в умовах нестабільності: погляд крізь призму поведінкової економіки: монографія / за ред. Возняк Г.В. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України. 2023. 557 с.

Терещенко А. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

**SOCIOLOGICAL DIMENSIONS OF HIGHER EDUCATION QUALITY:
SYNERGY OF SCIENTIFIC APPROACHES IN THE CONTEXT OF
UKRAINIAN SOCIETY'S TRANSFORMATION**

В умовах стрімкого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій вища освіта перестає бути лише засобом передачі знань. Вона перетворюється на багатофункціональний соціальний інститут, що є ключовим механізмом соціальної мобільності, основою для відтворення та нарощування інтелектуального капіталу суспільства, а також важливим індикатором статусу і засобом формування соціальних цінностей.

Доцільність розгляду якості вищої освіти в соціологічному вимірі обумовлена тим, що вона відображає результат процесу соціальної взаємодії, де суб'єкт і об'єкт взаємодії набувають відповідних якостей. Поняття «якість вищої освіти» є мультидисциплінарним (вивчається одночасно з позицій багатьох різних наукових дисциплін (галузей знань)), багатовимірним (складається з множини різних, але пов'язаних між собою компонентів, аспектів чи критеріїв (вимірів), які необхідно вимірювати окремо) і дискусійним, що зумовлено тим, що науковці та практики різних галузей знань наповнюють його різним змістом і, відповідно, застосовують неузгоджені критерії оцінювання. Як наслідок, інструменти забезпечення якості (акредитація освітніх програм, рейтинги, агенції якості) часто не корелюють із суспільними очікуваннями чи суб'єктивними сприйняттями ключових

учасників освітнього процесу. Такі внутрішні розбіжності критично поглиблюються системними викликами, характерними для України: трансформація соціальної реальності; тривалі, незавершені процеси адміністративної реформи та модернізації системи вищої освіти; значна асиметрія ресурсного забезпечення між регіонами; складнощі у повноцінній реалізації академічної автономії, а також гостра фінансова та кадрова дефіцитність закладів вищої освіти. Сукупність усіх зазначених внутрішніх розбіжностей та зовнішніх системних чинників призводить до критичного дисбалансу у системі забезпечення якості вищої освіти, що зумовлює актуальність її дослідження, зокрема в соціологічному контексті.

У вітчизняній та зарубіжній літературі питання якості вищої освіти має широкий спектр інтерпретацій. Наприклад, українська дослідниця Г. Клімова [1] розрізняє об'єктивістські, релятивістські та компетентнісні підходи до визначення якості, а також виділяє якість потенціалу, процесу та результату освіти як ключові компоненти. Авторка наголошує, що в українському дискурсі якість часто зводиться до підпорядкування нормативам акредитації або відповідності формальним стандартам, що іноді суттєво відрізняється від реального стану справ.

Ще одна вагома праця – дослідження «Якість вищої освіти в Україні очима студентів» – емпірично фіксує сприйняття здобувачами вищої освіти різних компонентів якості (якість викладання, організацію практики, комунікацію викладачів, працевлаштування) і виявляє «больові точки» (наприклад, недостатня залученість до наукової діяльності, невідповідність освітніх програм ринку праці тощо) [2].

Доповідь Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) [3] фокусується на низці системних викликів. Серед них – нормативні та процедурні проблеми, нерівномірність ресурсного забезпечення та необхідність адаптації української системи до міжнародних ESG-стандартів (екологічні, соціальні та управлінські критерії) як ключової умови підвищення якості.

Теоретичний фундамент для розуміння якості забезпечує зарубіжна література. Класична робота Лі Гарві (Lee Harvey) та Діани Грін (Diana Green) «Defining Quality» («Концепція якості») (1993) [4], яка вважається основоположною у науковому дискурсі, визначає п'ять концептуальних моделей якості: quality as exception (якість як винятковість/досконалість); consistency (якість як сталість / узгодженість); fitness for purpose (якість як відповідність меті); value for money (якість як цінність для споживача); transformative (якість як трансформація). Ця класифікація широко використовується для аналізу дискурсів якості у сфері вищої освіти.

Концепція «культури якості» (quality culture) розглядає якість як системну властивість інституції, яка підтримується організаційною культурою, лідерством, комунікацією та відкритістю до інновацій. Крім того, дослідники соціології освіти активно застосовують теорії соціальної нерівності. Зокрема, теорія культурного капіталу (Bourdieu) підкреслює, що освітня система відтворює відмінності у культурному та соціальному капіталі, що обмежує рівноправне досягнення якості. До сучасного інструментарію дослідників якості освіти також входять: теорії соціального відбору, теорії репродукції соціального порядку, структуралізм, неокласичні та неоінституціональні підходи (де інституції, норми, правила формалізуються й впливають на дії), а також нові підходи мережевого аналізу.

Соціологічні теорії пропонують різноманітні інструменти для вивчення якості вищої освіти: вони досліджують, хто, як і чому сприймає певні елементи якості, які механізми відтворюють або трансформують ці уявлення, а також як інституції та акти взаємодії формують прояви якості. Усі ці теорії об'єднані спільним інтересом до того, як якість виникає, конструюється, підтримується або змінюється у соціальному контексті, хоча й різняться в акцентах, рівнях аналізу та підходах до змін. Виділяють чотири спільні риси в підходах до дослідження якості:

1. Соціальна природа якості: усі підходи погоджуються, що якість не є просто технічною характеристикою, а соціальним феноменом, що включає взаємодію акторів, інституцій та символіки.

2. Роль акторів: у кожному підході є ключовим, як здобувачі вищої освіти, викладачі, адміністрації, агенції якості та суспільство в цілому формують, інтерпретують і реагують на концепт якості.

3. Інституційний контекст: навіть підходи, що зосереджені на мікрорівні (теорія обміну, символічний інтеракціонізм), визнають, що інституційні рамки (закони, стандарти, фінанси) обмежують або спрямовують вибір акторів.

4. Фокус на трансформації: усі теорії визнають, що якість не є статичною, що вона змінюється, адаптується та реагує на тиск змін (технологій, глобалізації, очікувань).

Спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що за умов функціонування трансформаційних суспільств, зокрема України, що характеризується одночасною дією тиску реформ, нормативної навантаженості, асиметрією ресурсного забезпечення, інноваціями та цифровими трансформаціями, найбільшої актуальності набуває застосування гібридних підходів.

В українському контексті, наприклад, дослідження студентського сприйняття якості (Саух та ін. [2]) демонструє, що здобувачі вищої освіти оцінюють якість викладання, умови навчання, організацію практики та відповідність ринку праці. Таким чином, поєднано мікро- та мезоаспекти якості. Водночас, доповідь Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) наголошує, що стандарти акредитації іноді є формальними, ресурсна нерівність між закладами вищої освіти (ЗВО) – значною, а внутрішня система якості у багатьох ЗВО – недостатньо розвиненою (або ще слабкою).

У контексті теорії обміну, здобувач вищої освіти інвестує ресурси (час, кошти, зусилля), очікуючи на відповідну винагороду (диплом, престиж, соціальний капітал). Проте ці очікування формуються під впливом культурних

уявлень, сприйняття якості іншими учасниками освітнього процесу, а також зовнішніми рейтингами та стандартами. Якщо заклад вищої освіти не забезпечує адекватного «обміну» (наприклад, через слабе викладання чи застарілу матеріально-технічну базу), здобувач може відчувати, що витрати перевищують вигоди. Символічні аспекти (зокрема, престиж університету, бренд) також є частиною очікуваної винагороди, навіть за відсутності високої «реальної» якості. У цьому сенсі теорія обміну тісно інтегрується із символічним підходом. Інституціональний підхід свідчить, що за відсутності чітких стимулів заклади вищої освіти можуть лише формально виконувати стандарти, але не досягати реальних необхідних трансформаційних змін. Водночас мережевий підхід допомагає візуалізувати, як технології дистанційної освіти, платформи MOOC та системи електронного управління (LMS) стають агентами змін, які трансформують взаємодію здобувачів вищої освіти і викладачів, і, як наслідок, впливають на якість освіти.

Отже, спільною рисою всіх підходів є сприйняття якості як соціального феномена, що формується взаємодією акторів у контексті інституцій, культури та ресурсів. Відмінності ж полягають у тому, який рівень аналізу (мікро, мезо або макро) домінує, наскільки враховано соціальні нерівності, агентність об'єктів (технологій) та інтерпретаційний вимір.

Таким чином, аналіз різних соціологічних теорій (теорія обміну, структуралізм, інституціоналізм, символічний інтеракціонізм, мережевий підхід, критичні теорії, постструктуралізм) у контексті якості вищої освіти дозволяє зробити висновки, що соціологічний підхід до якості вищої освіти – це не лише вимірювання технічних параметрів, а радше складне поле взаємодій, символів, норм, технологій і влади. Для забезпечення ефективного підвищення якості вищої освіти у конкретному суспільстві доцільно не ігнорувати різноманіття підходів, а забезпечити їхню синергію, адаптувавши до локальних умов та викликів.

Список джерел інформації

1. Клімова Г. П. Інтерпретація поняття якості вищої освіти: соціолого-філософська рефлексія. *Вісник Національного університету Юрид. академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Соціологія*. 2016. № 3. С. 34–43.
2. Якість вищої освіти в Україні очима студентів / Саух П. Ю., Набок М. В., Кізілов О. І., Кузіна І. І. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. Т. 3. № 2. С. 1–8. DOI: 10.37472/2707-305X-2021-3-2-11-5.
3. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році. / Нац. агентство із забезпечення якості вищ. освіти; за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало; уклад.: А. Бутенко, О. Єременко, О. Земка та ін. Київ. 2023. 59 с. ISBN 978-966-991-010-3.
4. Harvey L., Green D. *Defining Quality. Assessment and Evaluation in Higher Education*. 1993. Vol. 18. Iss. 1. P. 9–34.

Терещенко Д. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ РЕПУТАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

KEY VECTORS OF DEVELOPMENT FOR REPUTATION MANAGEMENT OF PUBLIC AUTHORITIES IN UKRAINE DURING MARTIAL LAW

Репутація органів влади і країни є важливим активом, що безпосередньо впливає на рівень довіри громадян, формує імідж на внутрішній та міжнародній

арені, а також є запорукою інвестиційної привабливості та легітимності державно-управлінських рішень. У період воєнного стану її стратегічне значення кардинально зростає: репутація остаточно трансформується з іміджевого елемента на важливий стратегічний ресурс і визначальний фактор національної стійкості.

Від початку повномасштабної війни імідж України на міжнародній арені зазнав суттєвих змін. Якщо до 2022 р. Україна асоціювалася переважно з країною, що перебуває у перманентному перехідному стані (між корупцією та реформами, війною на Донбасі та спробами її мирного врегулювання), то після початку повномасштабного вторгнення росії її образ трансформувався у символ стійкості, мужності та боротьби за демократичні цінності [1].

Мета дослідження - окреслити перспективи подальшого розвитку репутаційного менеджменту органів влади в Україні як ключового інструменту стратегічного публічного управління для нейтралізації кризових викликів.

Нові реалії вимагають адаптації класичних моделей формування іміджу і репутації органів влади до умов турбулентності, гібридних загроз, інформаційних війн та воєнного стану.

Основними небезпеками для управління репутацією сьогодні є (табл. 1): інформаційні атаки та дезінформація, що можуть суттєво зашкодити бренду чи організації; низький рівень довіри до інституцій, що спричинений тривалими кризами та розчаруванням у владних структурах внаслідок прояву корупційних діянь; швидкі зміни соціальних очікувань, які вимагають нової якості комунікацій; потреба в етичному лідерстві, що вимагає нових типів керівника та публічній відповідальності [2].

Важливо підкреслити, що найбільшу загрозу репутації становить не лише зовнішня дезінформація, а й внутрішній дисонанс між декларованими цінностями (боротьба з корупцією, прозорість) та реальними діями публічних службовців (неетична поведінка, корупційні діяння). Саме ця невідповідність є найбільш руйнівною для суспільної довіри.

Таблиця 1 – Основні виклики для управління репутацією в період воєнного стану

Категорія виклику	Джерело/Характер загрози	Репутаційний наслідок / Вплив
Інформаційна безпека	Загроза фейків, кампанії дезінформації, репутаційні атаки.	Пряме руйнування довіри, маніпулювання громадською думкою, втрата легітимності рішень.
Етичні очікування суспільства	Посилення чутливості до поведінки публічних службовців, зокрема, до корупції, неетичного лідерства.	Швидка втрата соціальної довіри та підтримки, осуд з боку громадськості та міжнародних партнерів.
Соціальна відповідальність	Байдужість, відсутність емоційного відгуку, інтересу або мотивації до проблем і подій, що відбуваються у суспільстві, державі чи безпосередній громаді. (волонтерський рух, підтримка армії).	Формування негативного іміджу (асоціація з байдужістю або корисливістю), сприйняття як несолідарного суб'єкта.
Прозорість комунікації	Відсутність оперативного та щирого інформування, замовчування критичних фактів.	Виникнення підозр, поширення чуток та версій, які підривають офіційну позицію органів влади.
Внутрішня культура та публічні службовці	Демотивація публічних службовців, внутрішні конфлікти, низька залученість.	Негативне зовнішнє сприйняття (через поведінку публічних службовців, витік інформації), що руйнує імідж ефективності.
Репутаційні ризики в медіа	Один негативний інформаційний привід (кризова ситуація, скандал) стає вірусним.	Здатність зруйнувати роки побудови іміджу протягом 24 годин. Довгостроковий негативний "слід" у пошукових системах.

В умовах воєнного стану традиційна стратегія управління репутацією органів влади, заснована на довгострокових проектах та іміджевій рекламі, замінюється проактивною стратегією стійкості (Resilience Strategy). Основна

трансформація полягає у зміні фокуса (табл. 2).

Таблиця 2 – Відмінності традиційної та кризової стратегії управління репутацією органів влади в умовах воєнного стану

Репутаційний фокус	Традиційна стратегія	Стратегія стійкості (воєнний стан)
Ключова ціль	Імідж, туристична привабливість	Довіра, прозорість, безпека
Стратегія управління	Реактивне виправлення негативу	Проактивне передбачення ризиків та формування позитивного наративу
Кінцевий результат	Довгостроковий бренд	Оперативна мобілізація ресурсів та інтеграція суспільства

Стратегія стійкості є критично важливою у контексті воєнного стану в Україні, оскільки вона переводить фокус управління з ідеалізованого «довгострокового бренду» на оперативну «мобілізацію ресурсів та інтеграцію суспільства», що є фундаментальною передумовою функціонування держави. Аналіз зарубіжного досвіду демонструє, що моделі кризових комунікацій демонструють спільну мету – ефективну комунікацію, але мають різні акценти (табл. 3):

- США (FEMA): зосереджені на швидкості та технологічності оповіщення.
- країни ЄС: наголошують на прозорості, співпраці з медіа та боротьбі з неправдивою інформацією (дезінформацією).
- Канада: виділяється акцентом на комплексну координацію та залучення місцевих громад до процесів готовності та реагування.
- Нова Зеландія (модель стійкості): фокусується на довгостроковій стійкості громад, інклюзивності та готовності.
- Японія (модель життєзабезпечення): наголошує на точності попередження, високотехнологічному оповіщенні та збереженні життя в умовах частих стихійних лих.

Таблиця 3 – Порівняльний аналіз моделей кризових комунікацій органів влади (на прикладі зарубіжного досвіду)

Критерій	США (Модель FEMA)	Країни ЄС (Загальний підхід)	Канада (Інтегрована модель)	Нова Зеландія (Модель Стійкості)	Японія (Модель Життєзабезпечення)
Основний координатор	Федеральне агентство (FEMA)	Національний уряд, інституції ЄС	Міністерство громадської безпеки	Національне управління з надзвичайних ситуацій (NEMA)	Кабінет міністрів, Агентство з управління стихійними лихами
Пріоритети	Оперативність, багатоканальність, підготовка	Прозорість, боротьба з дезінформацією, солідарність	Залучення громад, міжвідомча координація	Розвиток громадської стійкості, інклюзивність	Попередження, точність, збереження життя
Ключові інструменти	Прес-конференції, соціальні мережі, мобільні додатки, система оповіщення	Офіційні веб-сайти, брифінги, співпраця з медіа	Портали кризової інформації, гарячі лінії, волонтери	Система "4R" (Reduce, Readiness, Response, Recover), місцеві медіа	Система J-Alert, муніципальні радіостанції, особисті повідомлення
Взаємодія зі ЗМІ	Активна, проактивна	Партнерська, з акцентом на перевірку фактів	Відкрита, з наданням регулярних оновлень	Двостороння, наголос на роль місцевих мовників	Високоцентралізована, орієнтована на фактичні дані
Залучення громадськості	Через освітні програми, волонтерство, зворотний зв'язок	Через громадські організації, консультації, соціальні кампанії	Через місцеві спільноти, програми готовності	Через сімейні плани, з фокусом на вразливі групи	Шкільні тренування, локальні ради з запобігання лихам

Джерело: [3; 4]

Узагальнення міжнародної практики кризових комунікацій [3; 4] засвідчує, що оптимальний підхід до управління репутацією органів влади в Україні має бути гібридним. Ця модель повинна інтегрувати технологічну швидкість оповіщення (на прикладі США та Японії) з високим рівнем

прозорості та ефективною боротьбою з дезінформацією (досвід ЄС), а також бути доповнена елементом соціальної солідарності (Канада), що вимагає максимального залучення громадянського суспільства до комунікативних процесів.

Репутація органів влади формується на основі ключових факторів: поведінка органів державного управління та місцевого самоврядування (етика, відкритість, відповідальність); комунікація (регулярність, прозорість, щирість); результати діяльності; реакція на кризові події; сприйняття суспільством. Класичні теорії репутації в сталих умовах базуються на концепціях соціального капіталу, інституційної довіри та стратегічного позиціонування. У умовах воєнного стану ці підходи трансформуються, доповнюючись кризовим PR, соціальними ініціативами, а також активним використанням цифрових комунікацій.

Для подальшого розвитку репутаційного менеджменту органів влади в умовах воєнного стану необхідно зосередитися на таких векторах:

1. Інституціоналізація репутаційного менеджменту в організаційних структурах: створення окремих спеціалізованих підрозділів (відділів) з комунікацій та зв'язків з громадськістю в органах місцевого самоврядування; впровадження ключових показників ефективності (KPI) для державних службовців Департаментів комунікацій обласних державних (військових) адміністрацій. Без чітких KPI та інституційної незалежності, комунікаційна діяльність залишатиметься реактивною та декларативною, а не стратегічною.

2. Цифрова трансформація інструментів управління репутацією: використання моніторингу соціальних медіа, систем аналітики онлайн-довіри та алгоритмів штучного інтелекту для проактивного передбачення інформаційних загроз, спростування дезінформації та нейтралізації кризових інфоприводів.

3. Інтеграція принципів сталого розвитку та відповідального врядування (G – Governance) у стратегії органів влади як засобу формування довгострокової репутаційної цінності та суспільної довіри.

4. Розширення партнерства із громадянським суспільством: посилення соціальної відповідальності публічного управління та легітимізації рішень влади в очах громад через активну взаємодію з волонтерським рухом, громадськими організаціями та експертним середовищем.

Отже, воєнний стан вимагає від публічного управління переходу до комплексної та адаптивної стратегії управління репутацією, де репутація є не лише іміджевим, але й стратегічним активом, що забезпечує мобілізацію ресурсів та стійкість нації. Побудова гібридної моделі, яка поєднує швидкість оповіщення з високим рівнем прозорості та залученням громадськості, є ключем до нейтралізації інформаційних загроз та збереження суспільної довіри.

Список джерел інформації

1. Марчук В. Іміджеві та репутаційні виклики в період воєнного стану. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. Вип. 21. URL:

https://www.researchgate.net/publication/397118273_IMIDZEVI_TAK_REPUTACIINI_VIKLIKI_V_PERIOD_VOENNOGO_STANU/

2. Боліла С. Репутаційний менеджмент в умовах трансформацій та військових викликів: стан та перспективи. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 24. С. 221-229. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.24.23>.

3. Дзяна Г. О., Дзяний Р. Б. Управління комунікаціями в умовах криз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 13–21. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.2> 4.

4. Гайович Г., Шихненко К., Арехтейчук О. Кризова комунікація: зарубіжний досвід і реалії України. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2 (14). С. 134-161.

Шутов Д.К., Мороз В.М.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ДЕФІНІЦІЇ

QUALITY OF HIGHER EDUCATION: THE CATEGORIAL CONTENT OF THE DEFINITION

Актуальність проблеми, виокремлення важливих наукових і практичних завдань, що потребують негайного вирішення. Проблематика розвитку змісту феномену якості вищої освіти, з огляду на її узгодженість із глобальними пріоритетами, визначеними Організацією Об'єднаних Націй (ООН) у межах Цілі сталого розвитку №4 «Якісна освіта», є одним з важливих напрямів сучасних наукових досліджень. Її актуальність додатково підкріплюється положеннями Розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ) Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [1], та визначає підвищення якості і релевантності освітніх програм ключовим вектором державної освітньої політики. З огляду на свою значущість для розвитку системи публічного управління освітою, проблематика якості вищої освіти стабільно перебуває у колі наукової уваги українських дослідників. Вагомий внесок у її розвиток зроблено В. М. Морозом, Л. М. Грень, С. А. Мороз, О. Л. Кірдан та О. В. Поступною, С. М. Домбровська; І. П. Лопушинський; В. Д. Філіппова які розглядали якість освіти як індикатор ефективності державної політики у сфері вищої освіти та управління освітніми системами [2, 3]. Попри значний науковий доробок у сфері вивчення феномену якості вищої освіти, його зміст залишається багатовимірним і потребує подальшого теоретичного осмислення. Особливої актуальності набуває аналіз цього поняття крізь призму різних культурно-наукових традицій, адже інтерпретації якості освіти суттєво відрізняються в українському, англосаксонському, франкомовному, японському

та китайському контекстах. У межах цієї публікації увагу буде зосереджено на порівняльному аналізі зазначених підходів з метою виявлення спільних та відмінних рис у розумінні сутності феномену «якість вищої освіти».

Основна частина з елементами наукової новизни. Складність феномену якості, що проявляється у його філософсько-унікальному та нормативно-відповідному тлумаченнях, знаходить своє відображення у диференціації наукових підходів у різних світових освітніх традиціях. Аналіз академічного дискурсу свідчить, що сприйняття квінтесенції якості в системі вищої освіти значною мірою залежить від культурно-освітнього контексту та пріоритетів певної країни чи регіону.

У англomовному науковому середовищі (зокрема, Великобританія, США) домінує фокус на процесі навчання та очікуваннях зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Як зазначає Лі Гарві (Lee Harvey), якість передусім є «сутністю самого процесу навчання» (the nature of learning), а забезпечення якості - це «переконання інших у належності цього процесу навчання» [4]. Подібний підхід підкреслює багатовимірність і контекстуальність терміна, адже, як наголошують британські дослідження Дікер (Dicker), Гарсія (Garcia), Келлі (Kelly) та Малруні (Mulroney), поняття якості у вищої освіти є невизначеним, багатовимірним, динамічним та залежним від контексту, а також «по-різному сприймається різними зацікавленими сторонами» (персоналом, студентами, роботодавцями) [5]. Це підтверджує перехід від простої відповідності стандартам до комплексної задоволеності потреб суспільства.

Франкомовний науковий дискурс (Франція та окремі країни Африки) акцентує увагу на соціальній функції та трансформаційному впливі освіти. Наприклад, дослідниця Аміната Сіссе (Aminata Cissé) виділяє чотири ключові виміри якості: «відповідальна якість (підзвітність), корисна (релевантна) якість (відповідність потребам суспільства), трансформативна якість та виняткова якість» [6]. Це демонструє, що якість розглядається не лише як внутрішня характеристика, а як зобов'язання перед суспільством. Лоранс Ендріцці (Laurence Endrizzi) підсумовує цей підхід, пропонуючи розглядати якість через

три аспекти: «розвиток культури якості, забезпечення якісних освітніх програм та підтримка викладання й навчання», що є основою для інституційного самовдосконалення [7].

У східноазійських країнах якість тлумачиться через комплексність та результати, орієнтовані на розвиток нації. Японська традиція, зокрема, сфокусована на результатах навчання студента та загальній кваліфікації закладу. В своїх роботах Місао Хаякава (Misao Hayakawa) концептуалізує якість через кінцеві результати: випускники мають володіти «широкою ерудованістю і розумінням, загальними (універсальними) вміннями, громадянською позицією і цінностями, інтегрованою здатністю до навчання та творчим мисленням» [8]. Японська Центральна рада з освіти доповнює цей підхід, визначаючи якість як сукупність усіх основних чинників академічного життя: від змісту програм і якості студентів до кваліфікації викладачів, стану інфраструктури та ефективності управління [9].

Китайська традиція поєднує нормативно-технічний підхід із ціннісно-унікальним виміром. Так У Дагуан (WU Daguang) підкреслює, що якість є, з одного боку, поняттям, що відображає ціннісні судження, а з іншого - ««технологією» з відносно об'єктивними стандартами», а кінцевою ж метою цього процесу є формування «Культури якості» (质量文化) [10]. Дослідження Чжун Сяоміна (Zhong Xiaomin) доповнює це акцентом на «високоякісному розвитку» як внутрішньо орієнтованій моделі, головними рисами якої є виразна унікальність закладу, висока якість освітніх результатів і спроможність максимально задовольняти потреби суспільства [11]. Узагальнення за результатами порівняльного аналізу наведено на рисунку 1.

Рисунок 1 – Якість вищої освіти: міжкультурний підхід

Міжнародний науковий дискурс демонструє, що якість вищої освіти є складним багатоаспектним конструктом, який охоплює: унікальність (як ознака філософського світогляду), відповідність стандартам (нормативно-правовий контекст), релевантність потребам стейкхолдерів (англосаксонська традиція) та трансформаційний вплив і всебічний розвиток особистості (франкомовна та східноазійська традиції). Ця багатовимірність вимагає розробки інноваційних механізмів управління, здатних інтегрувати всі ці підходи.

Висновки й напрями подальшого дослідження проблеми. Приймаючи до уваги наведений у статті порівняльний аналіз категоріального змісту дефініції «якість вищої освіти» у межах різних культурно-наукових традицій, можемо сформулювати такі основні узагальнення.

По-перше, сучасний дискурс якості вищої освіти характеризується багатомірністю та інтерпретативною складністю. Якість розуміється не лише через відповідність нормативним стандартам, але і як унікальність освітнього процесу, його релевантність для потреб стейкхолдерів та трансформаційний вплив на особистість.

По-друге, відмінності між англосаксонською, франкомовною, японською та китайською традиціями тлумачення якості освіти створюють підґрунтя для наукової полеміки щодо універсалізації і формалізації цього феномену.

Зокрема, однастайність у розумінні сутності якості відсутня - наголошується на різному балансі між унікальністю, відповідністю стандартам, соціальною функцією та інноваційністю освітньої діяльності.

По-третє, категорія якості є відносною за своєю сутністю і визначається поточним контекстом, актуальними потребами суспільства й окремих груп стейкхолдерів. Якість освіти може оцінюватися не лише за формальними показниками відповідності, а й за здатністю задовольняти очікування конкретних споживачів освітніх послуг, що вимагає врахування міждисциплінарного і міжнародного досвіду.

Вищезазначені узагальнення не вичерпують багатовимірну природу феномену якості і є відправною точкою для подальших досліджень. Особливого значення набувають напрями, пов'язані з теоретико-методологічним обґрунтуванням інноваційних механізмів управління якістю, дослідженням особливостей сприйняття якості різними стейкхолдерами та розробкою параметрів інтеграції міжнародних освітніх стандартів у національну практику.

Список джерел інформації

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2022 р. № 286-р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. С. 280–303.
2. Мороз С.А. Мороз В.М. Мороз О.В. Бенефіціари та стейкхолдери вищої освіти: діалектика взаємозв'язку та особливості персоналізації. *Вісник НУЦЗ України. Серія : Державне управління*. 2023. №1. С. 281 – 297.
3. Поступна О.В. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія. Харків : ТОВ «Оберіг». 2021. 400 с.
4. Harvey, L. Defining quality thirty years on: quality, standards, assurance and related concepts in higher education. *Quality in Higher Education*. 2024. Vol. 30. №. 2. Р. 145–184. URL: <https://doi.org/10.1080/13538322.2024.2355026> (дата звернення: 07.11.2025)
5. Dicker R., Garcia M., Kelly A., Mulrooney H. What does 'quality' in higher education mean? Perceptions of staff, students and employers. *Studies in Higher*

Education. 2019. Vol. 44. № 8. P. 1425–1441. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2018.1445987> (дата звернення: 07.11.2025).

6. Cissé A. Problématique de la qualité de l'enseignement supérieur: enjeux et stratégies pour l'Afrique. *LIENS. Revue Francophone Internationale*. 2023. Vol. 1. № 5. P. 169–182. URL: <https://liens.ucad.sn/index.php/liens/article/view/75> (дата звернення: 06.11.2025).

7. Endrizzi L. La qualité de l'enseignement : un engagement des établissements, avec les étudiants? *Dossier de veille de l'IFÉ*. 2014. № 93. 44 p. URL: <https://veille-et-analyses.ens-lyon.fr/DA-Veille/93-juin-2014.pdf> (дата звернення: 05.11.2025).

8. Hayakawa M. The Education of Transferable Skills at Japanese Universities. *International Yearbook of the Philosophy of Education Society of Japan*. 2016. Vol. 1. P. 64–70. URL: https://pesj.sakura.ne.jp/english/vol_01_Hayakawa_64-70.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

9. Overview of the Higher Education and Quality Assurance Systems - Japan (Third Edition). *National Institution for Academic Degrees and Quality Enhancement of Higher Education (NIAD-QE)*. Tokyo. 2019. URL: https://www.niad.ac.jp/media/008/201909/overview_JP_en_3rd.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

10. Wu D. 高等教育：质量、质量保障与质量文化 [Higher education: quality, quality assurance, and quality culture]. *China Higher Education Research*. 2022. № 9. P. 18–24. URL: <https://zggyjy.cahe.edu.cn/CN/10.16298/j.cnki.1004-3667.2022.09.05> (дата звернення: 07.11.2025).

11. Zhong X. 新时代高等教育高质量发展论析 [Analysis of high-quality development of higher education in the new era]. *China Higher Education Research*. 2020. № 5. P. 90–94. URL: https://mqikan.cqvip.com/Article/ArticleDetail?id=7102027458&from=article_ArticleDetail (дата звернення: 07.11.2025).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Moroz O. – 2nd year master student, Tongji Hospital, Huazhong University of Science and Technology, Wuhan, China

Анухтіна А.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Байдак Т.М. – кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Бірюкова М. В. – докторка соціологічних наук, професорка, професорка кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Богун Д.Ю. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Божко А.М. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Болотова В. О. – кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Боремчук О.С. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Воржевітіна А. І. – асистент кафедри Інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Гайдук П. О. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Гнутов А. В. – аспірант кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Григор'єва С. В. – старша викладачка кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський

політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Гуляєв Я.О. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Дмитренко М.Ю. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Дон К.О. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Д'яченко К. С. – аспірант кафедри соціології і публічного управління факультету соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Ергашева А.С. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Калініченко К. В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Канатова К.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Клочко В.С. – аспірант кафедри соціології і публічного управління факультету соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Клочко І.О. – доктор філософії, викладач кафедри державно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

Ковальчук А.Є. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Козлова Є.К. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Коник Т. Д. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Круглов В. В. – доктор державного управління, професор, професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Кустова Є.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний

університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Кураєв Б. І. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Лантій В. М. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Мороз В. М. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Мороз С. А. – доктор наук з державного управління, старший дослідник, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Моїсеєнко П.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Неповинних О.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Осадчук О.С. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Павлова А.І. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Панасенко А.Ю. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Парафіло Т.О. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Петруленко І.В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Пилаєва С.О. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Радченко І.О. – аспірант кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Северин В.О. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Слісаренко М.С. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Сметана А. В. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Смирнова П.О. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Соколов І.А. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Сутула О. А. – старша викладачка кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Терещенко А. А. – аспірант кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Терещенко Д. А. – докторка наук з державного управління, професорка, професорка кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут м. Харків, Україна

Тимченко О. А. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Тищук О. М. – аспірант кафедри соціології і публічного управління, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Удовенко С.С. – здобувачка вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Шанідзе Н. О. – кандидат соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Шморгун А.С. – здобувач вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Шутов Д.К. – аспірант кафедри соціології і публічного управління, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м.

Харків, Україна

Шаронова Н. В. – докторка технічних наук, професорка, професорка кафедри Інтелектуальних комп'ютерних систем Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків, Україна

Наукове видання

**РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ**

**Матеріали XII міжнародної
науково-практичної конференції
(присвячена 140-річчю Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»)**

12 грудня 2025 м. Харків, Україна

Українською, англійською мовами.

*Відповідальність за зміст, точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ,
а також за помилки несуть автори матеріалів*

Відповідальний за випуск: проф. Мороз В. М.

План 2025 р., поз. 59.

Підп. до друку 16.12.2025 р. Друк цифровий. Гарнітура

Таймс. Ум. друк. арк. 10,7.

Видавничий центр НТУ «ХПІ».

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017 р.

61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Самостійне електронне видання